

”Det här är min borg, och den är jag väldigt rädd om”

Utvärdering av Bostad först i Göteborg
utifrån ett brukarperspektiv

Anjelica Hammersjö
Januari 2024

Göteborgsregionen (GR) består av 13 kommuner som har valt att jobba tillsammans. Vi driver utvecklingsprojekt, har myndighetsuppdrag, forskar, ordnar utbildningar och är storstadsregionens röst i Västsverige, bland mycket annat. I våra nätverk träffas politiker och tjänstepersoner för att utbyta erfarenheter, bolla idéer och besluta om gemensamma satsningar. Allt för att regionens en miljon invånare ska få ett så bra liv som möjligt.

Göteborgsregionen 2024
FoU i Väst
gr@goteborgsregionen.se
www.goteborgsregionen.se
Text: Anjelica Hammersjö
Framsidesbild: Volodymyr Melnyk,
Mostphotos

Rapporten har tagits fram av FoU i Väst, Göteborgsregionen på uppdrag av socialförvaltningen Sydväst, Göteborgs Stad.

Innehåll

Förord	4
Sammanfattning.....	5
Verksamheter i rapporten	7
Inledning	8
Bakgrund.....	9
Hemlöshet	9
Trappstegsmodeller eller en bostad först?	11
Bostad först i Sverige	12
Effekter av Bostad först	13
Bostad först i Göteborg.....	15
Utförarna av Bostad först i Göteborg	15
Hyresgästerna i Bostad först.....	17
Vägen till Bostad först i Göteborg.....	19
Socialstyrelsens förslag på fungerande arbetssätt	22
Om utvärderingen.....	29
Syfte och frågeställningar.....	29
Metod och material.....	29
Resultat.....	36
Vägen till en lägenhet.....	36
Att få eller välja lägenhet.....	40
Att flytta in och möblera lägenheten	42
Att sätta mål och definiera sina behov.....	44
Åtaganden som hyresgäst.....	46
Socialt nätverk och meningsfulla sammanhang	50
Kontakt med myndigheter och stödresurser	53
Bruk av alkohol och droger.....	55
Relationen till stödpersonalen	56
Förstahandskontrakt och fortsatt stöd.....	57
Att bli av med lägenheten	61
Sammanfattande slutsatser	62
Reflektioner utifrån Socialstyrelsens förslag.....	67
Referenser	70
Bilaga 1: Intervjuguide.....	72
Bilaga 2: Informationsbrev.....	73

Förord

Våren 2023 fick FoU i Väst en förfrågan om att utvärdera Bostad först i Göteborg utifrån ett brukarperspektiv. Utvärderingen skulle inkludera samtliga tre utförare av Bostad först i staden: Göteborgs Stad, Stadsmissionen och Skyddsvärnet. Initiativet kom från kommunfullmäktige, som den 19 juni 2022 beslutade att:

Socialnämnd Sydväst får i uppdrag att i samverkan med övriga socialnämnder utvärdera modellen Bostad först med en utvärdering utifrån ett brukarperspektiv. Uppdraget skall inkludera en översyn av hur Göteborgs Stad följer Socialstyrelsens förslag för att öka antalet inskrivningar och följsamheten till Bostad först.

Många människor har varit involverade i utvärderingen, utöver medarbetare på FoU i Väst. Uppdragsgivaren hos socialförvaltningen Sydväst har varit delaktig i utvärderingens design och hjälpt till att hitta rätt personer att kontakta. Personal hos utförarna har varit delaktiga i urval, delat ut intervjufrågningar till hyresgäster och själva svarat på enkäter. Personal på exploateringsförvaltningen har tagit fram data om lägenheter och avidentifierade data om hyresgäster. Göteborgs Stads Center mot hemlöshet och verksamhetsrådet (stadens råd för hemlöshetsfrågor) har bidragit med kloka tankar. Jag som utvärderare vill rikta ett stort tack till alla som varit behjälpliga i stort och smått!

Sist, men verkligen inte minst, vill jag tacka de personer som ställt upp och berättat om sina egna upplevelser av Bostad först. Jag känner mig som en i grunden lite klokare människa efter att ha pratat med er.

Anjelica Hammersjö

Göteborg den 31 januari 2024

Sammanfattning

Bostad först är en modell för att motverka hemlöshet som riktar sig till personer i hemlöshet som har ett missbruk och/eller psykisk ohälsa. Modellen utvecklades i New York på 1990-talet och finns idag i många länder. Genom Bostad först får personen en lägenhet och stöd från personal. Stödet ska vara deltagarstyrt utifrån individens styrkor, behov och mål. I Göteborg får personen ett andrahandskontrakt, och om hen under 18 månader betalar hyran självständigt, sköter sin lägenhet och inte stör sina grannar finns möjlighet att ta över kontraktet – med eller utan fortsatt stöd av stödpersonalen. Bostad först bedrivs av tre utförare i Göteborg: Göteborgs Stad, Stadsmissionen och Skyddsvärnet.

Utvärderingen

Det huvudsakliga syftet med denna utvärdering har varit att ta reda på hur Bostad först i Göteborg upplevs av hyresgästerna och identifiera möjliga förbättringar. För att ta reda på detta har utvärderaren intervjuat personer som fått en lägenhet genom Bostad först och får stöd av någon av de tre utförarna av Bostad först i Göteborg.

Utvärderingen innehåller också en översyn av hur Göteborgs Stad arbetar utifrån Socialstyrelsens förslag på fungerande arbetssätt för Bostad först. Översynen baseras på en enkät till utförare, data från exploateringsförvaltningen samt dokumentstudier.

Intervjuer med hyresgäster

De intervjuade hyresgästerna har övervägande positiva upplevelser av Bostad först – både av lägenheten och stödet från stödpersonalen. De positiva upplevelserna behöver ställas i relation till deras tidigare livssituation, där de i många år levt i akut hemlöshet och i tillfälliga boendelösningar. Hyresgästernas upplevelser väcker frågor om hur länge en person förväntas kunna bo i tillfälliga boendelösningar.

Några intervjupersoner lyfte att området och lägenheten hade betydelse för deras förutsättningar att bo kvar, vilket tyder på att valet av lägenhet skulle kunna ha en ännu mer strategisk funktion än idag. Vissa intervjupersoner hade inte fått välja lägenhet, vilket tyder på att staden behöver se över att principen om lägenhetsval alltid följs – alternativt formalisera när det är aktuellt att göra undantag.

Deltagarstyrning av stödet tycks ibland vara en komplex uppgift för hyresgästerna. Det är inte säkert att hyresgästerna kan definiera vilket stöd de behöver, har tillräcklig självkänsla för att efterfråga stödet eller vet vilket stöd de kan önska sig. En bra form för deltagarstyrning verkar vara en gemensam och långsiktig process, där hyresgästen och stödpersonalen samarbetar i att hitta långsiktiga och genomförbara idéer. Det innebär att deltagarstyrningen också är en komplex uppgift för stödpersonalen.

Att bo i en lägenhet via Bostad först kan ibland vara en ensam tillvaro. Under tiden i hemlöshet kan man ha tappat kontakt med sitt tidigare nätverk – och nätverket man fått på boenden kanske inte längre är förenligt med ens nya tillvaro.

Intervjupersonerna kunde ibland undvika att bjuda hem gäster, av rädsla för

störningar och skadegörelse som skulle kunna leda till vräkning. Stödpersonalen i Bostad först utgjorde en viktig del av intervjupersonernas sociala nätverk. Det väcker frågan hur hyresgäster i Bostad först kan få stöd att hitta nya sammanhang.

Stadens arbete utifrån Socialstyrelsens förslag

Socialstyrelsen har sju förslag på fungerande arbetssätt riktade till kommunerna, för att öka antalet inskrivningar och följsamhet till modellen Bostad först. Förslagen handlar om tillgång till lägenheter, stöd från kommunledningen, överenskommelser för att underlätta samarbete, flexibelt stöd, tillgång till sysselsättning eller arbete, förutsättningar att ta över kontrakt samt att ha tillgång till andra boendeformer för personer som inte klarar av Bostad först. Nedan sammanfattas några av utvärderingens reflektioner utifrån Socialstyrelsens förslag:

- **Tillgång till lägenheter:** Staden avsätter årligen 38–51 lägenheter till Bostad först. Hur många lägenheter staden behöver avsätta hänger dock ihop med hur många personer som tillhör målgruppen. Finns det ett mörkertal?
- **Stöd från kommunledningen:** Det finns ett tydligt politiskt stöd för Bostad först i Göteborg och en efterfrågan på resultat. En fråga att ställa sig i det fortsatta arbetet kan vara vilka faktorer man bör följa över tid för att avgöra om modellen är framgångsrik.
- **Överenskommelser för att underlätta samarbete:** Berörda aktörer samarbetar bland annat genom den så kallade Samverkansgruppen, en grupp som dock saknar representation från beroendevården/psykiatrin. Som stöd i samarbetet finns bland annat en rutin för Bostad först. Rutinen är tydlig, men skulle kunna förtydligas ytterligare.
- **Flexibelt stöd:** Hyresgästerna erbjuds ett flexibelt stöd som utgår från deras behov. Det framstår dock som viktigt att ha en levande diskussion om hur personalen kan stötta hyresgästerna i att definiera sina egna behov, och vilken typ av stöd som stödpersonalen kan erbjuda.
- **Tillgång till sysselsättning eller arbete:** Två av utförarna erbjöd inte hyresgästerna någon form av sysselsättning eller stöd till arbete, vilket innebär att detta är ett möjligt utvecklingsområde för Bostad först i Göteborg.
- **Förutsättningar att ta över kontrakt:** I september 2023 hade 89 personer tagit över ett förstahandskontrakt genom Bostad först i Göteborg. Bostad först använder dock förlängningar av andrahandskontrakt, något som inte formaliserats i rutinen för Bostad först.
- **Tillgång till andra boendeformer:** Utförarna bedömer att det delvis finns tillgång till andra boendeformer för personer som inte klarar Bostad först. En viktig fråga är vad det innebär att inte klara av Bostad först, och hur många chanser individen får för att kunna lyckas.

Verksamheter i rapporten

Socialförvaltningen Sydväst är en av fyra socialförvaltningar inom Göteborgs Stad som ansvarar för stöd till individer och familjer enligt socialtjänstlagen. Socialförvaltningen Sydväst har vissa uppdrag som är stadenövergripande, exempelvis ansvaret för boende- och hemlöshetsfrågor.

Bostad först Göteborg är Göteborgs Stads Bostad först-verksamhet i egen regi. Bostad först Göteborg är en del av socialförvaltningen Sydväst.

Göteborgs kyrkliga stadsmission (i denna rapport kallad Stadsmissionen) är en politiskt obunden ideell organisation. Stadsmissionen bedriver Bostad först-verksamhet på uppdrag av Göteborgs Stad. Utöver Bostad först driver Stadsmissionen bland annat flera second hand-butiker, en lunchrestaurang, flera olika typer av boenden, familjehem, öppen förskola, studiestöd, arbetsträning och kyrkan S:t Johanneskyrkan.

Skyddsvärnet Göteborg (i denna rapport kallad Skyddsvärnet) är en politiskt och religiöst obunden förening. Skyddsvärnet bedriver Bostad först-verksamhet på uppdrag av Göteborgs Stad. Utöver Bostad först arbetar Skyddsvärnet bland annat med Halvvägshus för kriminalvårdens klienter, skyddat boende för kvinnor, en socialmedicinsk mottagning, ungdomsverksamhet och arbetsmarknadsprojekt.

Exploateringsförvaltningen är den förvaltning inom Göteborgs Stad som äger kommunens mark och ansvarar för markförsörjningen. Förvaltningen ansvarar för exploateringsprojekt och infrastrukturinvesteringar – och att tillhandahålla boende för personer i hemlöshet.

Framtiden är Göteborgs Stads fastighetskoncern. Framtidenkoncernen har åtta dotterbolag: Fyra kommunala hyresvärdar (Poseidon, Bostadsbolaget, Familjebostäder och Gårdstensbostäder), Egnahemsbolaget som bygger småhus och bostadsrätter, GöteborgsLokaler som förvaltar kommersiella lokaler, Framtiden Byggutveckling som producerar nya hyresrätter samt Störningsjouren.

SPINK (samlad placerings- och inköpsfunktion) är en stadenövergripande verksamhet inom Göteborgs Stad som arbetar med placeringar och upphandling inom individ- och familjeomsorg och funktionsstöd. Personalen på SPINK kan till exempel stötta socialsekreterare vid placeringar på socialt boende för hemlösa. SPINK tillhör socialförvaltningen Sydväst.

Center mot hemlöshet är en verksamhet inom Göteborgs Stad som erbjuder stöd till personer som lever i hemlöshet. Center mot hemlöshet har en webbsida med information om tillgängligt stöd. De har även öppet hus i sina lokaler varje vardag 13–16. Center mot hemlöshet är en del av Socialförvaltningen Sydväst.

Verksamhetsrådet är Göteborgs Stads råd för hemlöshetsfrågor, som består av personer med egen erfarenhet av hemlöshet samt medarbetare och chefer inom socialförvaltningen Sydväst. Rådet träffas en gång i månaden i Center mot hemlöshets lokaler.

Inledning

Det huvudsakliga syftet med utvärderingen har varit att ta reda på hur Bostad först i Göteborg upplevs av hyresgästerna och identifiera möjliga förbättringar. Med hyresgästerna menas de personer som har fått ett andrahandskontrakt eller förstahandskontrakt via Bostad först i Göteborg och som får stöd av någon av de tre utförarna (Göteborgs Stad, Stadsmissionen eller Skyddsvärnet).

Utvärderingen skulle också inkludera en översyn av hur Göteborgs Stad arbetar utifrån Socialstyrelsens förslag på fungerande arbetssätt för att öka antalet inskrivningar och följsamheten till modellen Bostad först.

Utvärderingen har utgått från två frågeställningar:

- Hur upplever hyresgästerna Bostad först, och hur kan hyresgästernas upplevelser ligga till grund för förbättringar?
- Hur arbetar Göteborgs Stad i relation till Socialstyrelsens förslag på fungerande arbetssätt för Bostad först?

Rapportens struktur

Bakgrund: Kapitlet beskriver definitioner av hemlöshet, hemlöshetens omfattning, modeller för att motverka hemlöshet (trappstegsmodeller respektive Bostad först), Bostad först i Sverige samt effekter av Bostad först.

Bostad först i Göteborg: Kapitlet beskriver de tre utförarna av Bostad först i Göteborg och hur Bostad först är tänkt att fungera utifrån stadens rutin för Bostad först. Kapitlet avslutas med en beskrivning av hur Göteborgs Stad arbetar i relation till Socialstyrelsens förslag på fungerande arbetssätt.

Om utvärderingen: Kapitlet beskriver utvärderingens metod och material. Utvärderingen baseras huvudsakligen på intervjuer med hyresgäster inom Bostad först, enkäter till utförare av Bostad först, data från exploateringsförvaltningen samt dokumentstudier.

Resultat: Kapitlet beskriver resultatet av intervjuer med hyresgäster utifrån elva teman: Vägen till en lägenhet, Att få eller välja lägenhet, Att flytta in och möblera lägenheten, Att sätta mål och definiera sina behov, Åtaganden som hyresgäst, Socialt nätverk och meningsfulla sammanhang, Kontakt med myndigheter och stödresurser, Bruk av alkohol och droger, Relationen till stödpersonalen, Förstahandskontrakt och fortsatt stöd samt Att bli av med lägenheten.

Sammanfattande slutsatser: Kapitlet innehåller utvärderarens slutsatser utifrån intervjuer med hyresgäster och stadens arbete i relation till Socialstyrelsens förslag.

Bakgrund

I Sverige lever minst 33 250 personer i hemlöshet utifrån Socialstyrelsens definition. Bostad först är en modell för att motverka hemlöshet som riktar sig till personer i hemlöshet med missbruk och/eller psykisk ohälsa. Modellen finns idag i flera svenska kommuner.

Hemlöshet

Det finns ingen internationellt överenskommen definition av vad som klassas som hemlöshet. Definitionerna kan vara smala, där hemlöshet innebär att sakna tak över huvudet. Definitionerna kan också vara bredare och utgå från exempelvis boendets lämplighet, risken att bli hemlös och hur lång tid personen har saknat bostad (OHCHR, 2009). I nästan alla länder inom EU definieras exempelvis personer på akutboenden eller som sover utomhus (*sleeping rough*) som hemlösa. Personer som bor hos familj eller vänner för att de inte har ett hem definieras däremot bara som hemlösa i de skandinaviska länderna, Tyskland och Storbritannien (Busch-Geertsema, Benjaminsen, Hrast, & Pleace, 2014). I Sverige används ofta Socialstyrelsens definition, som delar upp hemlöshet i fyra *hemlöshetssituationer*:

- **Situation 1 – Akut hemlöshet:** Personen är hänvisad till akutboende, härbärge, jourboende, skyddade boenden eller motsvarande. Här ingår också personer som sover i offentliga lokaler, utomhus eller i trappuppgångar, tält, bilar eller motsvarande.
- **Situation 2 – Institutionsvistelse och stödboende:** Personen är intagen eller inskriven på en kriminalvårdsanstalt, ett hem för vård och boende (HVB), ett familjehem eller en SiS-institution, eller bor på ett stödboende som drivs av socialtjänst/hälso- och sjukvård. Personen ska flytta därifrån inom tre månader, men har ingen bostad att flytta till.
- **Situation 3 – Långsiktiga boendelösningar:** Personen bor i en av socialtjänstens ordnade boendelösningar som försökslägenhet, socialt kontrakt, träningslägenhet, kommunalt kontrakt eller motsvarande. Boendelösningarna har någon form av hyresavtal (eller kontrakt) där boendet är förenat med tillsyn, särskilda villkor eller regler.
- **Situation 4 – Eget ordnat kortsiktigt boende:** Personen bor tillfälligt och kontraktslöst hos kompisar/bekanta, familj/släktingar eller har ett tillfälligt inneboende- eller andrahandskontrakt hos en privatperson.

Hemlöshetens omfattning och karaktär

Beräkningar av hur omfattande hemlösheten är i ett land (eller på en plats) hänger ihop med hur man definierar hemlöshet och hur man samlar in data. Det går inte att uttala sig samlat om hemlöshet på EU-nivå, på grund av varierande definitioner, varierande tillgång till data och varierande datakvalitet. Av samma anledning kan det vara svårt att jämföra enskilda länder (Busch-Geertsema, Benjaminsen, Hrast, & Pleace, 2014).

Hemlöshet i Sverige

Socialstyrelsen har kartlagt hemlösheten i Sverige vart sjätte år sedan 1993. Den senaste tillgängliga kartläggningen genomfördes 2017¹, och då uppgavs minst 33 250 personer i Sverige leva i någon form av hemlöshet enligt Socialstyrelsens definition. Även om kartläggningen har använt flera olika metoder för att få en så heltäckande bild som möjligt behöver siffrorna tolkas som ett slags minimum. Vissa kommuner och verksamheter som möter hemlösa har exempelvis inte deltagit i kartläggningen och de som deltagit känner inte till alla hemlösa personer (Socialstyrelsen, 2017).

Den största andelen (49 procent) av de hemlösa personerna i den nationella kartläggningen befann sig i långsiktiga boendelösningar. 18 procent befann sig i akut hemlöshet, 18 procent hade eget ordnat kortsiktigt boende och 15 procent bodde på institution eller i stödboende. Majoriteten (62 procent) var män, även om antalet kvinnor hade ökat sedan den föregående kartläggningen. Drygt hälften var födda i Sverige. Mer än hälften hade varit hemlösa i minst ett år och en av tio hade varit hemlös i mer än tio år. Den vanligaste inkomstkällan var försörjningsstöd, men nästan en av tio hade lön från regelbundet eller tillfälligt arbete. Mer än var femte person uppgavs inte ha några andra behov som föranledde stöd, insatser eller behandling, utöver boendet (Socialstyrelsen, 2017).

I kartläggningen ansågs 42 procent av männen och 18 procent av kvinnorna i akut hemlöshet behöva stöd och behandling för missbruk eller beroende. 30 procent av männen och 23 procent av kvinnorna i akut hemlöshet ansågs ha behov av psykiatrisk vård och behandling för psykisk ohälsa. För en tredjedel av kvinnorna i akut hemlöshet var våld i nära relation en faktor som bidragit till hemlösheten (Socialstyrelsen, 2017).

Hemlöshet i Göteborg

Göteborgs Stad har sedan 2003 regelbundet kartlagt hushåll i kommunen som står utanför bostadsmarknaden och som behöver bistånd för att lösa sitt boende. Sedan 2015 utgår kartläggningarna från Socialstyrelsens fyra hemlöshetssituationer.

Vid kartläggningen i april 2022 fanns 2 359 hemlösa hushåll i kommunen. Den största andelen av hushållen (58 procent) fanns i långsiktiga boendelösningar. Den näst största andelen (23 procent) bodde på institution eller stödboende. 12 procent av hushållen befann sig i akut hemlöshet och sex procent bodde i eget ordnat kortsiktigt boende. För en procent av hushållen var hemlöshetssituationen okänd. 20 procent (467 personer) hade varit hemlösa i mer än tio år, det vill säga en dubbelt så stor andel som i den nationella kartläggningen (Göteborgs stad, 2022).

I Göteborgs kartläggning konstateras att missbruk och beroende och/eller psykisk ohälsa var de främsta orsakerna till hemlöshet. I 63 procent (1 486) av hushållen fanns missbruk eller psykisk ohälsa. För 13 procent (305) av hushållen uppgavs våld i nära relation vara en bidragande orsak till hemlösheten (Göteborgs stad, 2022).

¹ Den nationella kartläggningen som genomfördes 2023 finns inte tillgänglig förrän i februari 2024, när denna utvärdering har avslutats.

Trappstegsmodeller eller en bostad först?

Vägen till en bostad för personer i hemlöshet har ofta inneburit krav på nykterhet, avhållsamhet och följsamhet till behandling. Det underliggande antagandet är att personliga och beteendemässiga brister är orsaken till att personen inte har en bostad, och att dessa måste åtgärdas innan personen kan få en permanent bostad (Waegemakers Schiff & A.L.Schiff, 2014).

I flera delar av världen (framför allt USA, Australien och Europa) har man använt modeller där personer i hemlöshet behöver förflytta sig i en kedja av boendeformer för att på sikt kanske få ett eget boende. I varje boendeform behöver personen bli mer kliniskt stabil och utveckla särskilda förmågor för att få flytta vidare till ett mindre restriktivt boende. Den mest kända modellen för detta kallas *continuum of care*, vilket kan översättas till vårdkedjemodellen (Johnsen & Teixeira, 2010).

Sverige och flera andra europeiska länder använder trappmetaforer (som ”boendetrappan” eller ”bostadstrappan”) för att beskriva motsvarande modeller där en person i hemlöshet ska förflytta sig stegvis mellan boendeformer (Johnsen & Teixeira, 2010). Modellerna innebär att en person i hemlöshet behöver kvalificera sig i ett antal steg, exempelvis ett härbärge följt av olika sorters stödboende, innan socialtjänsten kan tillhandahålla en bostad (Socialstyrelsen, 2021). Ju högre personen klättrar i trappan, desto bättre förhållanden i form av standard, utrymme, integritet, frihet och säkerhet. Under tiden övervakar socialarbetare personens ansträngningar och framsteg i att lösa ”underliggande problem” (som skulder, missbruk eller arbetslöshet) och erbjuder träning i att bo självständigt. Socialtjänsten erbjuder steg uppåt i trappan som belöning för gott beteende och prestationer, och använder vräkning eller flytt som straff vid brott mot regler eller återfall i problematiskt beteende (Sahlin, 2005).

Ett annat sätt att stötta personer i hemlöshet

De senaste decennierna har ett annat paradigm tagit plats i diskussionen om hemlöshet, genom modeller som handlar om att erbjuda en bostad först. De bygger på antagandet att grundläggande behov behöver vara uppfyllda innan en individ kan hantera andra problem i sitt liv (Waegemakers Schiff & A.L.Schiff, 2014).

Den kanske mest kända modellen inom detta paradigm är *Pathways to Housing First*, som utvecklades i New York 1992. Grundtanken i modellen är att personer i hemlöshet med missbruk och psykisk ohälsa först får en bostad och sedan erbjuds stöd och behandling. I modellen får personerna en mindre lägenhet i ordinarie lägenhetsbestånd. Det ställs inga krav på nykterhet, drogfrihet eller att delta i behandling – däremot ställs krav på att avsätta en del av sin inkomst för hyra och att regelbundet ta emot besök av personal i form av ett ACT-team (Assertive Community Treatment) eller ICM-team (Intensive Case Management). ACT-team används för hyresgäster med svår psykisk sjukdom och komplexa behov, där deltagarna via teamet direkt erbjuds kliniskt och annat stöd. Teamet är tillgängligt dygnet runt. ICM-team används för hyresgäster med mindre omfattande behov och arbetar mer som case managers (Tsemberis, 2010).

Det regelbundna stödet från personalen är tänkt att säkerställa att hyresgästen inte blir isolerad och förebygga sådant som kan leda till att personen förlorar lägenheten. Teamet ska också stötta personer som vill uppsöka eller upprätthålla kontakt med vård och rehabilitering för missbruk eller psykisk ohälsa. Stödet från personalen är inte tidsbegränsat – personen behåller stödet även om hen blir av med sin lägenhet, och får även stöd att få en ny lägenhet så snabbt som möjligt (Waegemakers Schiff & A.L.Schiff, 2014). I Pathways to Housing First ansvarar organisationen för att betala hyresgästens hyra och räkningar, för att säkerställa att hen inte förlorar sin bostad på grund av oförmåga att betala hyran (Waegemakers Schiff & A.L.Schiff, 2014). Hyresgästen behöver avsätta 30 procent av sin inkomst till detta (Gulcur, Stefancic, Shinn, Tsemberis, & Fischer, 2003).

Motsvarande modeller som Pathways to Housing First har införts i många olika länder, dock inte alltid metodtroget. De vanligaste avstegen handlar om att erbjuda delade boenden i stället för en egen lägenhet, att vara mer selektiv i rekryteringen av deltagare (som att kräva bevis för viljan att delta i stödinsatser), att erbjuda lägenheter hos hyresvärdar som förbjuder droganvändning i bostaden och att tidsbegränsa stödet (Johnsen & Teixeira, 2010).

Bostad först i Sverige

Svenska kommuner har implementerat en motsvarande modell som Pathways to Housing First, som i Sverige kallas *Bostad först*. Under 2013 erbjöd sju kommuner Bostad först (Knutagård & Kristiansen, 2013), och mindre än tio år senare uppgav en femtedel av Sveriges kommuner att de erbjöd insatsen (Socialstyrelsen, 2022). Bostad först rekommenderas i både de nationella riktlinjerna för vård och stöd vid schizofreni och schizofreniliknande tillstånd (Socialstyrelsen, 2018) och de nationella riktlinjerna för vård och stöd vid missbruk och beroende (Socialstyrelsen, 2019).

Åtta grundprinciper i Bostad först

1. Bostad är en mänsklig rättighet
2. Rätten till val och självbestämmande
3. Bostad och behandling ska vara separerade från varandra
4. Stöd riktas till återhämtning
5. Stöd baseras på skademinskning
6. Aktivt engagemang utan tvång och fostran
7. Deltagarstyrt stöd utifrån individens styrkor, behov och egna mål
8. Flexibelt stöd under så lång tid som personen själv vill och behöver

Källa: Socialstyrelsen (2021)

Bostad först i Sverige innebär (likt grundmodellen) att personer i hemlöshet erbjuds ett eget boende, utan krav på behandling, nykterhet eller drogfrihet – och stöd som är separerat från boendet. Det faktiska innehållet i Bostad först-programmen varierar dock, exempelvis när det kommer till målgrupp, boendelösningar och hur stödet organiseras (Socialstyrelsen, u.d.). Vissa kommuner har erbjudit insatsen till personer i akut hemlöshet, medan andra även har erbjudit insatsen till personer på

institutioner, i långsiktiga kommunala boendelösningar eller egna kortsiktiga boenden (Socialstyrelsen, 2021). Det finns inget helt fastslaget sätt att arbeta med stöd i Bostad först i Sverige, men stödet erbjuds ofta i form av ICM, ACT eller både och (Pleace, 2018). En studie av tillämpningen av Bostad först i fyra kommuner 2013 drog slutsatsen att ingen av kommunerna tillämpade samtliga kriterier i Pathways to Housing First (Knutagård & Kristiansen, 2013).

Effekter av Bostad först

De flesta studier om effekter av Bostad först utgår från USA, men i en svensk kontext finns också några studier och utvärderingar. Studierna har flera olika fokus, därför innehåller avsnittet nedan endast ett par nedslag.

Studier av effekter av Bostad först har ofta fokuserat på *kvarboende*. En utvärdering av Pathways-programmet visade exempelvis 80 procents kvarboende under en tvåårsperiod. En fyraårig utvärdering av Pathways-programmet visade att deltagarna i Pathways-programmet hade en stabil boendesituation 75 procent av tiden under den senaste sexmånadersperioden, medan kontrollgruppen av hemlösa personer som i stället följde en vårdkedjemodell hade en stabil boendesituation 50 procent av tiden. Denna typ av data brukar lyftas som argument för att långvarigt hemlösa personer med samtidig psykisk ohälsa och/eller substansberoende kan behålla ett självständigt boende (Johnsen & Teixeira, 2010). I svenska studier och utvärderingar av Bostad först uppskattas kvarboendet till mellan 71 och 100 procent (Segnestam Larsson, 2020). Vid den senaste utvärderingen av Bostad först i Göteborg lyftes en skillnad i kvarboende utifrån kön, där kvinnorna uppskattades ha en kvarboendenivå på mellan 89 och 100 procent medan männen hade en kvarboendenivå på 56 procent. Det finns dock olika sätt att mäta kvarboende, både bland forskare och praktiker: Handlar det om hur länge personen har bott i sin lägenhet, eller om personen tagit över kontraktet? (Uhnöo, 2019).

Bostad först lyfts ofta som en *kostnadseffektiv* metod, där deltagarna i lägre grad behöver dyra akuta insatser (som härbärgen och akut sjukhusvård). En studie av Bostad först i Denver beräknade exempelvis att den totala kostnaden för akuta insatser bland deltagarna minskade med 73 procent under en 24-månadersperiod. Kostnadseffektiviteten kan dock tänkas bli mindre om deltagarna har mindre allvarliga svårigheter (Johnsen & Teixeira, 2010). Den senaste utvärderingen av Bostad först i Göteborg konstaterade att Bostad först inte är ett lågkostnadsalternativ, eftersom insatsen vänder sig till en målgrupp med stora stödbehov och samtidigt är tänkt att ge ett intensivt, livslångt och individualiserat stöd. Det visade sig ändå att dygnskostnaderna per deltagare i Bostad först var 490–620 kronor lägre än för motsvarande plats på ett jour- eller akutboende. Deltagarna kunde dock i högre utsträckning behöva försörjningsstöd från socialtjänsten för mat, möbler och hyra jämfört med om de bott på ett jour- eller akutboende. Utvärderingen innehöll ingen beräkning av deltagarnas användning av olika samhällsfunktioner före och efter Bostad först (Uhnöo, 2019).

Studier om hur hyresgästerna *upplever* Bostad först visar blandade resultat. En studie där man intervjuade 136 hyresgäster i fem olika Bostad först-program i USA

visade exempelvis inga skillnader i hur nöjda hyresgästerna i Bostad först var, jämfört med personer som bodde i stödboenden. En enkät till 88 hyresgäster i Bostad först i Toronto visade att de flesta var mycket nöjda, och upplevde förbättringar som kunde avläsas via nästan alla indikatorer för livskvalitet som studien använde (Johnsen & Teixeira, 2010). I Sverige finns studier och utvärderingar som lyfter förbättringar i allt från hyresgästernas livssituation, livskvalitet och hälsa till deras sociala relationer och ekonomi – även om det också finns andra resultat, exempelvis att den självskattade fysiska och psykiska hälsan eller livskvaliteten inte påverkats (Segnestam Larsson, 2020). Den senaste utvärderingen av Bostad först i Göteborg lyfte att hyresgästernas välmående och livskvalitet hade påverkats till det bättre, ur många olika aspekter (Uhnöo, 2019):

Sammantaget var det berättelser som skildrade hur ett självständigt boende i kombination med ett stöd baserat på respekt, värme, medkänsla och tilltro till människors kapacitet och förmåga till återhämtning hade förändrat livet för människor. Deltagarna och personalen gav en bild av att det egna boendet hade medfört ett inre lugn, ett minskat utagerande, en förbättrad självkänsla, ett egenvärde och en annan form av självständighet.

Bostad först i Göteborg

I Göteborg bedrivs Bostad först av Göteborgs Stad, Stadsmissionen och Skyddsvärnet. Göteborgs Stads rutin för Bostad först beskriver hur Bostad först är tänkt att fungera inom staden. Göteborgs Stad arbetar över lag i enlighet med Socialstyrelsens förslag, men vissa delar är otydliga och i viss mån saknar hyresgäster tillgång till sysselsättning och arbete.

Arbetet med Bostad först i Göteborg samordnas genom två grupper: *Samverkansgruppen* och *Utförargruppen*. Samverkansgruppen samlar personal från samtliga utförare, socialtjänsten, exploateringsförvaltningen, Störningsjouren, Framtiden och SPINK. Utförargruppen är en mindre grupp med enhetschefer och personal hos utförarna. För att beskriva och tydliggöra de olika parternas ansvarsområden antogs 2020 Göteborgs Stads rutin för Bostad först.

Utförarna av Bostad först i Göteborg

I Göteborg bedrivs idag Bostad först i både intern regi genom socialförvaltningen Sydväst och i extern regi genom ramavtal med Stadsmissionen och Skyddsvärnet.

Göteborgs Stads verksamhet i egenregi har flest hyresgäster och flest personal. Stadsmissionen har längst erfarenhet av Bostad först och har en stor verksamhet idag. Skyddsvärnets verksamhet är mindre och har funnits under kortare tid. Utförarna har likartade arbetssätt, men det finns skillnader i vilka stödresurser utförarna har möjlighet att erbjuda sina hyresgäster, och vilken typ av team personalen arbetar i. Beskrivningen av utförarna nedan baseras på tidigare utvärderingar, en enkät till utförarna och data från exploateringsförvaltningen.

Göteborgs Stad (Bostad först Göteborg)

Göteborgs Stads arbete med Bostad först i egen regi startade i januari 2013 med dåvarande social resursförvaltning som utförare. Bakgrunden var ett beslut i kommunfullmäktige 2011 om att Göteborg skulle arbeta enligt Bostad först-modellen, och att man skulle avsätta medel för detta i 2012 års budget. Arbetet i social resursförvaltning pågick parallellt: Under 2011 startades verksamheten *Bostad som grund* (BSG), och senare samma år beslutade referensgruppen för BSG att starta ett mer ”renlärt” projekt som efter två års förarbete blev Bostad först Göteborg (Uhnöo, 2016). Sedan januari 2021 ligger ansvaret för boende- och hemlöshetsfrågor, inklusive Bostad först, på socialförvaltningen Sydväst.

I augusti 2023 arbetade 17 personer med Bostad först inom socialförvaltningen Sydväst. Personalgruppen bestod av en chef, en samordnare och 15 behandlingsassistenter. Verksamheten var organiserad i form av ICM-team. Personalgruppen angav att hyresgästerna hade direkt tillgång till drog- och alkoholrehabilitering/stöd i form av *motiverande samtal (MI)*, *stöd i kontakt med beroendevården* samt *stöd utifrån skadereduktion*. Hyresgästerna hade också direkt tillgång till Göteborgs Stads mobila resursteam. Hyresgästerna hade inte direkt tillgång till psykiatrisk eller medicinsk vård.

Bostad först Göteborg har under perioden juni 2013 till september 2023 ansvarat för stöd till hyresgäster i 183² lägenheter. I augusti 2023 uppgav Bostad först Göteborg att de gav stöd till 93 hyresgäster, varav tio hade ett förstahandskontrakt och fortsatt stöd. Utöver den Bostad först-verksamhet som inkluderas i denna rapport driver Göteborgs Stad också Bostad först för unga, som under perioden 2019–2023 har haft totalt sju hyresgäster.

Stadsmissionen

Stadsmissionen började redan 2003 att utföra stöd- och tillsynsverksamhet med ”bostad-först-intention” i stadsdelen Biskopsgården i Göteborg, på uppdrag av Göteborgs stad. Bakgrunden till initiativet var att socialtjänsten på Västra Hisingen hade höga kostnader för köpt boende. Socialtjänstens förhoppning var att både lösa boendeproblem för bostadslösa invånare och att sänka socialtjänstens kostnader. 2012 hade verksamheten 37 lägenheter i Biskopsgården, fördelade på två kommunala och två privata hyresvärdar (Backman, 2012).

Stadsmissionen har också tagit initiativ till pilotprojektet BODIL³ som drevs under perioden 2014–2016 av den dåvarande stadsdelsförvaltningen Askim-Frölunda-Högsbo, med Stadsmissionen som utförare. Verksamheten beskrevs som ”Bostad först-light”. När projektet utvärderades 2016 bodde 15 personer i projektets lägenheter, fördelade på tre kommunala hyresvärdar (Familjebostäder, Poseidon och Bostadsbolaget) och en privat hyresvärd (Stena Fastigheter). I september 2016 övergick projektet till permanent verksamhet (Uhnöo, 2017).

I augusti 2023 arbetade åtta personer med Bostad först inom Stadsmissionen. Personalgruppen bestod av en enhetschef och sju boendeassistenter. Verksamheten var organiserad i två team (varken ICM eller ACT). Personalgruppen angav att hyresgästerna hade direkt tillgång till drog- och alkoholrehabilitering/stöd i form av återfallsprevention (om hyresgästen efterfrågar det) och stöd i att ta rätt kontakter (om hyresgästen efterfrågar det). Hyresgästerna hade också tillgång till andra personella resurser i form av peer support⁴, präst, diakon och en särskild resurs kopplad till våld i nära relationer. Hyresgästerna har inte direkt tillgång till psykiatrisk eller medicinsk vård.

Stadsmissionen har under perioden juni 2013 till september 2023 ansvarat för stöd till hyresgäster i 123⁵ lägenheter. I augusti 2023 uppgav Stadsmissionen att de gav stöd till 58 hyresgäster, varav 19 hade ett förstahandskontrakt och fortsatt stöd.

Skyddsvärnet

Skyddsvärnet ingår sedan 2021 i Göteborgs Stads ramavtal för Bostad först. De arbetar sedan tidigare med Socialt boende med stöd på uppdrag av Göteborgs Stad.

² Av de hyresgäster som blivit av med sitt kontrakt genom Bostad först har 17 personer erbjudits en ny lägenhet med stöd från Göteborgs stad och räknas därför dubbelt.

³ Arbetsnamnet för pilotprojektet var ”Bodeal”, ett namn som sedermera ändrades till BODIL.

⁴ Peer support innebär att en person använder sina egna erfarenheter för att stötta andra.

⁵ Av de hyresgäster som blivit av med sitt kontrakt genom Bostad först har 12 personer erbjudits en ny lägenhet med stöd från Stadsmissionen och räknas därför dubbelt.

I augusti 2023 arbetade sex personer med Bostad först inom Skyddsvärnet. All personal arbetade då både med Bostad först och Socialt boende med stöd. Personalgruppen bestod av en samordnare, en psykiatrisjuksköterska och fyra kontaktpersonal. Personalen hade tidigare kallat sig för referensgivare, men planerade att delta i en utbildning för att kalla sig case managers. Verksamheten var organiserad i ett team som de beskrev som "halvt ACT". Personalgruppen angav att hyresgästerna både hade direkt tillgång till drog- och alkoholrehabilitering/stöd och direkt tillgång till psykiatrisk och medicinsk vård, via Skyddsvärnets socialmedicinska mottagning (psykiatrisjuksköterska, psykolog samt läkare).

Skyddsvärnet har under perioden mars 2018 till september 2023 ansvarat för stöd till hyresgäster i 19⁶ lägenheter. I september 2023 uppgav Skyddsvärnet att de gav stöd till 7 hyresgäster, varav ingen med förstahandskontrakt och fortsatt stöd.

Hyresgästerna i Bostad först

Under perioden juni 2013 till september 2023 har knappt 360 personer i Göteborg beviljats Bostad först med stöd från någon av de tre utförarna, enligt data från exploateringsförvaltningen. Av dessa var 34 procent kvinnor och 66 procent män. 30 personer har fått en andra chans, det vill säga erbjudits en ny lägenhet efter att ha blivit av med sitt kontrakt, och räknas därför dubbelt.

I september 2023 hade 105 personer⁷ (29 procent) ett pågående andrahandskontrakt och 89 personer (25 procent) hade tagit över förstahandskontraktet för sin lägenhet. De övriga 164 personerna har antingen sagts upp (27 procent), själva sagt upp sitt kontrakt (8 procent), avhysts (5 procent), avlidit (4 procent) eller bodde av någon annan anledning inte i lägenheten (2 procent). Det sistnämnda kan exempelvis bero på att de nyss beviljats insatsen och ännu inte flyttat in – eller aldrig flyttat in.

Målgruppen för Bostad först

Målgruppen för Bostad först i Göteborg har varierat över tid. Det ovan nämnda BODIL-projektet riktade sig till personer i hemlöshetssituation 1, 2 och i vissa fall 3 (Uhnöo, 2017). Göteborgs Stads Bostad först-verksamhet i egen regi vände sig 2016 till personer i hemlöshetssituation 1, med "svåra komplexa problem med missbruk eller psykiatrisk problematik som är svåra att bemöta i det befintliga systemet" (Uhnöo, 2019). Idag beskriver Göteborgs Stads rutin för Bostad först att målgruppen är personer som (Göteborgs stad, 2021):

- är aktuella inom någon av de fyra socialförvaltningarna med ansvar för individ- och familjeomsorg samt ansöker om hjälp med bostad

⁶ Av de hyresgäster som blivit av med sitt kontrakt genom Bostad först har en person erbjudits en ny lägenhet med stöd från Skyddsvärnet och räknas därför dubbelt.

⁷ Data från exploateringsförvaltningen om antal hyresgäster med pågående andrahandskontrakt i september 2023 överensstämmer inte med data från utförarna i augusti 2023 om antal hyresgäster med pågående andrahandskontrakt.

- står långt från ordinarie bostadsmarknad och har lång tid i hemlöshet (situation 1 och 2 enligt Socialstyrelsens definition) eller som riskerar att inom kort befinna sig i situation 1 eller 2
- har ett missbruk av alkohol/narkotika och/eller psykisk ohälsa
- vill bo i en hyreslägenhet och vill ta emot stöd från Bostad först i sin lägenhet samt följa de åtaganden det innebär att vara hyresgäst (betala hyran, sköta sin lägenhet och inte störa grannar)
- kan godkänna att relevant information får utbytas mellan socialtjänsten, stödpersonalen, fastighetskontoret och fastighetsägaren
- inte i närtid har historia av våld och hot som kan påverka grannar eller arbetsmiljön för stödpersonal och fastighetspersonal
- inte bedöms ha hög risk för överdos eller suicid som kräver högre tillsynsnivå än Bostad först kan tillgodose

I rutinen saknas definitioner av tidsangivelserna. När det kommer till att personen behöver ha *lång tid* i hemlöshet finns exempelvis ingen definition av hur länge det är: Handlar det om ett halvår, ett år eller tio år? Samma observation går att göra om att personen inte *i närtid* ska ha en historia av våld och hot: Handlar det om den senaste veckan, det senaste halvåret eller längre tillbaka i tiden? Det framgår inte heller vad det innebär att *ha en historia* av våld och hot. Texten kan antas syfta på att personen själv har varit våldsam eller hotfull, men kan också läsas som att personen har utsatts för våld, där fortsatt våld utsatthet kan påverka grannar eller personal.

Rekryteringen av hyresgäster

Formerna för rekrytering av hyresgäster till Bostad först i Göteborg har varierat. Under 2013 handplockades potentiella deltagare av socialtjänsten i tre stadsdelar. När insatsen utökades till hela staden 2014 skapades en intresselista där personer kunde anmäla intresse via sin socialsekreterare eller direkt till Bostad först, oavsett om de hade kontakt med en socialsekreterare eller inte. Under 2015 övertog Bostad först också personer från boenden i staden. Alla dessa vägar in resulterade i en lång intresselista, där Bostad först saknade kapacitet att erbjuda lägenheter inom en rimlig tid. Det var också oklart hur många på intresselistan som uppfyllde målgruppskriterierna och personalen hade inte tid att ringa upp alla (Uhnöo, 2019).

En annan konsekvens av de många vägarna in var att flera aktörer kunde fungera som grindvakter. Socialsekreterare kunde välja (eller inte välja) att rekommendera insatsen till klienter, och positivt eller negativt särbehandla klienter genom att tolka målgruppsbeskrivningen olika: var missbruk exempelvis något en person *kunde* ha, en *fördel* eller något personen *måste* ha? Även Bostad först kunde fungera som grindvakter, genom undantag i kön för personer med ”störst behov” (Uhnöo, 2019).

Idag anger rutinen att Bostad först beslutas av socialtjänsten ”efter ansökan från den enskilde”. Den faktiska remissen skickas dock in gemensamt av den sökande och socialsekreterare (Göteborgs stad, 2021).

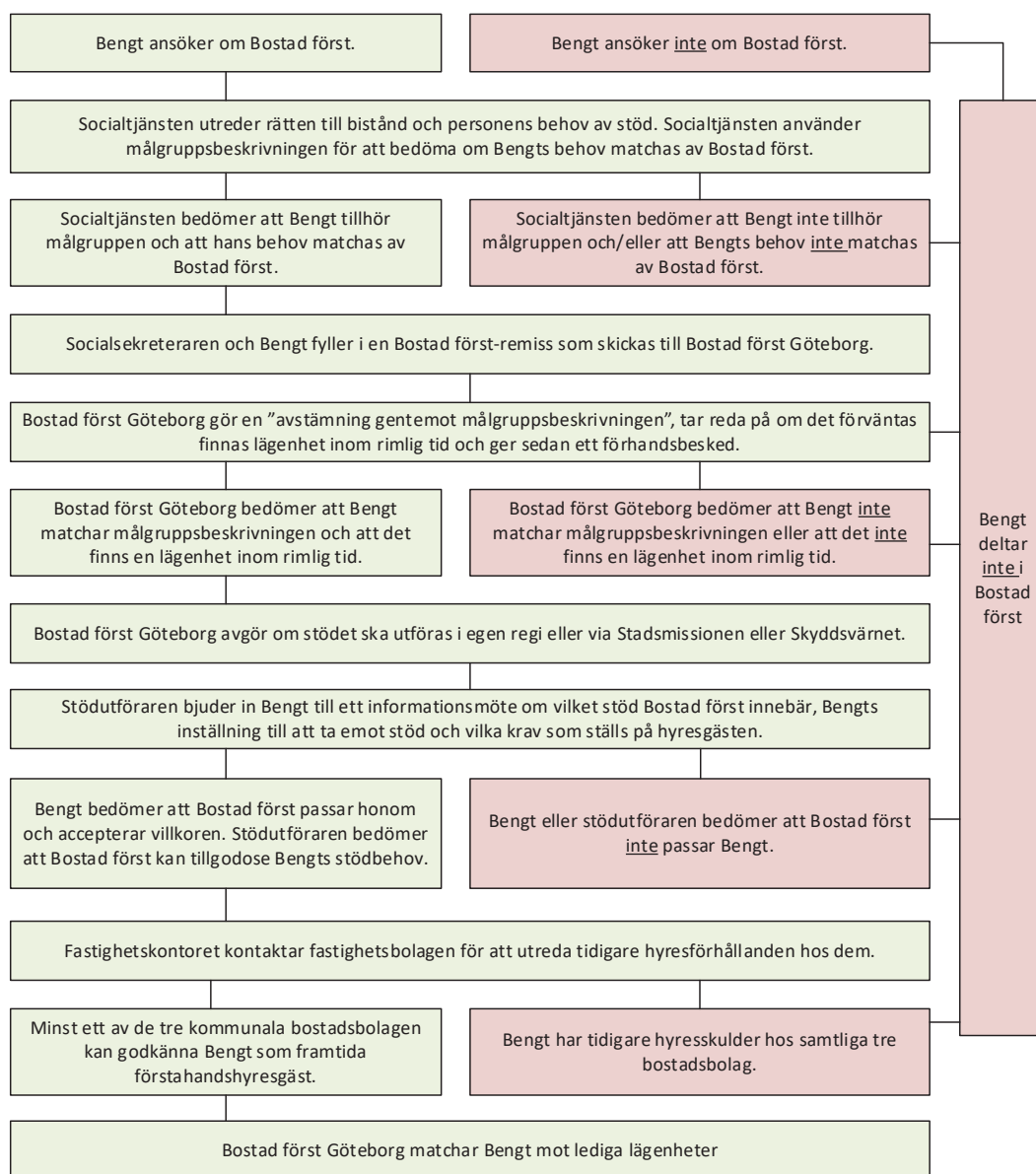
Vägen till Bostad först i Göteborg

Vägen till en lägenhet via Bostad först i Göteborg innehåller idag flera steg där den potentiella hyresgästen kan kvalificera sig eller diskvalificera sig till insatsen. I Göteborgs Stads rutin för Bostad först beskrivs processen från ansökan till beslut, som i denna utvärdering har rekonstruerats i form av ett flödesschema. Rutinen beskriver också hyresgästens tänkta väg från att tilldelas en lägenhet till att få ett förstahandskontrakt (och fortsatt stöd).

För att göra vägen mer konkret kan vi utgå från den fiktiva personen Bengt. I grönt anges hur Göteborgs Stads rutin för Bostad först beskriver vägen till en lägenhet. I rött anges de underförstådda kriterier som innebär att Bengt inte får en lägenhet via Bostad först.

Figur 1: Bengts väg till en lägenhet via Bostad först

Om Göteborgs Stad rutin för Bostad först följs finns fem underförstådda hinder för Bengt att få en lägenhet.

1. Bostad först är en biståndsbedömd insats som Bengt själv behöver ansöka om (Göteborgs stad, 2021). Det innebär underförstått att om Bengt *inte känner till* insatsen eller inte vet *att* eller *hur* han kan ansöka, får han inte heller insatsen.
2. Bengts socialsekreterare behöver bedöma att Bengt ingår i målgruppen och att insatsen matchar hans behov "på bästa sätt" (Göteborgs stad, 2021). Det innebär underförstått att socialsekreteraren behöver tillräcklig kunskap om Bostad först för att kunna bedöma om insatsen är rätt. Socialsekreteraren behöver också tolka målgruppsbeskrivningen på samma sätt som andra socialsekreterare skulle ha gjort, för att Bengts förutsättningar inte ska avgöras av vilken socialsekreterare han har.
3. Om Bengt och socialsekreteraren skickar en remiss till Bostad först gör en samordnare där en "avstämning gentemot målgruppsbeskrivningen" för att de ska kunna ge ett förhandsbesked och bedöma om det förväntas finnas en lägenhet inom rimlig tid (Göteborgs stad, 2021). Det framgår inte vad en "avstämning" innebär, men det kan antas att samordnaren kan göra en annan bedömning än socialsekreteraren. Vad som är en "rimlig tid" att vänta på en lägenhet framgår inte heller, men det kan antas att Bengts väg till en lägenhet stoppas om det finns brist på lägenheter.
4. Om samordnaren på Bostad först tilldelar Bengt en utförare behöver två kriterier uppfyllas: Bengt behöver acceptera villkoren för insatsen och utföraren behöver bedöma att insatsen tillgodoser Bengts stödbehov (Göteborgs stad, 2021). Om Bengt inte accepterar villkoren kommer han inte vidare i processen. Om stödutföraren inte bedömer att Bostad först passar Bengts stödbehov kommer han underförstått inte heller vidare i processen.
5. Om Bengt accepterar villkoren och utföraren bedömer att insatsen är rätt för Bengt kan Bengts väg mot en lägenhet ändå stoppas av händelser tidigare i hans liv. Om det visar sig att Bengt haft hyresskulder hos samtliga tre kommunala bostadsbolag i Göteborg finns inga andra lägenheter att tillgå.

Att vara andrahandshyresgäst i Bostad först

Om Bengt beviljas insatsen Bostad först följer ett antal steg, där han får stöd av personalen i varje steg. Nedanstående beskrivning baseras på Göteborgs Stads rutin för Bostad först (Göteborgs stad, 2021).

- Stödpersonalen bokar in lägenhetsvisningar. Bengt får gå på två lägenhetsvisningar och välja vilken av lägenheterna han vill bo i.
- Bengt skriver kontrakt med fastighetskontoret. Det är ett andrahandskontrakt med 14 dagars uppsägningstid, utan besittningsskydd de första två åren.

- Bengt har ett planeringsmöte inför flytten, där stödpersonal, socialsekreterare och andra för Bengt viktiga personer är med.
- Bengt ansöker om ekonomiskt bistånd för att köpa hemutrustning. Pengarna betalas ut i samråd med stödpersonalen, för att säkerställa att de går till det som har avsetts.
- Bengt får stöd av stödpersonalen att ordna praktiska frågor kring flytten (som adressändring, elavtal, hemförsäkring, att handla möbler, boka flytt hjälp och liknande).

När Bengt har flyttat in i lägenheten ska han få hembesök av stödpersonalen minst en gång i veckan under den tid han bor i andra hand. En gång i månaden ska Bengt och stödpersonalen gå igenom lägenhetens skötsel utifrån en särskild checklista, och skicka checklistan till fastighetskontoret.

Bengt ska själv vara aktiv i att formulera sitt stöd (deltagarstyrning). Planeringen ska dokumenteras av stödpersonalen i en genomförandeplan. Stödet behöver inte bara ske i lägenheten, personalen kan exempelvis följa med på vårdbesök, träffas i stan, höras över telefon, följa med på möten eller liknande. Bengts behov, mål och önskemål ska vara vägledande. Stödpersonalen ska också stötta Bengts fysiska och psykiska hälsa, vilket kan handla om allt från att hitta meningsfulla sammanhang till att ta sin medicin. Om Bengt behöver och önskar andra insatser ska stödpersonalen främja att de ”kopplas på”.

Om det uppstår problem

Om Bengt inte tar emot stödpersonalen i sin lägenhet ska personalen ”söka kontakt och motivera” honom. Stödpersonalen behöver också meddela fastighetskontoret, eftersom hembesök en gång i veckan är den miniminivå som överenskommits med bostadsbolagen.

Om fastighetskontoret får reda på ”missförhållanden i bostaden” kan det hanteras på olika sätt. Om det är mindre allvarligt kontakter fastighetskontoret stödpersonalen, som i sin tur får prata med Bengt. Om det är mer allvarliga missförhållanden eller obetalda hyror skickar fastighetskontoret ett brev om att ”vidta rättelse”, där stödpersonalen inom en dag ska kontakta Bengt för att erbjuda honom stöd att leva upp till de krav som ställs. Fastighetskontoret kan också bjuda in Bengt till ett möte.

Förutsättningar för förstahandskontrakt och fortsatt stöd

Om Bengt självständigt betalat sin hyra, inte stört sina grannar och tagit väl hand om sin lägenhet under 18 månader kan hans andrahandskontrakt omvandlas till ett förstahandskontrakt (om fastighetsägaren beslutar det). Rutinen fastslår att ”det finns inget i metoden som talar för” att stödet behöver ta slut för att Bengt får ett förstahandskontrakt. Om Bengt vill ha fortsatt stöd kan stödinsatsen via Bostad först fortsätta, eller så får Bengt i stället boendestöd. Efter avslutat bistånd från socialtjänsten ska stödpersonalen finnas tillgänglig för Bengt som en öppen stödverksamhet, exempelvis via telefon eller samlingslokaler.

Att flytta från lägenheten

Om Bengt upprepat missköter lägenheten eller inte betalar sina hyror säger fastighetskontoret upp hyresavtalet, och Bengt behöver flytta så snart som möjligt. Socialtjänsten kan ge Bengt stöd till flyttkostnad, magasinering och städning. Bengt ska få information om hur han kan ansöka om annat boende (där det inte framgår vilka typer av boenden detta skulle kunna handla om). Bengt har också möjlighet att erbjudas en annan lägenhet hos en annan hyresvärd ”om det inte finns särskilda omständigheter som talar emot det”.

Stödets fyra faser

Bostad först i Göteborg delar upp stödet till hyresgäster i fyra faser. De fyra faserna skulle kunna ses som en lokal tolkning och tillämpning av principen ”Flexibelt stöd under så lång tid som personen själv vill och behöver”.

- **Fas 1** – Stöd under planering för inflyttning. Planering, förberedelser och stödinsatser till deltagare under den tid från uppdragets start fram tills dess att deltagaren har flyttat in i lägenheten. Innefattar även bland annat att följa med på lägenhetsvisningar.
- **Fas 2** – Stöd under boendetid med andrahandskontrakt. Stödinsatser under den tiden ett andrahandskontrakt föreligger. Denna fas är den mest omfattande och varar i snitt i 24 månader.
- **Fas 3** – Stöd under boendetid med förstahandskontrakt. Stödinsatser under den tid förstahandskontrakt föreligger tills dess att deltagaren har avslutat bistånd från socialtjänsten.
- **Fas 4** – Öppen stödverksamhet. Rådgivning och tillgänglighet efter avslutat bistånd så länge deltagaren har ett behov.

Faserna innebär att personen teoretiskt sett kan få ett livslångt stöd, dock inte samma typ av stöd hela tiden. Den typ av stöd som man förknippar med Bostad först, det vill säga hembesök, försvinner när socialtjänsten bedömt att deltagaren passerat fas 3.

Socialstyrelsens förslag på fungerande arbetssätt

Socialstyrelsen har haft i uppdrag av regeringen att analysera och föreslå åtgärder för att förebygga och motverka hemlöshet. Ett område handlade om att stötta kommunernas införande av Bostad först, för att öka antalet inskrivna och öka följsamheten till modellen Bostad först (Socialstyrelsen, 2021). Socialstyrelsen har utifrån detta presenterat sju så kallade ”förslag på fungerande arbetssätt”.

Denna utvärdering skulle inkludera en översyn av hur Göteborgs Stad följer Socialstyrelsens förslag. Som avslutning i den här områdesöversikten presenteras därför Socialstyrelsens förslag och hur Göteborgs Stad arbetar i relation till förslagen. Texten nedan baseras på data från exploateringsförvaltningen, styrande dokument och rapporter från Göteborgs Stad samt en enkät till utförare av Bostad först.

Förslag 1: Tillgång till lägenheter

Förslaget från Socialstyrelsen är att vid uppstart av Bostad först se över möjligheten att kommunala hyresvärdar löpande avsätter ett visst antal lägenheter med överkomlig hyra till Bostad först. Kommunen kan även motivera privata hyresvärdar att bidra med lägenheter till Bostad först (Socialstyrelsen, 2021).

Göteborgs Stad avsätter varje år lägenheter till Bostad först. Detta sker genom att exploateringsförvaltningen äskar (ber om) lägenheter från tre hyresvärdar: Poseidon, Familjebostäder och Bostadsbolaget. Hyresvärdarna avsätter sedan de lägenheter de kan avvara. Under perioden 2018–2022 har exploateringsförvaltningen bett om mellan 50 och 70 lägenheter per år, och tilldelats mellan 38 och 51 lägenheter per år (ca 70 procent av de lägenheter som äskats).

Tabell 1: Äskande lägenheter och utfall fördelat på hyresvärdar, 2018–2022. Data från exploateringsförvaltningen.

Lägenheter Bostad först	2018	2019	2020	2021	2022	Summa
Äskat	70	70	50	50	70	310
Tilldelade	44	46	41	36	51	218
Varav utfall Poseidon	22	16	20	12	19	89
Varav utfall Familjebostäder	8	6	5	6	13	38
Varav utfall Bostadsbolaget	11	22	16	21	19	89
Varav utfall Stena fastigheter	3	2	0	0	0	5

Idag kommer de lägenheter som avsätts för Bostad först endast från kommunala hyresvärdar. Privata hyresvärdar har tidigare bidragit med lägenheter till Bostad först-verksamhet i Göteborg. Under perioden 2014–2019 bidrog den privata hyresvärd Stena fastigheter med 2–3 lägenheter per år (totalt 16) till pilotprojektet BODIL. Innan dess bidrog de privata hyresvärdarna Newsec respektive Bovista med lägenheter till stöd- och tillsynsverksamheten med ”bostad-först-intention” i Biskopsgården som beskrevs ovan. Idag finns inget upparbetat samarbete med någon av de privata hyresvärdarna i Göteborg.

Det verkar inte finnas någon enhetlig nationell definition av vad som räknas som en överkomlig hyra, och utifrån vilken inkomstnivå den ska beräknas. I Göteborgs Stad är kriteriet för hyresnivåer inom Bostad först att lägenheterna inte ska ha en hyra som överstiger genomsnittshyran för lägenheter/ensamhushåll i Göteborg, vilket 2023 motsvarar 6850 kronor. Om detta är en överkomlig hyra är svårt att avgöra. En stor andel av hyresgästerna får sannolikt ekonomiskt bistånd för hyra. Om vissa hyresgäster i framtiden ska tänkas försörja sig utan ekonomiskt bistånd är det dock viktigt att de kan betala hyran även då.

Förslag 2: Stöd från kommunledningen

Socialstyrelsen ser stöd från kommunens ledning som en framgångsfaktor, både för att införa Bostad först och för att modellen ska fungera långsiktigt. De ser det som en fördel om kommunledningen har tagit ett aktivt ställningstagande för modellen, att verksamheten prioriteras långsiktigt och att effekter och resultat efterfrågas. (Socialstyrelsen, 2021).

Göteborgs Stad har haft politiskt antagna strategier och planer mot hemlöshet sedan 2015, där Bostad först har ingått som en del. Detta kan ses som ett aktivt ställningstagande för modellen, samt att verksamheten prioriteras långsiktigt.

Göteborgs Stads plan mot hemlöshet 2020–2022 antogs av kommunfullmäktige 2020. Planen har i dagsläget förlängts till senast slutet av 2024, i avvaktan på en ny plan (Kommunfullmäktige, 2023-10-12). En av åtgärderna i planen handlar om att utveckla stadens arbete med Bostad först genom att ta fram gemensamma riktlinjer och att kvalitetssäkra metoder och arbetssätt (Göteborgs stad, 2020). I samband med kommunfullmäktiges beslut om att förlänga planen redovisades även uppföljningen av planen. Kommunledningen har också efterfrågat resultat genom att exempelvis besluta om denna utvärdering.

I Göteborgs Stads budget för 2024 anges att ”modellen Bostad först ska utökas och att Göteborgs Stad ska bli ledande i arbetet” (Göteborgs stad, 2023).

Förslag 3: Överenskommelser för att underlätta samarbete

För att arbetet med Bostad först inte ska försvåras på grund av bristande samarbete mellan socialtjänsten, hyresvärdar, störningsjour och hälso- och sjukvården ser Socialstyrelsen att det behövs överenskommelser. Överenskommelserna behöver tydliggöra ansvar, former för samverkan, kontaktvägar, akuta insatser med mera. Även samordningen inom socialtjänstens verksamheter behöver vara tydlig så att det inte ställs motstridiga krav från exempelvis personal inom ekonomiskt bistånd och personal i Bostad först (Socialstyrelsen, 2021).

De senaste åren har två viktiga överenskommelser tillkommit i Göteborgs Stads arbete med Bostad först: Göteborgs Stads rutin för Bostad först samt Avsiktsförklaring för anskaffning av bostäder. Rutinen antogs 2020, med syftet att ”beskriva och tydliggöra ansvarsområden för samverkande parter” och att ”främja likabehandling inom målgruppen”. Rutinen berör socialnämnderna, fastighetsnämnden (numera exploateringsnämnden) och Framtiden. Den beskriver både ansvar, samverkan och akuta insatser som exempelvis hantering av störningar (Göteborgs stad, 2021). Avsiktsförklaringen är tänkt att tydliggöra samarbetet för att minska hemlösheten i Göteborg. Parterna är Framtiden, Fastighetsägarna i Göteborg Första Regionen, Rikskooperationen i Göteborg genom HSB:s och Riksbyggens lokala organisationer, Hyresgästföreningen i Västra Sverige, Boplats Göteborg AB samt Göteborgs Stad (Göteborgs stad, 2019).

De berörda aktörerna samarbetar genom den så kallade Samverkansgruppen. Syftet med samverkansgruppen är att integrera Bostad först med rutiner och arbetssätt, följa upp rutiner och arbetssätt, identifiera frågor som behöver lyftas för beslut och lämna förslag till beslut till aktuell ledningsgrupp (Göteborgs stad, 2023-03-27). Samverkansgruppen samlar personal från samtliga utförare, socialtjänsten, exploateringsförvaltningen, Störningsjouren, Framtiden och SPINK – däremot finns ingen representation från hälso- och sjukvården. I Uhnöo (2016) framgår att den tidigare så kallade referensgruppen för Bostad först hade representanter från Sahlgrenska universitetssjukhuset, beroendevården/psykiatri (Uhnöo, 2016).

I enkäten till utförare ställdes frågor om tydlighet i vem som ansvarar för vad i arbetet med Bostad först i Göteborg, hur de kan samverka med andra ansvariga aktörer och hur kontaktvägarna ser ut mellan dem och andra ansvariga aktörer. För två av tre utförare var ansvar, samverkan och kontaktvägar helt tydliga. För en av utförarna fanns viss otydlighet i vilken aktör som ansvarar för vad, och hur de kan samverka med andra aktörer.

I enkäten till utförare ställdes även frågan ”Upplever ni att socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd ställer motstridiga krav jämfört med personalen inom Bostad först?” Samtliga utförare uppgav att det *ibland* ställs motstridiga krav⁸. I fritext gavs två exempel: Ett exempel var att det ibland kan komma krav från handläggare som hyresgästen måste uppfylla för att få bistånd, och när de inte uppfylls kan biståndet dras in. Ett annat exempel var att hemförsäkring beviljas månadsvis i stället för årsvis, vilket blir svårt för hyresgäster som inte klarar av autogiro.

Förslag 4: Flexibelt stöd

Socialstyrelsen konstaterar att en framgångsrik Bostad först-verksamhet kräver att stödet utgår från den enskildes behov och inte är låst till vissa tider. En framgångsfaktor kan vara stöd kvällar och helger samt tillgång till jour nattetid. Även stödets innehåll behöver vara flexibelt (Socialstyrelsen, 2021).

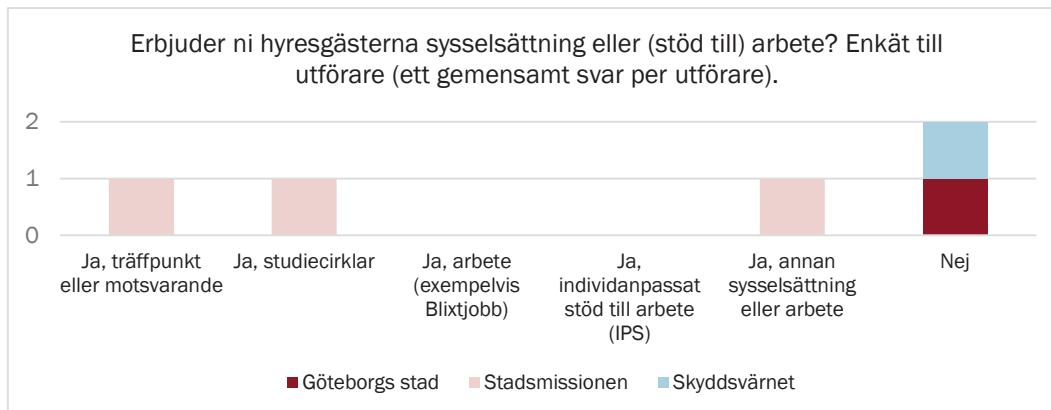
Samtliga utförare angav att hyresgästerna kan kontakta dem för stöd både kontorstid, kvällar, helger och nätter (jour). Göteborgs Stads rutin för Bostad först beskriver ett flexibelt innehåll i stödet, där hyresgästens behov, mål och önskemål ska vara vägledande (Göteborgs stad, 2021).

Förslag 5: Tillgång till sysselsättning eller arbete

Att ha tillgång till träffpunkt, studiecirklar, Blixtjobb, Individanpassat stöd till arbete (IPS) eller andra former av sysselsättning kan öka chansen för individen att bryta gamla mönster och upparbeta positiva rutiner. Socialstyrelsen föreslår därför kommunerna att i samverkan med relevanta parter underlätta för målgruppen i Bostad först att få tillgång till arbetsmarknaden eller annan form av sysselsättning utifrån intresse och behov (Socialstyrelsen, 2021).

⁸ Svartalternativ: Nej; Ja, ibland; Ja, ofta; Ja, alltid.

I enkäten till utförare angav Göteborgs Stad och Skyddsvärnet att de *inte* erbjuder hyresgästerna någon sysselsättning eller (stöd till) arbete. Stadsmissionen angav däremot att de erbjöd en träffpunkt och studiecirkel och beskrev i fritext att de erbjöd ”stöd i att söka, kontakta och samarbete med olika arbetsmarknadsinsatser”.

I Göteborgs Stads budget för 2024 får socialnämnden Sydväst och nämnden för arbetsmarknad och vuxenutbildning uppdraget att utreda hur personer i hemlöshet och med beroendeproblematik kan erbjudas meningsfull sysselsättning och vägar till arbete. Uppdraget ska genomföras i samverkan med civilsamhället (Göteborgs stad, 2023). Då denna utvärdering avslutas i samband med att budgeten börjar gälla är det svårt att uttala sig om hur uppdraget kommer att påverka hyresgästerna i Bostad först. Det är dock endast de hyresgäster som har ett andrahandskontrakt via Bostad först som definieras som hemlösa (situation 3). Om/när personen tar över förstahandskontraktet definieras hen inte längre som hemlös.

Förslag 6: Förutsättningar att ta över kontrakt

I Sverige använder Bostad först oftast andrahandskontrakt som kan övergå till förstahandskontrakt. Socialstyrelsen konstaterar att det kan finnas svårigheter för individen att ta över hyreskontraktet, och att det krävs överenskommelser för vad som gäller för övertagande av kontrakt och regelbundna avstämningar mellan hyresvärdar och socialtjänsten för att underlätta för den enskilde att ta över kontraktet, med fortsatt individuellt stöd (Socialstyrelsen, 2021).

I Göteborgs Stads rutin för Bostad först finns beskrivningar av vad som gäller för att en individ ska kunna ta över hyreskontraktet: Om hyresgästen under 18 månader självständigt betalat sin hyra och inte stört sina grannar besiktigas lägenheten, och om hyresgästen tagit väl hand om lägenheten skickas förfrågan om överlåtelse till det aktuella bostadsbolaget. Om hyresgästen godkänns får hen ett förstahandskontrakt (Göteborgs stad, 2021).

Hyresgästerna tycks i vissa fall bo längre än 18 månader i sin lägenhet utan att ta över kontraktet. Av de 105 personer som enligt data från exploateringsförvaltningen hade ett pågående andrahandskontrakt i mitten av september 2023 hade 47 personer (45 procent) bott i sin lägenhet längre än 18 månader. Av dessa hade 33 personer haft sitt andrahandskontrakt längre än 2 år (varav 14 personer i fyra år eller längre).

I rutinen för Bostad först beskrivs ett antal möjliga åtgärder om hyresgästen inte har betalat sin hyra eller om det förekommit andra missförhållanden. Ingen av åtgärderna handlar dock om att förlänga andrahandskontraktet. Att förlänga andrahandskontrakt tycks i stället komma från en annan rutin inom Göteborgs Stad: *Rutin för kommunala kontrakt*. Enligt denna rutin innebär en eller flera försenade hyresbetalningar 3–18 månader förlängning, en allvarlig eller flera mindre allvarliga störningar upp till 18 månaders förlängning och vanvård av lägenhet upp till 12 månaders förlängning (Göteborgs stad, 2022). Det framstår som något otydligt hur de två rutinerna relaterar till varandra: Gäller endast de åtgärder som framgår i rutinen för Bostad först, eller även de åtgärder som framgår i rutinen för kommunala kontrakt? Och vad innebär det för förutsättningarna att ta över kontraktet?

Fortsatt individuellt stöd vid förstahandskontrakt

I rutinen för Bostad först är det tydligt att bostad och stöd är två separata saker: det finns inget som talar för att stödsatsen ska avslutas för att personen får en annan typ av hyreskontrakt. Rutinen trycker på principen om ”Flexibelt stöd så länge personen själv vill och behöver”. Om hyresgästen vill ha fortsatt stöd vid ett förstahandskontrakt ska den enskildes önskemål vara vägledande. Ett alternativ är att fortsätta stödet via Bostad först, ett annat alternativ är en överfasning till boendestöd ”enligt deltagarens önskemål” (Göteborgs stad, 2021).

I enkäten till utförare angav samtliga utförare att de kunde erbjuda stöd både till personer som har ett andrahandskontrakt, personer som övertagit ett förstahandskontrakt och till personer som har blivit uppsagda eller själva sagt upp sitt kontrakt. I augusti 2023 hade 29 personer med förstahandskontrakt fortsatt stöd av någon av de tre utförarna, det vill säga 32 procent av de totalt 89 personer som enligt data från exploateringsförvaltningen tagit över ett förstahandskontrakt.

Förslag 7: Tillgång till andra boendeformer

För personer som inte klarar Bostad först behöver det finnas tillgång till andra tillgängliga och långsiktiga boendeformer, konstaterar Socialstyrelsen. Det är även viktigt att samverkan mellan socialtjänst och hyresvärd inte strandar på grund av den lilla andel personer som inte klarar hyresvillkoren (Socialstyrelsen, 2021).

Om hyresavtalet sägs upp anger rutinen för Bostad först att hyresgästen ska få information om möjlighet att ansöka om annat boende (Göteborgs stad, 2021). I enkäten till utförarna ställdes frågan ”Upplever ni att det finns tillgång till andra långsiktiga boendeformer i Göteborg för personer i målgruppen som inte klarar av Bostad först?”. Samtliga utförare svarade ”delvis”⁹.

Göteborgs Stad beskrev i fritext att det finns tillgång till andra boendeformer, men att personer som inte klarar av Bostad först inte alltid hamnar där. Stadsmissionen skrev att boendeformer finns, men att de sällan leder till ett förstahandskontrakt. Utifrån Skyddsvärnets perspektiv kunde Socialt boende med stöd som tillåter ett visst substansbruk vara ett bra alternativ för personer som har svårt att hantera friheten

⁹ Svartalternativ: Ja, Delvis, Nej.

inom Bostad först. Socialt boende med stöd innebär ett mer villkorat stöd/tillsyn som kan innebära att hyresgästen mer aktivt tar emot stöd, resonerade de.

Att inte klara av Bostad först

Av de personer som beviljats Bostad först sedan 2013 har 27 procent sagts upp och ytterligare 5 procent avhysts från sin lägenhet. Av den data som utvärderaren tagit del av framgår dock inte orsakerna till respektive uppsägning/avhysning. Det framgår inte heller vilket stöd hyresgästen fått för att leva upp till kraven för att undvika att hyresavtalet behöver sägas upp.

En fråga att ställa sig är vad det innebär att inte klara av Bostad först, och vilka kriterier som används för att bedöma detta. Det är också intressant att fråga sig hur många chanser individen får innan det avgörs att hen inte klarar av insatsen.

Den europeiska handboken för Bostad först anger att om hyresgästen blir vräkt på grund av brott mot hyresavtalet ska Bostad först-programmen förse deltagaren med en ny bostad och erbjuda honom eller henne stöd under processen (Pleace, 2018). Motsvarande skrivning finns i Göteborgs Stads rutin för Bostad först, som anger att ”En deltagare som blivit uppsagd från sin lägenhet har möjlighet att erbjudas en annan lägenhet om det inte finns särskilda omständigheter som talar emot det” (Göteborgs stad, 2021). En skillnad mellan den europeiska handboken och stadens rutin är med andra ord möjligheten till undantag – att det kan finnas särskilda (men ospecificerade) omständigheter som gör att personen inte erbjuds en ny lägenhet.

I Göteborg har endast ett fåtal hyresgäster fått en andra chans efter att ha blivit av med en lägenhet via Bostad först, och ingen har fått en tredje chans. Från november 2013 till januari 2023 har 30 personer fått en ny lägenhet i Bostad först efter att ha lämnat en tidigare. Av de 30 personer som fått en andra chans har idag sju personer ett förstahandskontrakt och ytterligare 12 personer har ett pågående andrahandskontrakt. Omräknat i procent innebär det att 63 procent av de personer som fått ett nytt kontrakt verkat klara Bostad först på andra försöket.

Om utvärderingen

Utvärderingen baseras på intervjuer med hyresgäster inom Bostad först, enkäter till utförare (Göteborgs Stad, Stadsmissionen och Skyddsvärnet), data från exploateringsförvaltningen samt dokumentstudier.

Syfte och frågeställningar

Det huvudsakliga syftet med denna utvärdering har varit att ta reda på hur Bostad först i Göteborg upplevs av hyresgästerna och identifiera möjliga förbättringar. Utvärderingen skulle också inkludera en översyn av hur Göteborgs Stad följer Socialstyrelsens förslag på fungerande arbetssätt för att öka antalet inskrivningar och följsamheten till Bostad först. Utvärderingens frågeställningar har varit:

- Hur upplever hyresgästerna Bostad först, och hur kan hyresgästernas upplevelser ligga till grund för förbättringar?
- Hur arbetar Göteborgs Stad i relation till Socialstyrelsens förslag på fungerande arbetssätt för Bostad först?

Metod och material

Enkät till utförare

Under perioden 14 juli – 25 augusti 2023 skickades en enkät till Göteborgs Stad, Stadsmissionen och Skyddsvärnet. Syftet med enkäten var att samla in data för att kunna beskriva de tre utförarna och att få utförarnas perspektiv på hur staden arbetar i relation till Socialstyrelsens förslag på fungerande arbetssätt för Bostad först.

Enkäten har besvarats i grupp hos respektive utförare, där respektive personalgrupp har diskuterat och kommit överens om svaren. Hos Göteborgs Stad besvarades enkäten av elva personer (enhetschef, samordnare och nio behandlingsassistenter), hos Stadsmissionen besvarades enkäten av tre personer (tf enhetschef och två boendeassistenter) och hos Skyddsvärnet besvarades enkäten av fyra personer (samordnare och tre kontaktpersonal).

Data från exploateringsförvaltningen

Exploateringsförvaltningen inom Göteborgs Stad har tagit fram och avidentifierat individbaserade data om hyresgäster i Bostad först. Datan avser perioden juni 2013 till september 2023 och hyresgäster hos samtliga tre utförare. Förvaltningen har även bidragit med data över antalet lägenheter som äskats och tilldelats till Bostad först under perioden 2013–2022. Förvaltningen bedömer att deras data är relativt tillförlitlig, även om det finns en viss avvikelse i hur man räknar ärenden.

Underlaget från exploateringsförvaltningen har använts för att beskriva hur Göteborgs Stad arbetar utifrån Socialstyrelsens förslag på fungerande arbetssätt för Bostad först, och för att beskriva hur hyresgäster fördelar sig mellan utförare.

Dokumentstudier

För att beskriva arbetet med Bostad först och hur insatsen är tänkt att fungera utgår utvärderingen från ett antal dokument. Ett centralt dokument har varit Göteborgs Stads rutin för Bostad först. Andra viktiga dokument har varit budget och nämndhandlingar som berör Bostad först, Avsiktsförklaring för anskaffning av bostäder och Göteborgs Stads plan mot hemlöshet. Utvärderaren har också tagit del av tidigare utvärderingar, uppföljningar och kartläggningar av stadens arbete för att motverka hemlöshet.

Intervjuer med hyresgäster

Vid tiden för utvärderingen (augusti 2023) bodde 158 personer i en lägenhet via Bostad först med stöd från någon av de tre utförarna. Av dessa hade 129 personer ett andrahandskontrakt och 29 personer hade ett förstahandskontrakt och fortsatt stöd.

Urval och rekrytering av intervjupersoner

För att göra ett urval av hyresgäster att tillfråga om en intervju utsåg samtliga tre utförare kontaktpersoner. Kontaktpersonerna skulle göra ett urval utifrån sina register på ett sätt som innebar att alla hyresgäster hade lika stor möjlighet att ingå i urvalet (varannan person, udda siffror – 1, 3, 5 osv). Den ursprungliga planen var att tillfråga varannan person med andrahandskontrakt. Utifrån önskemål från utförarna gjordes två förändringar i urvalet: Ett önskemål var att personer som nyligen tilldelats Bostad först (och inte hunnit skaffa sig en tydlig bild av stödet) skulle *exkluderas*. Det andra önskemålet var att personer med förstahandskontrakt och fortsatt stöd skulle *inkluderas*. Detta resulterade i ett urval på 76 personer.

Informationsbrev med forskningspersonsinformation (bilaga 2) och en fråga om att delta i utvärderingen lades i kuvert med Göteborgsregionens logotyp, för att tydliggöra avsändare. Kontaktpersonerna hos utförarna skrev namn och adresser på kuverten och postade dem. Utifrån brevet kunde hyresgästerna själva välja om de ville höra av sig för att boka in en intervju. Två personer ringde upp: en hyresgäst inom Bostad först och en person som under intervjun visade sig ha hittat brevet hos en vän. Fyra av informationsbreven skickades i retur med stämpeln ”okänd mottagare” eller ”avflyttad”, men utförarna bekräftade vid avstämningar att samtliga personer i urvalet bodde på den adress de skickat brevet till.

I början av september hade utvärderaren samtal med kontaktpersonerna om den låga svarsfrekvensen och möjliga vägar framåt. En hypotes var att hyresgästerna kunde ha låtit bli att öppna, slängt eller glömt breven. På grund av den låga svarsfrekvensen var det inte aktuellt att göra samma typ av utskick igen. Utvärderaren kom därför överens med utförarna om att göra ett påminnelseutskick, där personalen delade ut breven på plats vid hembesök. Påminnelsen delades ut till 73 personer (tre personer inom Göteborgs Stad som fått det första utskicket fick inte påminnelseutskicket). Påminnelsen kompletterades med en ny kontaktväg: hyresgästen kunde be personalen om stöd att kontakta utvärderaren. Inför påminnelserna träffade utvärderaren personalgruppen för Bostad först i Göteborgs Stad samt kontaktpersonerna hos Stadsmissionen och Skyddsvärnet för att gå igenom de etiska

kraven i utvärderingen, som att det måste vara tydligt att deltagandet är frivilligt. Det hade varit önskvärt att träffa samtliga i personalgrupperna även hos de idéburna utförarna, men det gick inte att hitta en tid tillräckligt snart.

Efter påminnelsebrevet bokades ytterligare elva intervjuer in. Av dessa ringde två personer upp utvärderaren på högtalartelefon tillsammans med personal. I sju fall hörde personal av sig via mejl/telefon och lämnade telefonnummer till hyresgästen, så att utvärderaren kunde ringa upp. Två personer ringde själva upp.

Inför de inbokade intervjuerna hade utvärderaren kontakt med hyresgästerna via telefon/sms för att påminna dagen innan samt för att stämma av dagsform vid dagen för intervjun. Utifrån avstämningarna bokades tre intervjuer om till andra dagar. Två personer svarade inte på telefon/sms vid dagen för intervjun och dessa intervjuer genomfördes därför inte.

Totalt genomfördes elva intervjuer med hyresgäster, varav nio ingår i det slutliga intervjumaterialet. En av de elva intervjupersonerna återtog sitt samtycke efter intervjun, och ingår därför inte i utvärderingen. Den person som hittat informationsbrevet hos en vän hade under en kort period varit hyresgäst i Bostad först, dock inte i nutid och personen hade inte erfarenhet av stöd från personal. Därför exkluderades denna intervju.

Intervjupersonerna i rapporten

Intervjupersonerna i rapporten är födda under 1960-, 1970- och 1980-talet (medelålder: 53 år). Ingen tillfrågades om födelseland men samtliga pratade svenska och hade svenskklingande namn. De hade bott mellan 3 månader och 7 år i sin nuvarande lägenhet (medel: 3 år). För att anonymisera intervjupersonerna har de tilldelats andra namn i rapporten. Namnen har valts utifrån vanliga svenska namn under det årtionde personen är född.

Alias i rapporten	Utförare	Kontraktsform
Maria	Göteborgs Stad	Förstahandskontrakt
Camilla	Göteborgs Stad	Andrahandskontrakt
Fredrik	Göteborgs Stad	Andrahandskontrakt
Kristina	Stadsmissionen	Förstahandskontrakt
Mats	Stadsmissionen	Förstahandskontrakt
Sandra	Stadsmissionen	Andrahandskontrakt
Thomas	Stadsmissionen	Andrahandskontrakt
Lars	Göteborgs Stad	Andrahandskontrakt
Sara	Göteborgs Stad	Förstahandskontrakt

Bland hyresgästerna i Bostad först är 53 personer (33,5 procent) kvinnor. I det slutliga intervjumaterialet är fem personer (55 procent) kvinnor, vilket innebär att mäns erfarenheter av Bostad först är underrepresenterade. Bland hyresgästerna har 29 personer (18 procent) ett förstahandskontrakt och fortsatt stöd. I det slutliga intervjumaterialet hade fyra personer (44 procent) ett förstahandskontrakt och fortsatt stöd, vilket innebär att det finns en överrepresentation av personer som ”lyckats” hela vägen fram till ett förstahandskontrakt.

Intervjupersonerna är representativt fördelade mellan Göteborgs Stad och Stadsmissionen, däremot ingår ingen hyresgäst från Skyddsvärnet i det slutliga intervjumaterialet. Skyddsvärnet hade endast sju hyresgäster vid intervjutillfället, varav hälften tillfrågades. Av dessa intervjuades en person, som sedan drog tillbaka sitt samtycke att delta. Skyddsvärnets Bostad först-verksamhet har dock aldrig (utifrån utvärderarens kännedom) varit föremål för en extern utvärdering, vilket gör bortfallet olyckligt.

Urvalet av intervjupersoner visar en bredd av upplevelser av Bostad först. Den potentiella bredden av upplevelser begränsas dock av urvalet, då alla intervjupersoner hade ett pågående stöd. Utvärderingen fokuserar inte på personer med förstahandskontrakt som inte velat ha eller inte beviljats fortsatt stöd, eller personer som av någon anledning blivit uppsagda, avhysta eller själva sagt upp sitt kontrakt – utan att sedan få en ny lägenhet.

Genomförandet av intervjuerna

Intervjuerna genomfördes på en plats som intervjupersonen valt. Det var viktigt att platsen kändes bekväm, för att skapa förutsättningar för ett bra samtal. Fem personer intervjuades i sin lägenhet, två personer intervjuades i Center mot hemlöshets lokaler, två personer intervjuades i Göteborgsregionens lokaler, en person intervjuades i en offentlig miljö och en person intervjuades via telefon.

Samtliga intervjuer genomfördes av två personer vid FoU i Väst: Anjelica Hammersjö samt en medföljande kollega som tog stödanteckningar och ställde eventuella följdfrågor. Den medföljande kollegan var under nio av intervjuerna Lisbeth Lindahl, under en intervju Gunilla Bergström och under en intervju Malin Isaksson.

I samband med intervjuerna fick intervjupersonerna muntlig information om syftet med intervjun, att utvärderarna är fristående från utförarna, att det är frivilligt att besvara frågorna och hur informationen används och sparas. De fick också möjlighet att ställa frågor. Intervjupersonerna fick också frågan om de samtyckte till att intervjun spelades in och transkriberades, eller om de föredrog att samtalet antecknades. Samtliga intervjupersoner samtyckte till att intervjun spelades in. De citat som används i rapporten är i viss mån justerade för ökad läsbarhet.

Intervjuerna var 29–80 minuter långa och avslutades när intervjupersonen svarat på de frågor hen ville svara på och berättat vad hen ville berätta.

Intervjuguide

För att ta fram teman till intervjuguiden har utvärderaren läst rutinen för Bostad först, tidigare utvärderingar och studier om Bostad först, pratat med personal hos utförarna och hos Center mot hemlöshet och lyssnat in samtal på ett möte med verksamhetsrådet (stadens råd för hemlöshetsfrågor). Vid mötet med verksamhetsrådet ställdes också frågan om någon med egen erfarenhet av hemlöshet ville ge synpunkter på utkastet till intervjufrågor och informationsbrev. En av deltagarna i rådet träffade utvärderaren och gav värdefull feedback.

Eftersom processen för Bostad först i viss mån är kronologisk hade intervjuguiden motsvarande struktur: Det finns en tid före Bostad först, ansökan till Bostad först, vissa definierade moment inför och under inflytt, en (minst) 18 månader lång period med andrahandskontrakt och stöd, följt av förstahandskontrakt med eller utan fortsatt stöd. Generella följdfrågor under intervjuerna var hur personen upplevde och tolkade specifika situationer, och hur personen själv tyckte att det borde ha fungerat. Intervjuguiden finns i bilaga 1.

Hermeneutisk metod

Intervjuerna har genomförts och analyserats med hermeneutisk metod. Hermeneutik handlar om att tolka. Tolkningen av en intervju kan både handla om det som är direkt uttalat och det som inte är direkt uttalat, eller ibland ens fullt medvetet hos personen. Den hermeneutiska metod som används kallas *livsvärldshermeneutik*. Det innebär att tolkningen fokuserar på intervjupersonernas livsvärld – deras tolkningar av sig själva och sin verklighet. Intervjuer som syftar till att förstå en annan persons livsvärld behöver vara öppna och ge personen möjlighet att reflektera över sin egen levda erfarenhet av det som studeras (Nyström, 2021).

Genom den hermeneutiska metoden är det möjligt att visa personliga och nyanserade upplevelser av ett visst fenomen (i detta fall Bostad först), på ett sätt som går att missa med mer övergripande kvantitativa eller kvalitativa metoder. Enskilda berättelser kan visa på mer universella erfarenheter som delas av fler personer.

En livsvärldshermeneutisk metod bygger på att försöka tillämpa ett öppet och fördomsfritt förhållningssätt vid datainsamling och analys. Tolkningar utgår dock alltid från någon form av förförståelse. En forskare som valt sitt ämne kan ha egna uppfattningar i frågan redan innan studien startar, och forskaren behöver då en tillräckligt självkritisk hållning för att kunna ha ett öppet förhållningssätt (Nyström, 2021). Inför utvärderingen hade utvärderaren ingen förförståelse om Bostad först. Vid den inledande inläsningen och vid avstämningar med berörda aktörer framkom dock en starkt positiv bild av insatsen, vilket innebar att utvärderaren tog en mer skeptisk roll: Kunde en insats verkligen vara så bra?

Vid intervjuerna har utvärderaren försökt skapa en balans mellan att fråga om upplevelser av specifika moment inom Bostad först för att ge en så heltäckande bild som möjligt – och att vara följsam och ställa följdfrågor om vad intervjupersonerna tyckte var mest viktigt och det de ville berätta om. Det innebär till viss mån en blandning mellan deskriptiva och mer tolkande delar i analysen. Analysarbetet har genomförts med hjälp av det kvalitativa analysprogrammet NVivo. Inledningsvis har utvärderaren gjort flera genomläsningar av transkriberingarna. Utifrån detta har utvärderaren tolkat och tematiserat textens olika delar för att hitta möjliga tolkningar eller motsägelser. Slutligen har utvärderaren gjort en huvudtolkning och identifierat ett antal områden som framstått som betydelsefulla.

Etiska överväganden

Den del av utvärderingen som avser intervjuer med hyresgäster i Bostad först godkändes av Etikprövningsmyndigheten den 13 juni 2023 (Dnr 2023-02928-01).

FoU i Väst har begränsat hanteringen av personuppgifter genom att inte ta del av utförarnas register över samtliga hyresgäster, utan endast hanterat nödvändiga personuppgifter för de personer som tagit kontakt med utvärderaren.

Då målgruppens mående ibland kan variera från dag till dag var det viktigt att intervjupersonerna kunde ge ett informerat samtycke vid tiden för intervjun. För att försöka skapa förutsättningar för detta hade utvärderaren kontakt med intervjupersonerna inför intervjun för att stämma av dagsform. En annan metod var att vara två intervjuare, för att gemensamt kunna ta ställning till personens förutsättningar att ge ett informerat samtycke. Att vara två innebar också en möjlighet till gemensam reflektion efter intervjun.

Efter avslutad intervju fick intervjupersonerna en check på 200 kronor som kunde användas som betalning på exempelvis mataffärer, kiosker och apotek. Intervjupersonerna fick inte veta det på förhand, för att undvika att någon skulle känna sig pressad att delta på grund av små ekonomiska marginaler. Det var tydligt under intervjuerna att ersättningen upplevdes som stor och välbehövlig, vilket stärkte antagandet att det hade kunnat upplevas pressande.

Ett brukarperspektiv på Bostad först?

Uppdraget från kommunfullmäktige var att utvärderingen skulle genomföras utifrån ett brukarperspektiv. En *brukare* kan definieras som en ”person som får, eller är föremål för en utredning om att få, individuellt behovsprövade insatser från socialtjänsten”. När begreppet började användas inom offentlig sektor var tanken att det skulle signalera delaktighet och medansvar i att ta insatser ”i bruk”. I den andan bildades så kallade brukarråd och brukarorganisationer, som pratade om brukarinflytande och brukarmedverkan (Socialstyrelsen, 2023). De senaste åren har begreppet brukare varit omdiskuterat, och några kommuner har beslutat att sluta använda det¹⁰. Socialstyrelsen rekommenderar idag termen brukare på övergripande nivå, men konstaterar att det ”inte (är) lämpligt att kalla någon för brukare när man avser en särskild grupp eller enstaka individer” (Socialstyrelsen, 2023).

Begreppet *brukarperspektiv* har bland annat förekommit i diskussioner om socialtjänstens kunskapsutveckling, evidensbaserad praktik och inom forskning och utvärdering. De definitioner av brukarperspektiv som förekommer handlar på olika sätt om att lyssna in och ta vara på synpunkter, erfarenheter och behov hos de personer som tar del av socialtjänstens insatser. En definition av brukarperspektiv är exempelvis den definition som togs fram inom Utvecklingsprogrammet Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten (Socialstyrelsen, 2005):

Ett brukarperspektiv kan bara ses och uttryckas av brukarna själva. Detta är ett av flera relevanta och legitima perspektiv på socialt arbete.

I Socialstyrelsens vägledning om brukarinflytande inom socialtjänst, psykiatri och missbruks- och beroendevård beskrivs brukarperspektiv som ”en viktig del i

¹⁰ Se exempelvis P4 Jämtland; ”Begreppet brukare ska inte längre användas”, <https://sverigesradio.se/artikel/5865242> eller SVT Nyheter Helsingborg; ”Ordet brukare kan försvinna i flera kommuner”, <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/helsingborg/kritiken-mot-ordet-brukare-vaxer>

evidensbaserad praktik”, som handlar om att väga samman tre kunskapskällor: den bästa vetenskapliga kunskapen om effekter av insatser, den professionelles expertis och ”brukarens erfarenheter och förväntningar” (Socialstyrelsen, 2013).

Brukarorienterad utvärdering

I denna utvärdering har brukarperspektiv tolkats som att beskriva och tolka Bostad först med utgångspunkt i hur insatsen upplevs av hyresgästerna, och identifiera hur hyresgästernas upplevelser kan ligga till grund för förbättringar.

Utvärderingen kan beskrivas som en form av *brukarorienterad utvärdering*, vilket innebär att man fokuserar på mötet mellan insats och målgrupp: Vad behöver, önskar och förväntar sig målgruppen, och (hur) svarar insatsen mot detta? Denna typ av utvärdering används när det är relevant att ta tillvara målgruppens erfarenheter för att värdera en insats. Det kan dock vara svårt för individen att bedöma kvaliteten i en insats, särskilt i relation till vilka ekonomiska och praktiska förutsättningar verksamheten har. Personer som befinner sig i en svag ställning kan ha svårt att uttrycka vad de behöver, kan sakna kunskaper om vad de kan förvänta sig eller befinna sig i en beroendeställning. Utvärderaren behöver då hitta lämpliga metoder för att fånga upp individens erfarenheter, behov, önskemål och förväntningar (Sandberg & Faugert, 2012).

Att använda en hermeneutisk metod har varit ett sätt att fånga upp intervjupersonernas behov och önskemål, oavsett om de är uttalade eller beskrivs mellan raderna. Genom att relatera intervjupersonernas svar till stadens rutiner är det möjligt att jämföra intervjupersonernas berättelser med hur insatsen är tänkt att fungera – samtidigt som en öppen intervjustil gör det möjligt att identifiera möjliga utvecklingsområden ur ett bredare perspektiv än vid en strukturerad intervju med fasta frågor.

Resultat

Bostad först är en process som följer vissa steg. Från en situation i hemlöshet beviljas personen Bostad först, flyttar in och möblerar sitt nya hem. I den nya livssituationen förväntas personen följa hyreslagen och styra sitt stöd (deltagarstyrning). Efter en viss tid förväntas personen kunna ta över hyreskontraktet, med eller utan fortsatt stöd.

I kapitlet nedan benämns personalen inom Bostad först genomgående som *stödpersonal*, för att underlätta läsningen. Personalens faktiska titlar är oftast behandlingsassistent, boendeassistent eller kontaktpersonal, men benämndes av intervjupersonerna som kontaktperson eller vid förnamn.

De hyresgäster som intervjuats benämns individuellt som det namn de har tilldelats i utvärderingen (Maria, Camilla, Fredrik, Kristina, Mats, Sandra, Thomas, Lars och Sara) och i flertal som intervjupersonerna. I de fall utvärderarens frågor finns med i citat markeras detta med utvärderarens namn (Anjelica).

Vägen till en lägenhet

Denna utvärdering tar sin utgångspunkt i åren innan intervjupersonerna gick in i Bostad först, när de befann sig i akut hemlöshet och på boenden. I den situationen har de på olika sätt ansökt till Bostad först, med hjälp av personal de mött på vägen.

Tiden innan Bostad först

En lägenhet via Bostad först var inte intervjupersonernas första boendeform efter att de hamnat i hemlöshet. Det framstod snarare som den sista lösningen efter att de hade testat allt annat. De flesta hade bott på flera olika boenden i Göteborg med omnejd under flera år. Vissa intervjupersoner namngav ett stort antal boenden under intervjun. Andra namngav inget tidigare boende utan nöjde sig med att konstatera att det var många, "alla som finns". Utöver boendena beskrev ett par intervjupersoner akut hemlöshet, där de sov på bussar, spårvagnar, vindar, källare eller i en bil. Ett par personer hade tillbringat perioder i fängelse och på institutioner. Vissa hade under perioder sov på vänners soffor. Någon hade bott i referensboende.

När intervjupersonerna tittade tillbaka på sin tid på olika boenden målade de generellt upp en nattsvart bild, särskilt på de boenden som tillåter missbruk. Bilderna var samstämmiga, men de olika personerna verkade ha haft olika förutsättningar att klara av miljön på boendena.

För Kristina hade det varit både skrämmande och psykiskt nedbrytande att bo på boenden. Hon upplevde att hon varit för snäll för att klara av den miljön, och satte sin snällhet i kontrast till det beteende hon upplevt från andra boende.

Kristina: Ah det var fruktansvärt. I flera år bodde jag i olika hem. Och det var fruktansvärda människor där. Elaka, avundsjuka, dumma. Och jag är ju snäll. Jag orkar, jag klarar inte av det. Jag höll nästan på att gå under.

Några intervjupersoner tog upp att man ständigt behövde vara på sin vakt på boenden för personer i ett pågående missbruk, eftersom ens ägodelar kunde bli stulna när som helst. Detta kan tolkas i relation till att ett omfattande bruk av alkohol och/eller droger kostar pengar att underhålla.

Thomas: Så är det på varje lågtröskelboende, du kan inte vända ryggen till för då tar nån din plånbok. Du kan inte lägga ett paket cigaretter på bordet, för då är de borta när du hämtar en kaffe.

Intervjupersonerna var samstämmiga i att det inte är möjligt att bli nykter eller drogfri i boenden för personer i pågående missbruk. De beskrev att alkohol och droger var en del av kulturen: vad man gjorde och pratade om varje dag, på dygnets alla timmar. Det innebar att man lätt följde med strömmen. Sara beskrev missbruket som en överlevnadsstrategi, för att slippa vara fullt medveten om vad som hände.

Sara: Det är det som det handlar om, alltså att överleva. Man är tvungen att ta droger, det går inte annars. Man är inte människa på något sätt ändå liksom. Droger är så mycket enklare för att ditt liv blir ju enklare, för att du ändå inte är i dina sinnens fulla bruk. Man bor i en kappsäck typ. Och det är gap och skrik, tumult hit och dit. Aldrig en lugn stund. Man blir ju smittad av det hela. [...] Alla sitter i samma båt där. Då känner man "Skit samma då!": Man skiter i så mycket. Det finns ingen ork, ingen logik. Varför ska man vara nykter på det stället? Hur ska man klara det?

För intervjupersonerna hade den tidigare boendesituationen ofta varit ett slags moment 22: De klarade inte av att minska sitt bruk av alkohol/droger på boenden som tillät detta, men de klarade inte heller av drogfria boenden eftersom de hade ett pågående missbruk. De kunde periodvis ha bott på drogfria boenden, men blev utslängda om de testade positivt.

Fredrik: Jag är van att bo i drogfria boenden. Och där, är du positiv på någon drog så blir du utkastad. Du är välkommen tillbaka när du är drogfri. Då ska man bo där ute på gatan och bli drogfri, innan man får komma till egen säng.

Sara upplevde att tiden på boenden för personer i pågående missbruk också påverkar ens förmåga att klara av att bo i en egen lägenhet: man tappar lätt förmågan att klara av saker man kunde göra innan. På boendena är det någon som serverar frukost, lunch och middag på bestämda tider, och man får sin post av personalen. I övrigt får man sköta sig själv, och ingen kommer att påpeka att man exempelvis behöver skaffa en bankdosa. De dagliga rutinerna och strukturen är något man tappar över tid, även om de egentligen är enkla, resonerade Sara.

Alla erfarenheter av boenden var inte negativa. Mats hade positiva erfarenheter av ett drogfritt boende där han hade bott "i sex eller sju omgångar" genom åren. Även om Mats beskrev boendet som "hur bra som helst" var det underförstått att han inte klarat av kraven på nykterhet. Camilla hade positiva erfarenheter av ett boende för personer i pågående missbruk. Samtidigt försökte hon hitta strategier för att bli drogfri, och då var umgänget på boendet ett hinder.

Hade vägen kunnat vara kortare?

Två av intervjupersonerna, Lars och Kristina, lyfte spontant att de önskade att vägen till Bostad först hade varit kortare. Kristina upplevde att åren på boenden hade

skadat henne, och hon önskade att hon fått en lägenhet via Bostad först redan när hon vräktes från sin tidigare lägenhet. Lars upplevde att hans väg till en egen lägenhet hade varit onödigt lång och krånglig. Den ständiga flytten mellan boenden, och att hela tiden träffa nya människor i aktivt missbruk, hade försvårat hans möjlighet att få en stabil livssituation.

Lars: Jag har ju gått en jävla väg för att nå hit idag då. Många olika boendeformer och instanser, som jag kan uppleva som jävligt onödigt och jävligt bökigt och stökigt. I och med att man får gå den här vägen så träffar man ju på ytterligare folk då. Och när vi träffas så kan vad som helt hända. Kan man ju tänka.

Lars tyckte att han borde ha sluppit flytta runt mellan boenden i så många år. Det första steget borde ha varit en lägenhet, och om han inte klarat det hade han kunnat få flytta till ett lägenhetsboende. Lars idé skulle kunna beskrivas som en slags omvänd boendetrappa, där man börjar på det översta trappsteget och vid misslyckanden flyttar nedåt. Lars trodde dock inte att alla som befann sig i hans situation skulle klara av en egen lägenhet direkt: det krävs en vilja att förändras, och en insikt om att droger och kriminalitet ”bara leder till elände”, menade han.

Bostad först – en okänd men önskad insats

Bostad först är en biståndsbedömd insats som beslutas av socialtjänsten. Efter ansökan bedömer både socialsekreterare, samordnare på Bostad först och den tilltänkta utföraren om insatsen matchar personens behov. Personen själv behöver också acceptera villkoren för insatsen (Göteborgs stad, 2021).

De flesta intervjupersoner hade aldrig hört talas om Bostad först innan ansökan. Detta trots att de genom åren träffat många personal på boenden, socialsekreterare och andra personer i hemlöshet som skulle kunna tänkas känna till Bostad först och informera dem om möjligheten att ansöka.

Lars: Jag tycker bara det var konstigt att man inte kom i kontakt med [Bostad först]. Vad det beror på, det finner jag lite märkligt. Jag har ändå varit inne i det här i 100 år känns det som.

Den vanligaste ingången var att personal på ett boende eller en socialsekreterare hade identifierat dem som målgrupp för Bostad först och hjälp till att ansöka. Det förekom också att intervjupersonerna inte varit medvetna om att någon ansökt om Bostad först å deras vägnar (mer om det längre fram). I flera fall framstår vägen till Bostad först som slumpmässig, där det handlat om att möta rätt person vid rätt tillfälle.

Intervjupersonerna hade fått information om Bostad först av den personal som hjälpte dem att ansöka, men verkade ha fått en tydligare bild längre fram. Kanske handlade det om hur mycket information de inledningsvis kunnat ta in: beskedet att de kunde slippa flytta runt mellan boenden tycks ha varit ett viktigt och lyckligt besked som kan ha överskuggat annan mer detaljerad information.

Fredrik: Jag visste inte så där jättemycket om [Bostad först] utan det [socialsekreteraren] sa är att man flyttar in och så bor man där sen. Så man inte behöver flytta. Och det låter ju helt fantastiskt skönt, att inte behöva flytta. Det är ju det här flyttandet hela tiden.

Det varierade hur lång tid intervjupersonerna fått vänta från ansökan tills att de fick en lägenhet: För Sandra tog det exempelvis sex månader, för Thomas tog det ett år och för Mats tog det flera år. Mats hade träffat andra som fått en lägenhet via Bostad först betydligt snabbare, och han visste inte varför just han fått vänta så länge.

Frågorna i intervjuerna var öppna, i stil med "Hur gick det till när du fick en lägenhet via Bostad först?", och intervjupersonerna fick sedan följdfrågor utifrån svaren. Hur och varför de hade blivit identifierade som målgrupp för Bostad först framgick sällan, utom i Marias fall. För Maria framstod det som att personalen på akutboendet hade uppmärksammat hennes situation eftersom hennes tillvaro på boendet stod i vägen för att hon skulle lyckas med sin arbetsträning. Arbetsträningen började så tidigt på morgonen att Maria inte hann äta frukost på boendet. Hon brukade få kaffe av de nattpatrullerande vakterna innan hon åkte men fick försöka klara av arbetsträningen med bara kaffe i magen. En i personalen såg då att Marias situation inte fungerade och skrev till Bostad först.

Maria: Då sa hon "men vad fan det funkar ju inte för dig". Nej jag fick ingen frukost, ingenting. Du vet, att gå och jobba och... ja. Så då tog hon tag i det, så.

Sara fick också tips från personalen på sitt akutboende om att det fanns något som hette Bostad först, och att hon kunde ansöka till detta. Sara fick skriva ett brev om sig själv som personalen skickade i väg. Sara beskrev en utveckling från en stabil livssituation till en livssituation där allt gått "åt helvete". Beskedet om att hon beviljats Bostad först upplevdes som att få en ny chans.

Sara: Jag har ändå arbetat hela mitt liv, haft lägenheter med barnen och allt så där. [...] Sen då när allt går åt helvete liksom, och man märker att man bor i en bil, i en källare, vind eller så. Sen allt är hopplöst, allt meningslöst alltså. Och sen så får man det här, ja det är bara "wow" liksom. "Jag fick chansen" tänker man ju liksom då.

Camilla kände till Bostad först innan ansökan, men kunde inte minnas hur hon fått informationen. Hon berättade att hon hade ansökt om Bostad först flera gånger i möten med socialtjänsten, men fått muntligt avslag varje gång hon tagit upp frågan. Det gjorde henne arg och frustrerad, eftersom hon upplevde att det var svårt att bryta destruktiva mönster på ett akutboende: hon behövde lugn och ro och något meningsfullt att göra. Till slut bad Camilla om ett skriftligt beslut för att formellt kunna överklaga, vilket blev vändpunkten. Hennes socialsekreterare var på semester, så hon ställde frågan till semestervikarien som gjorde en annan bedömning:

Camilla: Då tyckte han att det var väl självklart att jag skulle ha det. Okej? Då kändes det jätteroligt, men samtidigt att jag gick bakom ryggen på honom för det var ju inte alls det som var tänkt just då. Men så blev det i alla fall.

Camilla hade dubbla känslor inför att ha fått sin ansökan beviljad, både av hänsyn till den ordinarie socialsekreterarens känslor (att ha "gått bakom ryggen") och eftersom hon inte var säker på om hon var redo. Camilla konstaterade att hon kanske fick sin ansökan godkänd för tidigt. Samtidigt ville hon inte tacka nej efter att ha ansökt så många gånger. Steget till en lägenhet var både efterlängtad och skrämmande. Hon hade fått höra många gånger att hon var ett "svårt fall": Hur skulle personalen kunna förstå henne? Klarade hon fortfarande av det liv hon en gång levde?

Att få eller välja lägenhet

I Bostad först Göteborg är en viktig princip att personen ska visas två lägenheter och sedan välja vilken lägenhet hen vill bo i. Lägenhetsvalet ses som en viktig del i metodtrogenheten, där valet blir en respektfull inledning och skiljer sig från traditionella sätt att arbeta med personer i hemlöshet (Göteborgs stad, 2021).

Bland intervjupersonerna var det inte alla som uppfattade att de hade fått välja mellan två lägenheter. Fyra intervjupersoner hade fått välja lägenheten de bodde i idag: Camilla, Fredrik, Mats och Sara. Två av intervjupersonerna hade fått en "andra chans" via Bostad först, där de fått välja sin första lägenhet men inte den lägenhet de bodde i idag: Maria och Thomas. Tre av intervjupersonerna hade inte vid något tillfälle fått välja lägenhet: Lars, Kristina och Sandra. Om man fått välja lägenhet verkade inte hänga ihop med hur länge man varit hyresgäst i Bostad först.

Oavsett om intervjupersonerna fått välja lägenhet eller inte hade de ofta en bild av vad som var ett bra område och en bra lägenhet utifrån de egna behoven.

Förutsättningar för ett stabilt boende

Några intervjupersoner gjorde en koppling mellan lägenheten och deras förutsättningar att uppnå ett stabilt boende. För Sara och Camilla var det viktigt att bo i områden där de tidigare inte hade bott, för att komma bort från tidigare sammanhang och umgänge. Camilla och Fredrik ville att lägenheten skulle ligga högre upp i huset, för att de lättare skulle kunna undvika oönskade gäster. För Thomas var det viktigt att bo någonstans där han inte kände sig iakttagen.

Fredrik beskrev att han fick välja mellan två lägenheter: En "fin och rymlig" med tillhörande uteplats på bottenplan och en före detta studentlägenhet som låg längre upp i huset. Fredrik valde på ett sätt som skulle minimera hans risker att misslyckas. Om lägenheten var för stor skulle han ha plats för att kunna ta emot gäster. I en lägenhet på bottenplan skulle vänner kunna knacka på fönstret och vilja komma in. Genom att välja den lilla lägenheten högre upp i huset skapade han ett fysiskt hinder: även om han kände sig ensam och hade svårt att säga nej, så skulle han inte kunna släppa in någon som gjorde att han riskerade att förlora lägenheten.

Fredrik: Om man kommer från missbruk och har svårt att säga nej och så här... När jag bor för stort kommer ensamhetskänslor in. "Ah, du får sova över här då" säger man till någon aktiv kompis, och sen är man där igen.

I valet mellan lägenheter valde Camilla direkt bort en lägenhet i det område hon redan bott i. Där upplevde hon att grannarna kände igen henne och associerade henne med problem, och att hon kände alltför många personer. Liksom Fredrik ville hon att lägenheten skulle ligga högt upp i huset, för att minimera besök av oönskade gäster. Lägenhetsvalet hängde ihop med en mer övergripande strategi i Camillas liv, där Camilla försökte minska risken för misslyckanden. Hon gav exempel på situationer där hon exempelvis valt behandlingshem långt från Göteborg för att inte kunna rymma.

Camilla: Jag har ju försökt på olika sätt att hitta strategier utifrån tidigare erfarenheter. Vad var det som gick fel där, vad kunde jag gjort annorlunda och hur kunde det sett ut annorlunda för att det skulle bli mindre allvarligt än det blev?

Thomas bodde i sin andra lägenhet via Bostad först. När han senare fick en ny lägenhet utgick han från att han även denna gång skulle få välja, men det fick han inte. I slutändan var han ändå nöjd med både lägenheten och området. Hans kriterium för en bra lägenhet var att den låg högt upp i huset, gärna i en dold vinkel, så att förbipasserande inte kunde se honom. I sitt förra område hade han känt sig stämplad och under uppsikt. I sin nuvarande lägenhet kände han inte så.

När lägenheten inte överensstämmer med ens behov

Två av intervjupersonerna, Kristina och Maria, bodde idag i lägenheter som inte verkade stämma överens med deras behov. Kristina hade inte fått välja lägenhet. Maria hade fått välja sin första lägenhet, men inte den nuvarande.

Kristina fick sin lägenhet under en period när hon vårdades enligt LVM¹¹. Hon hade blivit uppringd av en chef inom socialtjänsten som berättat att hon kunde få en lägenhet. Kristina hade aldrig hört talas om Bostad först och hade inte varit delaktig i ansökan. Hon hade dubbla känslor inför erbjudandet: Kristina var mycket höjdrädd och lägenheten låg högt upp i huset. Samtidigt kände hon sig glad och tacksam över att inte behöva flytta till ännu ett boende när hon skrevs ut.

Kristina: Wow, sa jag. Wow. Ah den ligger lite högt upp och jag är ju höjdrädd då. Men wow jag blev så himla glad. Jag blev så glad. Det var underbart att inte slängas till ett hem igen.

Under den första tiden i lägenheten hade Kristina inte vågat titta ut genom fönstret och det första året vågade hon inte gå ut på balkongen. Vid tiden för intervjun ville hon ha blommor på balkongen, men vågade inte gå ut och vattna dem.

Maria bodde idag i ett område som hon tyckte var fint. Däremot gjorde lägenhetens utformning det svårare att ägna sig åt det bästa hon visste: att laga mat. Lägenheten hade en kokvrå, utan plats för att ha något framme på diskbänken. Hon hade behövt skaffa en särskild bänk att ställa mikrovågsugnen på. Maria lagade ändå mat varje dag och älskade det. Vid tiden för intervjun hade hon ett förstahandskontrakt och såg att hon kunde försöka byta lägenhet, men hon tyckte att det kändes jobbigt att organisera en flytt och sköt beslutet på framtiden.

Att vara nöjd med det som erbjuds

Mats, Lars och Sandra var nöjda med den lägenhet de fått, och hade inga särskilda kriterier för hur en lägenhet borde vara. Sandra hade inte fått välja lägenhet, utan fick "ta det som fanns", och var nöjd med det. Mats hade fått möjligheten att välja men tyckte inte att det var nödvändigt. När Mats socialsekreterare ringde och berättade att han kunde få en lägenhet tackade han ja direkt och var inte intresserad av att veta sitt andra alternativ. Mats såg det inte som ett val mellan lägenheter, utan mellan en

¹¹ LVM står för Lagen om vård av missbrukare i vissa fall.

lägenhet och ett lågtröskelboende. Om man i den situationen väljer ett lågtröskelboende är man ”inte frisk”, konstaterade Mats.

Mats: Jag blev ju svinlycklig. Komma ifrån de här ställena. Kunna komma in och öppna och låsa om mig själv, min lägenhet, utan att en massa personal ska hålla på och krångla med mig hela tiden. Det är klart, jag är ju fan gammal gubbe nu.

För Lars såg vägen till en lägenhet i Bostad först annorlunda ut. Han hade bott på ett boende som skulle läggas ner, och plötsligt fått reda på att han skulle flytta till en lägenhet. Lägenheten visade sig vara inom ramen för Bostad först, något som Lars aldrig hört talas om innan. Att han hamnade i just den lägenheten och i just det området var något som bara hände, genom att han ”gjorde som personalen sa”. Lars var i efterhand nöjd med både lägenheten och området. Det var lugnt och naturnära, och ibland kunde han se rådjur utanför fönstret.

Att flytta in och möblera lägenheten

Göteborgs stads rutin för Bostad först anger att personalen på Bostad först ska erbjuda stöd med det praktiska kring flytten, som adressändring, att teckna elavtal, hemförsäkring, fylla i ansökningar, handla möbler, boka flytt hjälp och liknande. För att kunna köpa hemutrustning får personen ansöka om hemutrustningsbidrag via ekonomiskt bistånd (Göteborgs stad, 2021).

Praktiska förutsättningar för att möblera lägenheten

Att flytta till en ny lägenhet innebär att kliva in i tomma rum. För många människor innehåller en flytt ett flyttlass med möbler, husgeråd och minnessaker från en tidigare bostad. För hyresgästerna i Bostad först som varit hemlösa och flyttat runt mellan boenden finns inte nödvändigtvis ett flyttlass. Tillhörigheter kan ha stulits, förstörts eller försvunnit genom åren. Ibland finns inte ens minnessaker kvar. En tom lägenhet är ibland en tom lägenhet.

Att möblera en lägenhet från grunden är en långsiktig process. I det arbetet underlättar det att ha ett nätverk av vänner och anhöriga som kan hjälpa till. Det underlättar också att ha tillgång till bil – eller ekonomiska förutsättningar att beställa hemkörning. Hyresgästerna i Bostad först har inte nödvändigtvis detta. Då kan stödet från personalen vara avgörande. Alla hyresgäster förutom Camilla hade med stöd av personalen lyckats möblera sina lägenheter på ett sätt de var nöjda med.

För att få en bild av hur intervjupersonernas upplevelser av att möblera sina lägenheter beskrivs nedan tre exempel: Sara, Camilla och Fredrik.

Sara visste inte riktigt hur hennes lägenhet såg ut innan hon flyttade in. När hon tittade på lägenheten fanns ingen el – hon och personalen fick lysa sig runt med mobiltelefonens ficklampor. När hon flyttade in visade sig lägenheten vara full av den gamla hyresgästens saker: en säng, vaser, glas, bebiskläder, balkongbord, krukor och en säck med kvitton och post...

Sara: ...och så var det liksom ett par tofflor som var parkerade som att man precis gått in, och en askkopp och en fimp. Det var som att personen hade ... att det ringde på dörren och den har bara lämnat tofflorna där. Det kändes olustigt att personen bara lämnat det liksom, att den kanske blivit avbruten i ett samtal eller nånting, och så bara gått iväg. [...] Jag fick ju den känslan att det liksom, den där olyckliga känslan att ja, det kanske har hänt den här personen något.

Att lägenheten var full av saker var både kusligt och lyckosamt för Sara. Den säng som stod kvar i lägenheten fick Sara behålla tills hon hade råd att köpa en egen. Några särskilt fina saker som den tidigare hyresgästen lämnat hade hon kvar än idag, och förvarade dem på en särskild hylla, på ett sätt som kan tolkas som respekt inför den tidigare hyresgästen. Från akutboendet hade Sara bara några få kartonger. I ett av socialtjänstens magasin hade hon även bord, stolar, soffa och en hylla, men Sara konstaterade att ”det mesta var sönderslaget”. Efter några dagar i lägenheten fick hon akutbidrag av socialtjänsten och hjälp av sin stödpersonal att åka och köpa en säng och en dammsugare. Över tid fortsatte Sara och hennes stödpersonal att samarbeta om att möblera lägenheten. De åkte exempelvis till Andra chansen – IKEA:s försäljning av begagnade möbler.

Sara: ...där fick jag ju välja hur mycket grejer som helst, änna liksom möbler och sängkläder och husgeråd så. Allt som saknades. Och liksom det är jättebra alltså. Det hade jag aldrig ordnat om det inte var för henne.

När Camilla flyttade in i sin nuvarande lägenhet hade hon med sig några få saker från sin tid på akutboenden. Hon fick möbelbidrag från socialtjänsten för att kunna köpa möbler, och valde ut en säng och två bokhyllor från Andra chansen, som så småningom levererades till entrén i hyreshuset. Där uppstod problem: Möblerna gick inte in i hissen och var för tunga för Camilla och hennes stödpersonal att bära upp själva. Ganska snart var möblerna borta och Camilla blev förtvivlad. Efter att hon ringt runt visade det sig att hyresvärden magasinerat dem. Camilla var besviken över att ingen hjälpt henne – och besviken på sig själv eftersom hon trott att personer som lovat att hjälpa henne faktiskt skulle dyka upp.

Camilla var också orolig för att leveransen av möbler i sig innebar en risk att hennes adress skulle röjas. Leveransen av möbler från Andra chansen sker genom Smedjans sysselsättningscenter¹² inom socialförvaltningen Sydväst.

Camilla: Smedjan som levererar möblerna det är ju före detta missbrukare, eller asså såna som ännu är aktiva men på lägre nivå. Dom kom häromdagen och sa ”ja nu vet jag vart du bor i alla fall” sa den killen då.

Fredrik skilde ut sig från de andra intervjupersonerna genom att han hade ett arbete när han flyttade in. Det innebar att han hade större frihet att köpa de möbler han ville ha och behövde, utan att behöva ansöka om ekonomiskt bistånd. Eftersom han tidigare flyttat mellan boenden hade han däremot ingenting med sig till lägenheten. Han fick inledningsvis hjälp med möbleringen av både stödpersonalen på Bostad först och av sina föräldrar. I den fortsatta möbleringen kunde han få hjälp av sina föräldrar som hade tillgång till bil. Genom den egna inkomsten och ett stöttande nätverk framstod möbleringen som relativt okomplicerad.

¹² <https://centermothemloshet.goteborg.se/karta/smedjan>

Ekonomiska förutsättningar att möblera lägenheten

Alla intervjupersoner förutom Fredrik hade fått ekonomiskt stöd av socialtjänsten för att kunna köpa möbler och husgeråd till lägenheten. Intervjupersonerna var generellt samstämmiga i att det bidrag de fått för att möblera lägenheten bara räckte till det mest grundläggande. Två personer berättade hur mycket de fått: En person hade fått 9 800 kronor för att inreda sin ganska stora tvåa, en annan person hade fått 12 000 kronor för att inreda en liten etta. Summorna går inte att jämföra sinsemellan: Dels eftersom vad som är skäligt ekonomiskt bistånd för hemutrustning skiftar över tid, dels eftersom ekonomiskt bistånd till hemutrustning är individuellt behovsprövat (Socialstyrelsen, 2021). Intervjupersonernas ekonomiska förutsättningar skulle dock kunna jämföras med unga som flyttar hemifrån, eftersom båda grupperna har ett fåtal eller inga möbler och förväntas utrusta ett helt hem. Webbplatsen studentbostaden.se rekommenderade exempelvis år 2022 studenter att avsätta en budget på cirka 23 500 kronor för att köpa möbler, husgeråd och annat när de flyttar hemifrån¹³.

Det förekom i ett par fall att intervjupersonerna hade fått eller lånat inredning från släktingar. I övrigt hade intervjupersonerna oftast fått stöd av sin stödpersonal att hitta billiga lösningar för att möblera och utrusta lägenheten över tid. Stödpersonalen kunde tipsa om butiker som intervjupersonerna ibland inte hade hört talas om och även köra dem dit. Utöver Andra chansen hade intervjupersonerna köpt mycket i andra typer av second hand-butiker. Kristina beskrev att hon i sällskap med sin stödpersonal hade köpt all sin inredning på second hand, och hon tyckte att det var roligt att kunna göra ”bra klipp”.

Kristina: Efterhand har jag satt upp lite tavlor och så va som jag har köpt på second hand. Så det ser ut som ett riktigt fint hem, tycker jag då.

Att sätta mål och definiera sina behov

Göteborgs stads rutin för Bostad först anger att deltagaren själv ska vara aktiv i att formulera det konkreta innehållet i stödet, och att planeringen ska dokumenteras av stödpersonalen i en genomförandeplan (Göteborgs stad, 2021). I enkäten till utförare uppgav också samtliga tre utförare att stödet styrdes av hyresgästerna genom genomförandeplaner.

Upplevelser av att ha en genomförandeplan

Ingen av intervjupersonerna tillfrågades specifikt om de hade en genomförandeplan, frågorna ställdes öppnare, i stil med ”Vem bestämmer vad du och personalen ska göra ihop? Hur bestämmer ni det?”.

Två av intervjupersonerna (Sara och Camilla) använde ordet genomförandeplan när de beskrev hur de kommit fram till vad stödet skulle innehålla, och ytterligare en person (Sandra) beskrev att det funnits ”en plan”. Det kan tolkas som att de andra

¹³ Se <https://www.studentbostaden.se/blogg/kostnad-att-flytta/>

intervjupersonerna inte haft en genomförandeplan, att de inte kom ihåg planen eller att de inte tyckte att den var viktig att nämna kopplat till stödets utformning.

Sara beskrev genomförandeplanen som ett centralt och återkommande dokument som hon och stödpersonalen arbetat med. Hon beskrev att de utgått från en mall med bubblor som de fyllt i tillsammans. Det var både saker som Sara ville göra, och saker som stödpersonalen föreslog. De satte upp mål på kort och lång sikt, och när något var klart kunde de stryka den punkten. Sara fick frågan om det var lätt eller svårt att komma fram till vad hon ville ha med i planen. Hon konstaterade att det varit enkelt, och att hon fått stöd av stödpersonalen att utveckla sina idéer för att de skulle bli mer långsiktiga och genomförbara:

Sara: Jag tyckte det var ganska enkelt. Det var liksom just vissa saker som jag tänkt på i många år som jag vill göra, och liksom tyngt mig. [Stödpersonalen] bara tyckte "jättebra". Hon kunde också utveckla någon idé eller tanke vidare till något annat, eller bakade ihop det så det blev en grej som gick att utföra på ett bra sätt [...] Det blev långsiktigt. Inte bara kortsiktiga saker änna. Utan utveckla punkten mera. Då fick man ut mer av det, det var ju mycket bättre.

Camilla tyckte att en genomförandeplan var ett bra sätt att jobba, men till skillnad från Sara tyckte hon att det var svårt att definiera sina behov och få överblick över vilka resurser som fanns tillgängliga för henne. I intervjun med Camilla framkom inte samma bild av stöd från stödpersonalen i att hitta och utveckla genomförbara idéer som det gjorde i intervjun med Sara.

Camilla: För det första ska man veta vad man behöver hjälp med. Det låter ju enkelt, med det är inte alltid så självklart. Och sen finns ju liksom ett smörgåsbord av alla möjliga insatser, men [...] det är svårt att veta, vad har jag rätt att söka? Passar det mig? Det är ganska mycket liksom, ah, efterforskning innan för att det ska bli så bra som möjligt. För att slippa dessa misslyckanden igen och igen och igen.

Sandra och hennes stödpersonal hade tagit fram en plan när hon flyttade till lägenheten. Hon upplevde att det var svårt att komma ihåg innehållet i planen, särskilt om man byter stödpersonal. Det framstår med andra ord som att det inte funnits någon särskilt tät uppföljning av planen, och att planeringen inte heller nödvändigtvis lämnats över när hon bytt stödpersonal. För Sandra verkade detta inte vara något större problem, hon styrde innehållet i stödet ändå. I stället för kortsiktiga och långsiktiga mål i en genomförandeplan träffades hon och stödpersonalen en gång i veckan för att veckoplanera. Sandra beskrev att hon hade en tydlig bild av det stöd hon ville ha. Hon upplevde att stödet var mer strukturerat idag än det varit i början, och att det berodde på att hon själv hade jobbat fram en bättre struktur.

Anjelica: Vad veckoplanerar man då?

Sandra: Det är upp till den boende själv, men i mitt fall är det att jag gärna vill ha helikopterperspektiv på saker som ska hända under veckan. Då har jag min egen att göra-lista och min egen kalender, och sen så liksom pratar vi, diskuterar och sorterar, prioriteringarna på dem.

Deltagarstyrning oberoende av genomförandeplan

De deltagare som inte refererade till en plan hade varierande uppfattningar om i vilken grad de själva styrde stödet.

Fredrik beskrev att hans stödpersonal alltid frågade vilket stöd han behövde i sitt missbruk, men Fredrik tyckte att det var svårt att svara på. Han hade kämpat med missbruk och ständiga återfall i snart 20 år och visste inte riktigt vad han behövde för att komma vidare. Då önskade han att stödet från Bostad först skulle ha lite mer struktur än att han fick frågan hur de kunde hjälpa honom. När han var på botten hade han svårt att formulera sina egna behov.

Fredrik: Dom är jättefina: "Hur kan jag hjälpa dig?" – så får du avgöra själv. Men när man inte vet riktigt, man är förvirrad, så kanske man ska säga "Vi kan hjälpa dig lite så här, om du vill ta emot det?"

Maria beskrev att det var hennes stödpersonal som tog initiativ till det mesta som de gjorde tillsammans. För Maria var det inte ett problem, hon upplevde att hon behövde en "spark i ändan" att ta tag i saker i sitt liv.

Mats menade att han "inte tänkte ut någonting" när det kom till vad stödet skulle innehålla. Om det inte fanns något att göra kunde han och stödpersonalen ta en kaffe ihop och prata, resonerade han. Att ta en kaffe och prata var något Mats tyckte var bra, men tycks underförstått inte vara något som han självklart definierade som en del av stödet eller som något han själv tänkt ut att han behövde.

Lars kunde inte ge något direkt svar på vem som bestämde vad stödet skulle innehålla, eller vilket inflytande han hade. Inledningsvis hade han uppfattat att stödpersonalen bara var till för att kontrollera honom, men över tid hade han kommit att uppskatta stödet.

Lars: Det är för min skull, har jag inbillat mig i alla fall. I början kände jag ju mest kontrollbehovet ifrån deras sida då, att komma dit och kolla, så det kändes ju inte så jävla bra. Sen lärde man ju känna vederbörande då. Han har fortfarande koll då, så sett. Så han förmedlar ju då vad han ser här hos mig.

Anjelica: Känns det som att [stödpersonalen] gör mer nytta för dig idag?

Lars: Nja nytta... Jag tycker att jag gör min nytta för dem mer än vad de gör för mig om jag säger så. Jag bidrar mer till arbetstillfällen än någon annan. Se på er två här.

Anjelica: *Skratt*. Om du fick bestämma själv, skulle du då inte ha det här stödet?

Lars: Nej, jag har ju fattat och lärt mig och uppskattar det här stödet faktiskt.

Lars tycktes ha klivna känslor inför stödet: Å ena sidan uppskattade han stödet och hoppades att det var till för hans skull. Samtidigt verkade han inte riktigt lita på att det skulle kunna vara så.

Åtaganden som hyresgäst

Som hyresgäst i Bostad först förväntas personen följa de åtaganden det innebär att vara hyresgäst: att betala hyran, sköta sin lägenhet och inte störa sina grannar.

Betala hyra

Viljan att betala hyra är ett av kriterierna för att få en lägenhet. Att betala sin hyra självständigt är ett av kriterierna för att få ta över hyreskontraktet efter 18 månader (Göteborgs stad, 2021).

Hos intervjupersonerna fanns en *vilja* att betala sin hyra för att få behålla sin lägenhet, men alla hyresgäster betalade inte nödvändigtvis hyran *självständigt*, åtminstone inte inledningsvis. De flesta hade eller hade haft stöd av socialtjänsten. Intervjupersonerna fick också stöd av sin stödpersonal i Bostad först i att hitta system för att betala hyra och räkningar, exempelvis genom att ha ett bestämt datum varje månad för att betala räkningar tillsammans.

För någon var stödet från socialtjänsten att betala hyra och räkningar ett tillfälligt steg på vägen mot att självständigt betala hyran – för någon annan upplevdes stödet som ett långsiktigt fungerande system. En av intervjupersonerna hade tackat nej till stöd eftersom hon litade mer på sig själv än på socialtjänsten:

Maria: Socialtjänsten ville ju ta hand om mina räkningar, men jag sa nej. För då har det hänt att någon haft semester eller något, så har det inte blivit inbetalt, och då blev det ju jag som står med skiten. Så jag har sagt att nej, jag vill betala själv.

Några intervjupersoner tog upp att de förväntades använda digitala lösningar för att betala hyra och räkningar, men alla upplevde inte att de kunde göra detta. Kristina konstaterade att hon kände sig ”som en 80-åring” när det kom till digital kompetens. ”För ett år sedan visste jag inte vad en app var”, lade hon till för att understryka. Vid tiden för intervjun hade Kristinas socialsekreterare föreslagit att hon skulle börja betala räkningar via mobiltelefonen, och Kristina såg att hon skulle behöva stöd av sin stödpersonal för att lösa detta. I intervjun med Thomas framträdde samma bild av digitala lösningar som något svårt, men till skillnad från Kristina hade han inga tankar om att någonsin kunna lära sig detta. Han behövde stöd av Bostad först.

Thomas: Jag vet inte hur saker och ting fungerar. För mig är det face-to-face och handslag. Men det är jag väldigt tacksam för med Bostad först att de har hjälpt mig med det administrativa. Jag kan inte betala räkningar digitalt, jag kan inte se OCR-nummer och så.

Sköta sin lägenhet

Så länge hyresgästen bor i andra hand ska hyresgästen och stödpersonalen en gång i månaden gå igenom lägenhetens skötsel, med stöd av en särskild checklista. Checklistan skickas varje månad till fastighetskontoret (Göteborgs stad, 2021).

Att stödpersonalen går igenom lägenhetens skötsel tog två av intervjupersonerna upp under intervjuerna: Lars och Fredrik. Att det inte kom upp under de andra intervjuerna kan tolkas som att genomgångarna upplevts som oproblematisksa, omärkbara eller så självklara att de inte behövde kommenteras.

Lars och Fredrik hade skilda upplevelser av genomgångarna. Lars upplevde att en viktig roll för stödpersonalen var att bedöma att lägenheten inte blir ”belamrad och förfaller”, vilket fick honom att känna sig kontrollerad. Fredrik tyckte att genomgången av lägenhetens skick kändes bra. Inför besöken brukade han passa på att dammsuga, diska, byta lakan och se till att hela lägenheten var prydlig. Han såg stödpersonalen på samma sätt som en vanlig gäst, där han ville visa artighet genom att städa och där besöket i sig motiverade honom att städa. Fredrik formulerade detta som ett universellt och självklart förhållningssätt när man får gäster.

Fredrik: När folk kommer hem till mig då säger jag så här: ”Tack [NN] att du hjälper mig att dammsuga”. Nu har jag dammsugit innan de kommer och kanske diskat och så där, för när det kommer en gäst här in till mig, då får jag ju ha städat. Du vet när man får gäster.

Inte störa sina grannar

Vikten av att hyresgästerna inte stör sina grannar tas upp i fem delar av rutinen för Bostad först. Personer som i närtid har en historia av våld och hot som kan påverka grannar sällas bort direkt, och det behöver finnas en vilja hos individen att inte störa sina grannar för att få en lägenhet. Vid störningar ska man ”tydligt beakta grannars rätt till en trygg och lugn boendemiljö” (Göteborgs stad, 2021).

De flesta av intervjupersonerna hade knappt någon kontakt med sina grannar. Ett undantag var Kristina, där grannarna var en pusselbit i att utöka hennes sociala nätverk. Hon hade lärt känna några pensionärer som skötte om uteplatsen utanför hyreshuset, och beskrev dem som gulliga och rara. Ytterligheten i att inte ha kontakt med sina grannar var Lars, som upplevde att han åstadkommit något positivt när hans granne inte visste att han bodde i sin lägenhet. Att vara osynlig för sina grannar beskrev han som ”häftigt”, eftersom det var ett tecken på hur lite han störde dem.

Lars: Jag pratar med min granne här inne idag. ”Jag trodde inte att jag hade någon granne”, sa dom. ”Åh häftigt!”. Jag stör ju ingen. Sen lever jag här, mitt liv.

Störningar från besökare i lägenheten

I några av intervjuerna var det tydligt att Bostad först kunde vara en ensam tillvaro. Ensamheten var ofta ett val, där intervjupersonerna underlättade för sig själva att behålla lägenheten genom att inte bjuda hem tidigare vänner. Alla intervjupersoner kände till risken att det kunde uppstå störningar i lägenheten på grund av besökare, och några intervjupersoner hade råkat ut för just detta.

Vissa intervjupersoner beskrev att de var hårda med vilka de släppte in i sin lägenhet. Maria beskrev att det var viktigt att det var ordning och reda i hennes lägenhet. Lars och Mats bjöd aldrig någonsin hem någon. Lars hade hört talas om att andra blivit vräkt på grund av störningar från gäster och skulle aldrig våga riskera sin lägenhet:

Lars: Sen har man ju hört praktexempel då att gamla kompisar kom hem, och gubbarna blev vräkt liksom. Nej det här är min borg, och den är jag väldigt rädd om. Såklart. Jag vet ju hur det är att vara bostadslös och ligga ute. Så man får verkligen vara rädd om det lilla man har.

Tre av intervjupersonerna (Sara, Kristina och Camilla) hade haft störningar i sina lägenheter på grund av personer som besökt dem. Störningarna hade påverkat dem både praktiskt och känslomässigt.

Sara berättade om en situation när hon hade fått besök av en person som vägrat lämna hennes lägenhet. Efter ett dygns kamp om att få personen att gå därifrån hade hon gett upp och själv lämnat sin lägenhet. För att lösa situationen hade hon ringt sin stödpersonal, som var ledig den dagen. Lyckligtvis fanns annan personal på Bostad först tillgänglig. Sara beskrev att Bostad först skickat dit två män i personalen, som uppmanat den oönskade gästen att packa ihop sina saker och lämna lägenheten. Sara var förundrad över hur situationen hade utvecklats sig: personen hade faktiskt packat ihop sina saker och gått. Hon visste inte hur hon skulle ha hanterat situationen utan Bostad först, hon trodde inte att hon hade klarat det själv.

Kristina försökte undvika att träffa de personer som hon träffat på boenden och berättade i princip inte för någon var hon bodde. Det fanns en person som hon litade på och som hon vågade bjuda hem, men vid ett par tillfällen hade den personen gjort missbedömningar och bjudit med andra vänner som stulit saker från Kristina. Vid det ena tillfället stals ett smycke som hade känslomässigt värde för henne. Vid det andra tillfället fick det kännbara konsekvenser för både hennes ekonomi och trygghet. Den medföljande personen hade stulit Kristinas surfplatta, telefonladdare och nycklar. Efter ett tag dök det upp en person som sa att hen hade betalat för att bo i Kristinas lägenhet, och det uppstod en konflikt där Kristina inte fick tillbaka sina husnycklar.

Kristina: ...och socialen ville inte betala ett nytt lås, tydligen kostade det tretusen nånting. Men jag var ju rädd för att sova. Jag var ju rädd att vem som helst skulle komma in. Och de vägrade, socialen. Men som tur var, fastighetsskötaren var så snäll, han bytte det. Han va jättesnäll.

Idag var Kristina ännu mer restriktiv med vilka hon släppte in i lägenheten.

Camilla hade ganska snart efter inflytt bjudit hem ett par personer som hon trodde att hon kunde lita på för att slippa vara ensam. Hon hade känt personerna i flera år och konstaterade att de "inte missbrukade så där jättemycket". Hennes gäster hade dock inte skött sig, och det hade drabbat både henne och hennes grannar. De hade vandaliserat lägenheten och krossat fönster i husets entré. Det hade satt djupa spår i hennes känsla av att vara trygg i lägenheten.

Camilla: De skändade lägenheten fullständigt. Fan asså. Efter det så var det ju inte samma hem, den trygghetskänslan, det lilla försvann helt och hållet. Det är inget bra utgångsläge.

Camilla hade svårt att hantera sina motstridiga känslor: å ena sidan ville hon verkligen klara av att bygga ett nytt liv i lägenheten, å andra sidan klarade hon inte av ensamheten. Hon hade hellre ett dåligt sällskap än inget sällskap alls.

Camilla: Sitter man där utan nåt sällskap alls så är det jättesvårt. Det är som man säger, man väljer hellre någonting som inte är bra än ingenting alls. Någonting som är bekant, eller... Men kroppen är trött, huvudet är trött.

Socialt nätverk och meningsfulla sammanhang

Viktiga principer i Bostad först är att stötta personen till återhämtning och att stödet ska baseras på skademinskning. I stadens rutin anges att det bland annat innebär att "motverka ensamhet i lägenheten" och stödja personen att "finna meningsfulla sammanhang att befinna sig i". Personalen ska vid behov "stödja deltagaren att motverka isolering och främja positiva sociala kontakter" (Göteborgs stad, 2021).

Intervjupersonernas sociala nätverk

Intervjupersonerna hade varierande tillgång till sociala nätverk. Vissa hade vänner och/eller familj som de umgicks med, medan andra var i stort sett isolerade. Det kunde ibland vara svårt att hålla kontakten med vänner eller bekanta de träffat under tiden i hemlöshet – samtidigt kunde det vara svårt att hitta helt nya vänner.

Den enda människa som Mats regelbundet träffade var stödpersonalen, möten som han dock uppskattade mycket. Lars beskrev att hans bästa vän var hans TV. Lars träffade också en äldre vän som bodde i närheten, som han brukade hjälpa att handla. Däremot hade han inget behov av att träffa personer i aktivt missbruk. Han upplevde att samtalen lätt blev som "ett kassettband", där man pratar om samma saker om och om igen. En möjlig tolkning är att den självvalda ensamheten var någon form av försvarsmekanism efter att ha blivit bränd i tidigare relationer och/eller att Mats och Lars inte hade tillgång till sociala sammanhang som kändes tillräckligt meningsfulla. Att inte ens försöka kan också tolkas som en strategi för att undvika misslyckanden.

Sara hade idag ett ganska stort socialt nätverk av vänner och familj. De vänner hon haft på boenden tappade hon över tid kontakten med – de levde helt olika liv. Om vännerna själva fick en lägenhet hade de däremot tagit upp kontakten igen, eftersom de kunde ha en helt annan relation.

Thomas berättade att en del av hans gamla vänner var döda idag, en del hade dött varandra. En ungdomsvän fanns inom rättspsykiatri och kom sällan ut. Thomas hade kontakt med ett par släktingar som han träffade ibland. Han konstaterade dock att han var en social människa och behövde träffa andra människor. Ibland satte han sig på närliggande barer och pratade med människor där. För att skydda sig själv kunde han dock inte umgås med alla de människor han en gång lärt känna.

Thomas: Sitter jag inte i fängelse eller i langarens klo så väljer jag mitt umgänge själv. Och vissa umgängen måste jag avpollettera, för att skydda mig själv. Så jag väljer inte att kasta mig ut i livet som jag gjort innan. Alla kompisar, vart tog alla vägen?

För Sandra var det viktigt att bli inkluderad i samhället och att ha ett hälsosamt och tryggt socialt nätverk omkring sig. Hon upplevde att det var svårt att lära känna nya nära vänner som vuxen, särskilt efter att ha kommit ur ett missbruk. Hon ville ha människor omkring sig som ville hitta på saker och som var nyktra. Det sistnämnda var kanske det svåraste:

Sandra: Frågan är hur man skapar nära relationer som vuxen och drogfri, som håller liksom? När man var yngre så kunde man ju bara gå ut på gården och cykla eller typ spela bandy, så blev man ju bästa kompisar och hängde med varandra. Men det gör man liksom inte i vuxen ålder. Men det gjorde man när man hade ett missbruk.

Sandra beskrev det som att man är gränslös när man är i ett missbruk, och att man är gränslös när man är barn. Som nykter vuxen är toleransen för avvikande beteende lägre. Samtidigt finns det ett socialt spel bland nyktra vuxna, och ett sätt att prata som inte nödvändigtvis stämmer överens med hur personen känner, resonerade hon. Övergången från att umgås med personer i missbruk till att umgås med nyktra personer var något som Sandra både behövde och tyckte var svårt.

Sandra: Man tolererar mindre när man är vuxen och när man är nykter. Innan tolererade man ju mycket: "Ah men den är sån och det är inte konstigt med det". Och speciellt i missbrukarkretsar så tolererar man ju väldigt mycket, utan att tycka det är konstigt. Sen konfronterar man varandra direkt över konflikter: "Varför är du så, varför gör du så?". Sen så löser man det eller bråkar om det, är sams eller inte.

Att hitta en meningsfull sysselsättning

Flera av intervjupersonerna framstod som kreativa personer som sysselsatte sig själva: De målade, skrev, läste, sydde, lagade mat och vandrade i skogen. Ibland räckte det för att tillvaron skulle kännas meningsfull, ibland inte. Några önskade sig någon form av sysselsättning, men det var inte alltid enkelt att hitta någonting som passade. Ett undantag var Mats, som såg all form av sysselsättning som en icke-fråga.

Arbetsträning eller arbete som ett meningsfullt sammanhang

Camilla beskrev att hon inte fick ha någon sysselsättning. Varför framgick inte, men hon konstaterade att det var något som socialtjänsten och Arbetsförmedlingen hade kommit fram till. Att ha något meningsfullt att göra, gärna arbete, var dock en av hennes målbilder när hon ansökte till Bostad först:

Camilla: Då önskade jag att få lite lugn och ro, och samtidigt ha någon form av sysselsättning, sen om det är något affärsarbete eller lön det spelar ingen roll. Jag vill bara ha någon slags mening med tillvaron för det var det jag saknade mycket.

Maria hade arbetstränat under många år men kunde inte fortsätta eftersom en läkare bedömt att hon inte fick arbetsträna mer än 25 procent. Under hösten skulle hon åka runt med sin stödpersonal för att hitta en annan sysselsättning. Maria upplevde att hon behövde det sammanhang och den struktur som det innebar att arbetsträna.

Sandra arbetstränade vid tiden för intervjun. När hon börjat trappa ner på sitt missbruk hade hon blivit rastlös av att bara gå runt hemma. Sandra och hennes stödpersonal hade tillsammans ringt runt till olika aktivitetshus¹⁴ (verksamheter som erbjuder sysselsättning till vuxna som behöver återhämtning). Sandra hade till slut hittat ett aktivitetshus som verkade spännande och där hon kunde arbetsträna. Hennes stödpersonal hade följt med på första besöket och stöttat.

¹⁴ Mer om Göteborgs stads aktivitetshus: <https://goteborg.se/wps/portal/start/omsorg-och-stod/funktionsnedsattning/psykisk-funktionsnedsattning/hitta-aktivitetshus>

Fredrik hade haft flera tidigare arbeten. Han befann sig dock i en konstant cykel, där han var drogfri i några månader och sedan fick ett återfall. Sitt senaste arbete upplevde Fredrik att han klarat ”galant” fram tills nästa återfall. Arbetsgivaren gav honom då möjligheten att själv säga upp sig, vilket ledde till att han blev avstängd från A-kassan och fick låna pengar av sina föräldrar för att betala hyran. Vid tiden för intervjun hade Fredrik varit drogfri i några dagar och upplevde sig själv som ”100 procent arbetsför”, men han menade att Arbetsförmedlingen ville att han skulle vara drogfri under en längre tid för att kunna ses som arbetsför.

Andra meningsfulla sammanhang

Maria beskrev att hon brukade delta i aktiviteter tillsammans med sin stödpersonal, där stödpersonalen tog de flesta initiativen. Samma vecka som intervjun hade de exempelvis gått på en föreläsning tillsammans. Kristina beskrev att Stadsmissionen erbjöd aktiviteter som hon kunde delta i som hyresgäst i Bostad först, exempelvis fika eller korvgrillning. Hon undvek dock att delta för att slippa träffa de personer hon mött på boendena. Kristina verkade inte känna sig bekväm med de sammanhang hon förväntades tillhöra.

Kristina: Men jag vill inte gå på det, det är risk att man kan träffa på konstiga människor. Det är faktiskt så. Det finns bra människor där också, men jag vill inte sätta mig i den situationen. ”Aha, där är han som var på mitt hem som var elak mot mig [...] Jaha, nu bor dom i Bostad först som jag”. Nä. Jag vill inte det.

Saras största passion i livet var att sy, och därför hade hon och hennes stödpersonal letat efter en grupp där hon kunde sy tillsammans med andra. Sara och hennes stödpersonal hade tittat på en syverkstad i området, men Sara upplevde att det var en för grundläggande nivå.

Thomas ville engagera sig i ett högre syfte, gärna i ett sammanhang med kristen grund. Han hade tidigare yrkeserfarenhet inom hantverk, och hade gärna jobbat gratis med det för att känna att han gjorde nytta. Han ville däremot inte arbeta med personer i missbruk, eftersom han var rädd att själv falla tillbaka. Han upplevde att det var svårt att själv hitta meningsfulla sammanhang där han kunde göra skillnad och önskade sig ”en push i rätt riktning”. Om någon skulle fråga honom om han ville åka ner till en krigszon och dela ut kläder och förnödenheter hade han tackat ja direkt, trodde han. Det var dock ingen som ställt frågan.

För Fredrik var kyrkan den viktigaste platsen under drogfria perioder. Han tyckte om att ha en plats där han kände sig efterfrågad, och där andra brydde sig om hur han mädde. När han hade sitt senaste återfall hade de andra kyrkobesökarna frågat efter honom, och när han kom tillbaka till kyrkan igen hade han fått applåder:

Fredrik: Då sa jag att ”Idag står jag här igen och jag är nykter och drogfri”. Då fick jag massa applåder. Den känslan är häftig.

För Fredrik var det viktigt att ha ett sammanhang utanför sin lägenhet, för att minska riskerna att falla tillbaka i missbruk. Eftersom han var troende var kyrkan en självklar plats. I intervjuerna med de andra intervjupersonerna fanns inte motsvarande berättelser om större sammanhang som kändes självklara och där man kände sig viktig, efterfrågad och kunde få peppning och stöd.

Både Maria och Fredrik brukade ibland gå till Center mot hemlöshets lokaler, för att prata med personalen eller eventuella andra besökare. Maria berättade att hon kunde dricka kaffe och äta kakor där, och runt jul brukade de servera pepparkakor och lussebullar. Fredrik kunde gå till Center mot hemlöshet om han behövde mer stöd än de veckovisa besöken från sin stödpersonal, eller om han hade varit i kyrkan och kände "en tomhetskänsla" när han gick därifrån. Då kunde han gå förbi lokalen en kort stund och säga hej. "På så sätt känner jag mig trygg", konstaterade han.

Kontakt med myndigheter och stödresurser

En del av uppdraget för Bostad först är att "vid behov stödja deltagaren i kontakt med socialtjänsten, vården eller annan myndighet". Deltagarna ska också vid behov få stöd att bjuda in till möte för att ta fram en Samordnad individuell plan (SIP)¹. Några exempel som anges i stadens rutin är att motivera till hälso- och sjukvårdskontakter och att ta medicin enligt ordination och att följa med på vårdbesök (Göteborgs stad, 2021).

Flera av intervjupersonerna beskrev att de fick stöd av sin stödpersonal i kontakten med myndigheter och stödresurser. Ibland handlade det om att ta initiativ till möten. Ibland handlade det om att skjutsa till och från möten. Ibland handlade det om att stödpersonalen kunde tala i deras sak, när de själva inte fick fram orden eller blev lyssnade på. I princip alla hade med sig sin stödpersonal på viktiga möten.

Maria upplevde att det var en trygghet att ha med stödpersonal på möten, med motiveringen att det var obehagligt att bli kallad till ett möte och inte veta vad som skulle hända. För Sara var kontakten med myndigheter något av det svåraste i övergången från hemlöshet: att lära sig prata på ett visst sätt. Inför möten förberedde hon sig alltid med stödpersonalen, och på mötet fick hon hjälp att säga rätt saker på rätt sätt. Sara upplevde att hennes minne inte alltid räckte till, och att stödpersonalen kunde hjälpa till att komma ihåg vad hon ville ha sagt.

Sara: Glömmer jag någonting, är jag för nervös och inte kommer ihåg vad jag ska säga, då säger hon det. För hon har antecknat när vi har pratat innan. Så då fyller hon ju i för mig om jag inte får fram orden. Hon är som en back-up. Hon vet precis vad hon ska säga, hur hon ska säga. Så mitt budskap kommer ändå fram. Det blir en trygghet för mig. Jag känner mig inte dum för att jag inte får fram det. För det är en anpassning också, att lära sig prata med myndigheter, eller liksom, utomstående överhuvudtaget.

Enklare kontakter med vården

Några intervjupersoner tog upp exempel på hur deras stödpersonal hade tagit initiativ till, underlättat och/eller deltagit i vårdkontakter. Stödet var viktigt både för att själv få syn på att man behövde vård och för att få andra myndigheters planering att fungera i praktiken.

För Camilla handlade stödet i hög grad om vad hon kallade för "taxiverksamhet". Camilla behövde hämta sina mediciner varje dag, men upplevde att det periodvis var svårt att lämna lägenheten. Hon beskrev att hennes stödpersonal hade stått och väntat på henne långa stunder för att skjutsa henne. Camilla tog upp under intervjun

att hon önskade att stödpersonalen skulle få veta att hon tagit sig ut ur lägenheten för att delta i intervjun, vilket kan tolkas som att hon ville att stödpersonalen skulle vara stolt över henne och att hon ville kunna visa för stödpersonalen att hon kunde överkomma sina svårigheter.

För Lars var också en viktig del av stödet att få skjuts. Han hade satt upp ett mål med sin socialsekreterare om en mer långsiktig ersättning från Försäkringskassan, för att slippa ansöka om pengar varje månad. Vägen dit gick via en omfattande utredning som resulterade i att Lars fick två diagnoser. Lars konstaterade att han inte hade kunnat fullfölja utredningen om det inte varit för stödpersonalen:

Lars: Det var en jävla bit men de hjälpte mig då, Bostad först, att köra mig tre gånger i veckan. Så det var ju bra. Utan deras hjälp hade jag inte suttit och haft det idag, det hade jag inte orkat med själv.

Maria beskrev att hennes stödpersonal tagit flera initiativ för att hon skulle ta hand om sin hälsa. Maria tyckte att det var svårt att ta sådana initiativ själv. Ett exempel var att stödpersonalen fått henne att boka in en synundersökning, ett annat exempel var att söka vård när hon hade brutit foten.

Maria: Det var ju de som fick mig till läkaren när jag hade brutit foten. Tror du jag gick eller? Nej, jag låg hemma i fyra dar. Men jag är ju dålig på att ta tag i saker och ta hand om mig själv.

Sara beskrev flera exempel på stöd i vårdkontakter, som stöd i att hitta en läkarkontakt och att förnya recept. Ett särskilt viktigt stöd för Sara var vid tandläkarkontakter. Hon hade svår tandläkarskräck och hade fått stöd av stödpersonalen för att kunna genomföra tandläkarbesök utan att behöva sövas.

Sara: Det jag tycker är häftigt, för det gör jag tack vare [stödpersonalen]. Hon har liksom hämtat mig, kört mig och hon är ju med till och med inne hon tandläkaren och liksom är med och pratar med dem. Så hon gör ju så att man blir mindre nervös. Man känner ju av att man har en person med sig. [...] Det är jävligt häftigt alltså. Att ha denna trygghet bredvid sig.

Sara konstaterade att tänder var viktigt för att hon skulle kunna äta, men framför allt för hennes självkänsla och för att hon skulle våga prata med andra människor.

Enklare kontakter med socialtjänsten

Eftersom stödet från Bostad först är en biståndsbedömd insats behövde intervjupersonerna kontakt med socialsekreterare för att få insatsen. När de fått ett förstahandskontrakt behövde de ha halvårsvisa möten med socialsekreteraren och stödpersonalen för bedömning av om de skulle beviljas fortsatt stöd. Utöver detta hade de varierande kontakt med socialtjänsten. Även om några intervjupersoner tyckte att kontakten med socialsekreteraren fungerade bra, var det andra som beskrev att de behövde stöd av sin stödpersonal.

För Sandra hade kontakten med socialtjänsten tidigare inte fungerat: Hennes läkare hade rekommenderat henne medicin som hon inte hade råd med, som socialtjänsten

inte ville bevilja bistånd för. Idag hade Sandra så kallade SIP-möten¹⁵, där både socialtjänsten, vården och stödpersonalen deltog. Hon trodde att de gemensamma fysiska mötena gjorde det lättare för socialtjänsten att lyssna in hennes behov:

Sandra: När man sitter på ett SIP-möte om man lyssnar på läkaren, och man lyssnar på Bostad först, så blir det också, eller kan bli lite svårare att avslå pengar, om du förstår vad jag menar. För då ser dom lite mer holistiskt på det.

Sara och Maria lyfte att de inte alltid fick svar på sina frågor till socialtjänsten och då kunde stödpersonalen hjälpa dem att få svar genom att kontakta socialsekreteraren. De hade olika upplevelser av detta. För Sara var det skönt att stödpersonalen kunde lösa situationen. För Maria var situationen mer frustrerande eftersom hon inte såg det som en långsiktig lösning.

Maria: Det kan göra mig förbannad, alltså lite irriterad, för jag tycker ju ändå, om jag vaknar en morgon och vill ringa henne mellan 9 och 10 för jag har något att fråga, nej inget svar; ”Vi återkommer imorgon, återkommer imorgon”. ”Helvete”. Då ringer jag Bostad först, ”Hallå jag behöver fråga det här och det här”, ”jaja jag mejlar”. Jag har inga problem med det, men det kan göra mig lite irriterad. Vad händer den dag när jag inte får behålla Bostad först?

Bruk av alkohol och droger

I uppdraget till Bostad först ingår bland annat att ”stödja personen att minska de skadliga konsekvenserna av eventuellt missbruk” (Göteborgs stad, 2021).

I några av intervjuerna berättade intervjupersonerna om hur de hanterade ett eventuellt bruk av alkohol och droger, och vilket stöd de kunde få av stödpersonalen i detta. Som vi såg i ett tidigare avsnitt upplevde Fredrik att detta var ett särskilt svårt område att försöka definiera sitt stödbehov inom.

Vilket stöd intervjupersonerna fått – och upplevde sig behöva – varierade. Ett par intervjupersoner hade sedan många år tillbaka kontakt med beroendekliniken. Sara hade främst fått socialt stöd, och kunnat prata med stödpersonalen de dagar hon kände ett sug och det kändes jobbigt. För Mats handlade stödet om att göra matlådor. Att förbereda matlådor och lägga i frysen var för Mats den viktigaste och mest centrala delen av stödet, och hängde samman med hans bruk av alkohol: Om de inte skulle laga mat tillsammans skulle han inte äta någonting, konstaterade han, och då skulle han hamna på avgiftning. Innan Bostad först hade han inte ätit alls under långa perioder, bara druckit alkohol och åkt ut och in från Nordhemskliniken¹⁶. Idag konstaterade han att han mådde ”tusen gånger bättre”.

För Sara och Maria innebar lägenheten *i sig* att de kunde minska sitt bruk av alkohol och droger genom att kunna stänga dörren om sig och inte längre vara omgiven av många andra personer i pågående missbruk dygnet runt. Genom att befinna sig i ett annat sammanhang får man också andra normer och referensramar att förhålla sig

¹⁵ SIP står för Samordnad Individuell Plan, och syftar till att samordna insatser från socialtjänsten och hälso- och sjukvården.

¹⁶ Nordhemskliniken i Göteborg är en heldygnsvårdsavdelning som abstinensbehandlar personer med beroende av alkohol.

till, konstaterade Sara: Man kan inte se ut ”hur som helst” när man går till tvättstugan eller till affären, och man försöker gå och lägga sig i samma tid som andra. För Thomas hade övergången till en lägenhet inledningsvis haft motsatt effekt: Han hade bott på boende och institutioner stora delar av livet, och att vara ensam i en lägenhet blev en stor förändring – där han samtidigt behövde försöka hålla sig nykter och drogfri. I hans första lägenhet hade han inte klarat av det, utan blivit vräkt.

Relationen till stödpersonalen

Relationen mellan hyresgästen och stödpersonalen tas inte uttryckligen upp i rutinen för Bostad först, även om stöd och hjälp vid inflyttningen i lägenheten exempelvis benämns som ”bra utifrån alliansskapande” (Göteborgs stad, 2021).

Alla intervjupersoner träffade sin stödpersonal ungefär en gång i veckan. I vissa fall hade de även kontakt via telefon eller sms mellan träffarna. För intervjupersonerna var det viktigt att det fanns en person som brydde sig om hur de mädde och som fanns kvar över tid. För Maria var den sociala biten kanske den viktigaste: hon behövde ”friska människor” att prata med. Kristina beskrev att hon och hennes stödpersonal förstod varandra, och att de brukade prata om saker hon varit med om – både alldagliga saker och svåra saker. För Mats och Lars hade samtalen med stödpersonalen en ännu viktigare funktion, eftersom de hade mindre sociala nätverk. Lars konstaterade att även han behövde andra människor och han uppskattade att det fanns någon som brydde sig om honom.

Lars: Är man vuxen så tänker man ju att man inte behöver någon, men det gör man ju faktiskt. Visa tacksamhet också, känna att det finns någon som kommer och kollar hur man mår.

För Sandra hade stödpersonalen blivit en del av hennes sociala trygghet: han hade följt henne i upp- och nergångar under de senaste åren.

Sandra: Han har ju sett mig när jag har mått som sämst, och vart med det och stöttat. Han ser ju skillnaderna också vilket är skönt. Jag tycker att det är viktigt för det har ju blivit en del av ens sociala trygghet.

Stödpersonalens förhållningssätt och pedagogik

Några av intervjupersonerna lyfte att personalen i Bostad först hade ett helt annat förhållningssätt än annan personal de mött genom åren. Skillnaderna handlade om hur personalen *pratade* med dem, i vilken grad de kände sig *förstådda* av personalen och hur personalen fick dem att *känna sig*.

Sandra hade haft flera olika stödpersonal i Bostad först. Hon beskrev personalens pedagogik som bra och ovanlig. Hon hade tidigare haft boendestöd och gjorde en jämförelse: Boendestödjare pratar till en som hemtjänsten gör, medan personalen inom Bostad först pratar till en mer som vänner.

Camilla hade haft två olika stödpersonal inom Bostad först. I början hade hon varit orolig för hur kontakten skulle gå. Dels utifrån personalens unga ålder, dels utifrån den bild hon hade av sig själv. Det visade sig att oron var obefogad.

Camilla: Först tänkte jag att två ganska unga tjejer, hur ska det här gå? Hur ska de förstå min problematik? För man har ju hört så mycket tidigare att man är så svår och ett så svårt fall. Så jag tänkte: Hur ska de klara av att förstå mig överhuvudtaget? Men de har varit helt, ah, över förväntan. [Stödpersonal 1], hon kan ju inte va speciellt gammal, hon är ju störtskön och hon fattar. Hon kan detta. Så är det bara. Hon har fingertoppskänsla för det. Och [Stödpersonal 2] också för den delen.

Det Camilla verkade ha tagit med sig från tidigare kontakter var att hon var ”ett svårt fall”, och därmed svår för andra människor att förstå. Dessa upplevelser hade hon gjort till en del av sin självbild och tagit med sig in i mötet med Bostad först, vilket gjorde mötet med stödpersonalen något chockartat: Inte bara en utan två personer kunde möta och förstå henne.

Sara hade också haft två olika stödpersonal inom Bostad först, och träffat ytterligare några i personalen genom åren. Hon och hennes vänner var överens om att stödet var unikt och skilde sig från deras tid i boenden; det får en att känna sig värdefull. Hon upplevde att hon (och hennes vänner) haft en låg självkänsla och en negativ inställning till tillvaron, men att personalen i Bostad först signalerat att de var värda att satsa på, på ett sätt som varit möjligt att ta till sig.

Sara: Alla de som jobbar på Bostad först är helt otroliga. [...] Jag har många vänner som också bor här då, som säger fan alltså, hur bra det är. Man blir ju så himla förundrad, eftersom man har bott i så många boenden. Man har ju alltid kontaktperson i boendet och det har aldrig funkat så här. Det har inte funkat någonstans, någon av gångerna, på det här planet. Bara helt ”Vafan är detta? Har de handplockat dessa på något sätt?” tänker man. [...]

Anjelica: Har ni pratat om hur det kan komma sig att det här är så bra, jämfört med andra saker? Du och dina kompisar.

Sara: Nej alltså, jag vet inte. Vad som är grejen har vi inte kommit fram till. Vi vet bara att det funkar bra. [...] Då blir man intresserad att kolla lite, liksom läsa på lite om det här. Typ vad konceptet är. [...] Alltså det känns så värdefullt på något sätt. Det har jag och mina kompisar också pratat om, att man känner sig värd. Man är en individ som betyder någonting, man är inte bara skit. I och med att man bott som man bott så har man fått ganska låg självkänsla och varit negativ till det mesta. Men om man får en sån här chans, om man tar den, man är så överväldigad liksom. För att, ja, det är någon som satsar på en. Och tänker att ”Du är en värdefull individ”.

För Sara och hennes vänner var bemötandet överväldigande, även om det var svårt att sätta fingret på vad skillnaden bestod i. Hur får man en annan människa att känna sig värdefull? Upplevelsen väckte en nyfikenhet hos Sara: Var det en fråga om hur man rekryterade personal till Bostad eller handlade det om Bostad först som modell?

Förstahandskontrakt och fortsatt stöd

Göteborgs stads rutin för Bostad först anger att hyresgästen kan få ta över förstahandsavtalet om hyresgästen under 18 månader självständigt betalat sin hyra och inte stört sina grannar, och om besiktningen av lägenhetens skick visar att hyresgästen tagit väl hand om sin lägenhet (Göteborgs stad, 2021).

Förlängningar av andrahandskontraktet

Bland intervjupersonerna var det känt att man kunde få sitt andrahandskontrakt förlängt för olika förseelser. Tre intervjupersoner hade fått sitt andrahandskontrakt förlängt: Att orsaka ett brandlarm hade resulterat i tre månaders förlängning. Att inte betala sin hyra i tid hade resulterat i sex månaders förlängning. En störning hade resulterat i 1,5 års förlängning. Ytterligare en intervjuperson upplevde att han stod inför en risk att få sitt andrahandskontrakt förlängt.

Lars tolkade sin förlängning som en bestraffning, och tyckte att det kändes jobbigt att bestraffas för något som varit ett misstag.

Lars: Jag kokade torrt på spisen vid ett tillfälle, och då blev jag bestraffad på det då. Tre månaders förlängning då. Jag tror det skulle gått ut i augusti, men nu är vi i september. Som sagt, det är ju på gång då, med slutbesiktning.

Anjelica: Hur kändes det, att de förlängde med tre månader?

Lars: Ja, det var ju lite ruttet ut såklart. Det är ju ingenting man gör frivilligt eller medvetet. Jag kände lite, ja det var lite tungt. Men det var, det var ju ändå jag som hade klantat mig helt enkelt. Brandkåren var här och banka upp dörren. Men det var inget allvarligare än då. Men det var klantigt.

Under intervjun antog utvärderaren att tiden för förlängningen och orsaken till förlängningen skulle hänga samman med en åtgärd: Att någon bedömt att det skulle krävas tre månader att se till att en köksbrand inte uppstår igen. Därför ställdes följdfrågor om vad som hände sedan: Om Lars exempelvis fått en spisvakt eller timer? För Lars tycktes följdfrågan vara märklig. Han hade ingen sådan, och förklarade att han bara sett detta på boenden och institutioner.

Kristina hade fått sitt andrahandskontrakt förlängt efter en störning. Hon konstaterade att förlängningen "egentligen" skulle ha varit sex månader, men i stället blev 1,5 år. Det framgick inte under intervjun varför förlängningen blivit tre gånger så lång. Kristina accepterade dock förlängningen eftersom hon trodde att hon kanske annars hade riskerat att bli vräkt.

Sandra hade betalat sin hyra sent, och beskrev att varje gång man blir sen med hyra förlängs andrahandskontraktet ett halvår. Hon konstaterade att kraven i Bostad först var hårdare än om man bor i en vanlig hyresrätt. Sandra trodde dock att hon undermedvetet kunde ha sett till att förlänga sitt andrahandskontrakt för att vara säker på att få behålla stödet från personalen.

Sandra: Hade jag varit lite sen med hyran till en vanlig lägenhet så hade jag i värsta fall fått en första påminnelse, men vanligtvis så är det liksom att det går till inkasso. Du blir inte av med lägenheten direkt. Men dom är stenhårda med det, för det är så hyresvärden vill ha det. För är du sen med hyran till exempel tre dagar så händer det ju ingenting i en vanlig bostad.

[---]

Anjelica Har det varit bra för dig på något sätt?

Sandra Alltså det har ju inte hindrat att förseningarna har blivit av ändå. Men jag får ju vara ärlig, det kan ju vara lite trygghet att ha Bostad först också, speciellt om

man inte har ett trygghetsnätverk. Så det kan ju vara lite så här om man kanske undermedvetet vill vara kvar lite längre också.

Fredrik hade vid tiden för intervjun besiktigt sin lägenhet inför att ta över förstahandskontraktet, men ännu inte skrivit på kontraktet. Problemet var att han nyligen blivit av med sin A-kassa och därför för första gången inte kunde betala en hyra. För Fredrik var reglerna inom Bostad först tydliga: Klagomål och missade hyresavier leder till sex månaders förlängning. Om han missade denna hyra kunde förstahandskontraktet skjutas på framtiden. Han hade kontaktat ekonomiskt bistånd för att få hjälp att betala hyran, men hade mötts av oförstående inför att kraven inom Bostad först skilde sig från de vanliga förutsättningarna för hyresrätter.

Fredrik: Då ringde jag ekonomiskt bistånd i onsdags och sa att jag behövde hjälp att betala min hyra, och ”Ja, men kan du inte senarelägga hyran då?”. Det är ju väldigt viktigt att man får in den när man bor via Bostad först. Det sa jag till henne då att ”Jag bor via Bostad först, och jag har stängt av min A-kassa, det börjar bli panik, jag har en hyra som ska betalas nu”. ”Ah, men kan du inte senarelägga den?”, men det är ju inte så himla lämpligt att göra det, de är stenhårda med att den ska betalas i tid.

För Fredrik verkade situationen kunna lösas sig genom att hans föräldrar kunde skänka eller låna honom pengar för att betala hyran.

Förutsättningar för fortsatt stöd

Rutinen för Bostad först anger att när deltagaren uttrycker behov av fortsatt stöd efter överlåtelse av hyreskontrakt ska ”stor vikt läggas vid den enskildes önskemål”. Behovet av fortsatt stöd kan tillgodoses på flera sätt, där hyresgästens önskemål ska vara vägledande. Ett alternativ är att stödinsatsen via Bostad först fortsätter, ett annat alternativ är boendestöd (Göteborgs stad, 2021).

Förstahandshyresgästernas fortsatta stöd

Maria, Kristina, Mats och Sara hade förstahandskontrakt vid tiden för intervjun. De hade olika bilder av hur länge de kunde få behålla stödet från stödpersonalen. Maria trodde att stödet var på *obestämd tid*, och tyckte att det var bra eftersom hon behövde fortsatt stöd i myndighetskontakter – och friska människor att prata med. Kristina *visste inte* hur lång tid hon kunde få fortsatt stöd, men hoppades få behålla det åtminstone ett år till. Mats hade haft stöd i flera år, men trodde att man ”egentligen” bara hade rätt till stöd *de första 18 månaderna*. Hans plan var att behålla stödet tills någon sa stopp, eftersom han upplevde att han behövde det.

Sara hade också haft sitt förstahandskontrakt i flera år, dock inte lika länge som Mats. När hon övertog kontraktet hade hon frågat hur länge hon kunde behålla stödet och uppfattade då att det var *”nästan hur länge som helst”*. Inledningsvis hade hon haft uppföljningsmöten med socialtjänsten var sjätte månad om förlängning av stödet, men den senaste tiden hade mötena varit tätare. Vid intervjutillfället hade hon just fått besked om att hon bara skulle få behålla stödet en månad till. Sara uppfattade att socialtjänsten hade två anledningar till att avsluta stödet: dels att hon klarat av ”det mesta” i genomförandeplanen, dels att insatsen var för dyr. Socialtjänsten hade förklarat att hon befann sig i fas 4, något hon aldrig hört talas om

innan, och hade därför föreslagit en boendestödjare. Sara tyckte att det kändes tungt att bli av med stödet, hon kände sig inte klar. Samtidigt konstaterade hon att det var svårt att veta när man faktiskt är klar.

Sara: Jag sa att ”Jag är inte klar med mitt, jag förstår att du tänker ekonomiskt, men ändå du måste förstå mig. Jag är inte färdig med min genomförandeplan, jag är inte där än, jag är inte riktigt redo”. För boendestödet ännu. Och sen hette det då att jag var i fas 4. Och jag visste inte att det fanns nån fas 4. Och då sa [stödpersonalen] bara ”Ah, du får komma ner till där ännu, och så får du träffa oss där ännu, och låna telefonen eller datorn”. Men det är ju inte samma sak ju. Det är inte det stödet jag är ute efter. Men så tänker jag kanske är det så. Jag kanske ska ha det så då. Eller alltså jag känner så här, man kanske inte vet riktigt när man är redo, när man är klar.

För Sara upplevdes förlusten av stödet som svårt på två sätt: Dels att hon inte längre kunde få hembesök eller stöd att följa med på vårdbesök, dels på ett personligt plan, eftersom hon skulle sakna stödpersonalen som person. Hon hade önskat att få stödet förlängt åtminstone ett halvår till, om hon själv fick bestämma.

Andrahandshyresgästernas tankar kring fortsatt stöd

Fredrik, Camilla, Sandra, Thomas och Lars hade andrahandskontrakt vid tiden för intervjun. För Fredrik och Lars var förstahandskontraktet nära förestående. Även dessa hade olika bilder av hur länge de fick behålla stödet: Fredrik trodde att han fick behålla stödet *så länge det behövdes* – medan Sandra hade hört att stödet kunde fortsätta *upp till ett halvår* efter förstahandskontrakt.

Fredrik och Camilla hade haft en långsiktig planering av sitt fortsatta stöd. Camilla hade diskuterat möjligheten till fortsatt stöd redan innan hon flyttade in, medan Fredrik hade ansökt i god tid flera månader innan han skulle ta över kontraktet.

Fredrik: Om det kommer någon hem till dig en gång i veckan och så helt plötsligt försvinner de. ”Nu har du förstahandskontrakt, lycka till, hejdå!”. Fattar du känslan, du har haft dem i 18 månader varje vecka, kontinuerlig kontakt, och så är de bara borta. Det känns en tomhetskänsla då. Därför är det väldigt skönt att få förlängt. Men det får man själv ansöka om.

Sandra visste inte om hon kunde få behålla stödet från Bostad först om hon fick ett förstahandskontrakt, och hon trodde att hon därför omedvetet hade sett till att förlänga sitt andrahandskontrakt genom att inte betala hyran i tid. Sandra fick frågan hur länge hon tyckte att man borde kunna få stöd. Hon såg att det på lång sikt kanske snarare handlade om att hitta ett nätverk som gjorde att hon inte behövde stödet:

Sandra: Alltså jag hade ju velat få stöd hur länge som helst, för jag tycker det funkar så bra. Men det är ju inte realistiskt, det finns ju andra som behöver de insatserna också. Så jag tycker att man kanske ska jobba mot ett mål, och när man har uppnått det målet så får man ju se över det mål man jobbar mot. För att bli självständig liksom, för att livet ska fungera. Ibland är inte lösningen att ge mer stöd för att man ska bli självständig heller, utan ibland kan det ju vara så att man ska säga ”Okej, men hur ska du kunna tillgodose det på egen hand sen?”.

Anjelica Vad tror du att du behöver för att hamna i en sådan situation där det känns som att du löser det själv?

Sandra: Det är en jättebra fråga faktiskt, jag har ställt mig den frågan flera gånger. Det kanske inte är så mycket som Bostad först kan hjälpa mig med det. Det man behöver är ju att man blir inkluderad i samhället igen, alltså har ett jobb och känner att man klarar av det. Sen behöver man ju något socialt trygghetsnätverk, vänner och familj som stöttar, och funkar inte det så får man kanske skaffa nya vänner.

Anjelica: Men de delarna känns det inte som att Bostad först kan stötta i?

Sandra: Jag tror inte det. Jag har försökt fundera på något kreativt sätt, ”hur skulle man kunna göra det?”. Om ni kommer på något sätt får ni gärna säga det till mig.

Att bli av med lägenheten

Två av intervjupersonerna, Thomas och Maria, hade tidigare haft lägenheter via Bostad först som de inte kunnat behålla. Båda hade erbjudits en andra chans. För Maria kom den andra chansen direkt, medan Thomas verkade ha fått vänta längre. Camilla riskerade vid tiden för intervjun att förlora sin lägenhet, men uppfattade att det inte fanns möjlighet för henne att få en ny lägenhet.

Thomas trodde att ensamheten var en viktig anledning till att han förlorade sin första lägenhet via Bostad först. När det närmade sig familjehögtider kom ensamheten över honom. Han hade börjat umgås i gamla missbrukarkretsar igen och bjudit hem dem till sin lägenhet. Han konstaterade att återupptog ett ”ganska kriminellt beteende” som störde grannarna. Det hela resulterade i en vräkning. Efter att ha fått stöd av Bostad först med avgiftning fick han något år senare en ny lägenhet via Bostad först.

I Marias första lägenhet via Bostad först hade hon fått klagomål från en av grannarna som tyckte att hon störde. Maria hade då direkt erbjudits en annan lägenhet. Hon trodde att flytten gått så snabbt eftersom personalen visste att hon skött sig bra:

Maria: Det var ju för att de visste att jag hade skött mig. Det var ju inga vandaliseringar. Alltså jag hade det rent och snyggt hemma, så det berodde på en jobbig granne.

Camilla bodde vid tiden för intervjun i sin första lägenhet via Bostad först, men det hade uppstått flera störningar. Det verkade som att hon skulle förlora sin lägenhet. Hon hade bett om en ny lägenhet och hoppades att hon lärt sig en läxa – men var samtidigt rädd att hon blivit för ”institutionsskadad” för att klara av en lägenhet.

Camilla: Jag frågade jättetidigt, kan jag inte få möjlighet att få byta till en annan lägenhet i en annan stadsdel där folk inte känner igen mig? Förhoppningsvis har jag lärt mig jävligt mycket på den här läxan, att inte ta hit [folk], om det nu var det.

[...]

Anjelica: När du sa att du ville ha en annan Bostad först-lägenhet, vad sa de då?

Camilla: Att ”Nä, han är på semester och nä, så brukar vi inte göra” och så där. Sen vet ju inte jag, jag kanske inte är helt redo att ha en egen lägenhet. Jag har ju åkt in och ut så pass mycket, kanske är så institutionsskadad att jag behöver en fast hand som talar om att ”där är den gränsen”. Men jag har ändå levat ensamstående [...], skött jobb och studier med bra betyg [...] sprang Göteborgsvarvet tre gånger, skaffade hund, körkort, alltihopa. Så att någonstans känns det som att jag kunde i alla fall. Men man kan inte leva på gamla meriter heller.

Sammanfattande slutsatser

Intervjupersonernas positiva upplevelser av Bostad först behöver ställas i kontrast till många år i tillfälliga boendelösningar. I Bostad först är deltagarstyrningen viktig men framstår som en komplex uppgift, både för hyresgästen och stödpersonalen. Bostad först kan innebära en nystart, där hyresgästen kan behöva stöd att hitta tillhörighet i nya sammanhang.

Kontrasterande erfarenheter i samma stad

Intervjupersonerna hade övervägande positiva upplevelser av Bostad först – både av lägenheten och av det stöd de fått. Detta gällde oavsett hur lägenheten var utformad, i vilket område den låg och hur stödet hade utformats. De positiva erfarenheterna behöver dock ställas i relation till intervjupersonernas tidigare livssituation.

Samtliga intervjupersoner hade under många år flyttat runt mellan tillfälliga boenden och akut hemlöshet. Att leva under de villkor som intervjupersonerna beskriver kan inte vara en obetydlig parentes i en människas liv. Det gör något med ens upplevelse av självständighet och självvärde, med ens sociala relationer, med ens känsla av tillhörighet till resten av samhället.

I Göteborg finns två parallella system – parallella på det sättet att de existerar samtidigt, men inte parallella som i att man får tillgång till antingen eller; intervjupersonerna hade *först* flyttat runt mellan tillfälliga boendeformer under lång tid, *sedan* fått en lägenhet. Det är positivt att staden kan erbjuda tak över huvudet till en person som inte har någonstans att bo, men hur länge förväntas en person kunna bo i tillfälliga boendelösningar?

De flesta av intervjupersonerna hade aldrig hört talas om Bostad först innan ansökan, och i vissa fall framstår det som en tillfällighet att de fått möjlighet att ansöka. Det väcker frågan om hur många personer tillhör målgruppen för Bostad först, men som fortfarande befinner sig i akut hemlöshet och/eller tillfälliga boendelösningar.

Betydelsen av plats och rum

Några intervjupersoner lyfte att området och lägenheten hade betydelse för deras förutsättningar att bo kvar. Enligt Göteborgs Stads rutin är valet mellan två lägenheter en respektfull inledning. Valet kan dock ha en mer strategisk betydelse och funktion än så. Detta lyfts även i Pleace (2018) och Uhnöo (2019).

I den europeiska handboken för Bostad först konstateras att ”det finns entydiga belegg för att en bostad på fel plats kan hindra eller omöjliggöra” återhämtning för hyresgäster i Bostad först (Pleace, 2018). Både Pleace (2018) och Uhnöo (2019) lyfter att hyresgäster kan vilja flytta från de platser där de tidigare vistats, exempelvis för att kunna ändra livsstil, välja bort destruktiva sociala nätverk och undvika negativ påverkan från personer man tidigare umgåtts med. Även i denna utvärdering lyftes exempel på att man ville komma bort från sitt tidigare sammanhang. I Uhnöo (2019)

lyfts även det motsatta resonemanget: att man kan välja områden där man känner sig hemma och/eller har nära till familj.

Även lägenheten i sig tycks ha en betydelse. Den senaste utvärderingen av Bostad först i Göteborg lyfte ett antal faktorer som avgörande i valet av lägenhet, som lägenhetens skick och storlek samt våningsplan, där markplan upplevdes som en ökad inbrottsrisk (Uhnöo, 2019). I denna utvärdering framstår valet av lägenhet i vissa fall som strategiskt, där intervjupersonerna velat undvika misslyckanden genom att exempelvis välja en så liten lägenhet att man inte kan ta emot gäster – eller en lägenhet högre upp i huset för att undvika störningar. En intervjuperson som inte fått välja lägenhet hade tilldelats en lägenhet högt upp i ett hus trots stark höjdrädsla.

Tilldelningen av lägenheter skulle i ännu högre grad kunna utgå från vad som på bästa sätt bidrar till återhämtning, där den kommande hyresgästen tillsammans med personal analyserar vad som skulle krävas för att trivas och utvecklas.

Alla har inte fått välja

I intervjuerna framgår att fem av de nio intervjupersonerna inte fått möjlighet att välja sin nuvarande lägenhet. Hur detta har gått till framgår inte av stadens rutin för Bostad först – där beskrivs inte några grunder för undantag, och det understryks att lägenhetsvalet är en viktig del i metodtrogenheten.

I ett fall verkar personen ha gått den ordinarie vägen för ansökan till Bostad först via socialsekreterare, men ändå inte fått välja lägenhet. I två fall verkar det ha handlat om att personen bott i en annan boendeform och behövt flytta, där socialtjänsten hittat en lösning genom Bostad först utan att personen själv varit delaktig. I två fall handlade det om att de fått en andra chans – en ny lägenhet via Bostad först, där de fått välja den första lägenheten men inte den andra. Det är dock svårt att se varför det andra lägenhetsvalet skulle vara mindre viktigt än det första.

Utifrån intervjuer med hyresgäster tycks det som att staden behöver se över att principen om lägenhetsval följs för samtliga hyresgäster. Om det ska finnas undantag behöver dessa diskuteras, motiveras och formaliseras.

Deltagarstyrt stöd?

En av de grundläggande principerna för Bostad först handlar om att stödet ska vara *deltagarstyrt* utifrån individens styrkor, behov och egna mål. Intervjupersonerna tycktes dock ha varierande upplevelser av om stödet styrdes av dem själva eller någon annan. De tycktes också ha varierande förutsättningar att definiera sina egna styrkor, behov och mål samt identifiera vilket stöd de skulle behöva utifrån detta.

En komplex uppgift för hyresgästen

Att som hyresgäst självständigt styra sitt stöd kan tänkas kräva många personliga styrkor, som god självkännedom, inga motstridiga känslor (inför exempelvis alkohol/droger eller destruktivt umgänge), en förmåga att formulera mål på kort och lång sikt – och en överblick över vilket stöd som finns tillgängligt. Personen behöver också ha tillräcklig självkänsla för att våga efterfråga stöd och känna att hen är värd

att få det stöd som finns. Hos intervjupersonerna fanns exempel på att detta kunde vara svårt, även om ingen hade svårt för samtliga delar.

En intervjuperson kunde enkelt identifiera sin målbild (att bli fri från missbruk), men när personalen frågat vilket stöd han behövde kunde han inte svara. Han önskade att personalen kunde ge förslag på möjliga vägar framåt. En annan intervjuperson återkom till en vagt formulerad men stark målbild: ”att slippa dessa misslyckanden igen och igen”. Hon tyckte dock att det var svårt att definiera vad hon behövde hjälp med och att veta vilket stöd hon kunde söka. Ytterligare en intervjuperson konstaterade att hon var dålig på att ta hand om sig själv, och sökte inte vård ens i akuta situationer (som ett brutet ben).

Den person som uttryckte mest uppskattning inför hur stödet var upplagt beskrev en gemensam och långsiktig process: Både hon och stödpersonalen hade förslag på innehåll i genomförandeplanen, och stödpersonalen hade stöttat henne att utveckla sina idéer för att bli mer långsiktiga och genomförbara. Stödpersonalen hade inte tagit över – hon själv styrde stödet. En kärna tycks ha varit stödpersonalens förhållningssätt, som tydligt förmedlat att hon var en värdefull person. Detta verkar ha bidragit till att stärka den självkänsla som tidigare brutits ner.

En komplex uppgift för stödpersonalen

Utifrån intervjupersonernas berättelser framstår rollen som stödpersonal inom Bostad först som ett komplext arbete. Många delar av socialtjänsten har utvecklat specialiseringar, men inom Bostad först verkar det inte finnas någon egentlig avgränsning. Stödet ska styras av hyresgästens styrkor, behov och mål. Det skulle därför exempelvis både kunna handla om att hitta rätt vård för sår från missbruk och att hitta strategier för att återuppta såriga relationer med vuxna barn.

En av intervjupersonerna hade som främsta mål att ha ett jobb och ett nätverk av stöttande vänner och familj. Detta såg hon *inte* att Bostad först kunde hjälpa henne med. Det finns inget i modellen som säger att detta per definition ligger utanför uppdraget. Här verkar det snarare handla om att stödet (endast) utgått från en veckovis planering, och inte intervjupersonens långsiktiga mål för sitt liv.

Idén om deltagarstyrning av stödet skulle kunna relateras till *personcentrering*, ett begrepp som används inom hälso- och sjukvården för att beskriva att vården ska utgå från patientens behov, preferenser och resurser. Personcentrering innebär dock inte att patienten självständigt styr och utformar sin vård – vården ska utgå från vetenskap och beprövad erfarenhet (Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, 2018). Även inom socialt arbete pratar man ibland om personcentrering. Socialtjänsten har dock andra förutsättningar än hälso- och sjukvården att väga individens önskemål gentemot vetenskap och beprövad erfarenhet. I många fall saknas vetenskaplig kunskap om vilka metoder och insatser som är bäst lämpade för olika målgrupper och vilka metoder som ska undvikas. Den kunskap som faktiskt finns används inte alltid heller i den praktiska verksamheten (SOU 2020:47).

När stödpersonal inom Bostad först ber hyresgästen att beskriva vilket stöd hen behöver och hyresgästen inte har något svar behöver stödpersonalens professionella

kunskap ta större plats. En del i detta handlar om att beskriva möjliga handlingsalternativ: vilket stöd som finns tillgängligt och vilka möjliga vägar som kan finnas till målet. Det är sannolikt att många av hyresgästernas målbilder är gemensamma, och i de fall det inte finns vetenskaplig kunskap finns sannolikt en stor erfarenhetsbank inom Bostad först där stödpersonalen kan föreslå möjliga vägar som brukar fungera för andra i en liknande situation. Lika viktigt är att på olika sätt stärka hyresgästens självkänsla och förmedla hopp.

Att hitta en ny plats i tillvaron

Att få en lägenhet via Bostad först kan innebära en ensam tillvaro. Att ensamhet, brist på sammanhang och brist på sociala nätverk är kända problem framgår av stadens rutin för Bostad först, som anger att personalen ska ”motverka ensamhet, stötta personen att hitta meningsfulla sammanhang och vid behov främja sociala kontakter” (Göteborgs stad, 2021).

En av intervjupersonerna satte fingret på ett dilemma. Att umgås med personer i ett aktivt missbruk innebär vissa normer: Normer för hur man lär känna nya personer, vad man gör tillsammans, hur man uttrycker sig. Som nykter/drogfri gäller andra sociala normer. Hur lär man egentligen känna en nykter person? Denna intervjuperson hade ett hopp och en riktning, även om vägen dit inte ännu var tydlig.

För samtliga intervjupersoner var stödpersonalen en viktig del av deras sociala nätverk. Ibland utgjorde stödpersonalen i stort sett hela det sociala nätverket. Stödpersonalen kunde i vissa fall utgöra en viktig brygga mellan det gamla och det nya livet genom att just vara nykter och ”frisk”. En fråga att ställa sig är hur hyresgäster i Bostad först kan hitta vägar för att lära känna fler personer som lever liknande liv som de nu gör eller vill göra. Både utöver stödpersonalens veckovisa besök – och när stödet från Bostad först upphör.

Bostad först som uppbrottsprocess

Att lämna ett liv i hemlöshet för att bo i en lägenhet på den ordinarie bostadsmarknaden skulle kunna ses som en slags uppbrottsprocess från en livsroll till en annan. Hedin, Herlitz och Kousmanen (2006) utgår från en modell, ursprungligen framtagen av Ebaugh (1988), där uppbrott från centrala livsroller beskrivs som en uppbrottsprocess med fyra generella faser:

- **Förstadier till uppbrott:** Här inser personen att hen valt fel spår i livet, ångrar sitt val, grubblar på alternativa vägar och rådfrågar anhöriga och vänner. Här betyder närståendes stöd för eller emot ett uppbrott mycket.
- **Vändpunkten:** Personen lämnar sin invanda väg, ofta snabbt och dramatiskt till följd av någon utlösande händelse. Brytningen kan ske av tvång, eller för att personen kommit till en yttersta gräns och fått nog av negativa erfarenheter. I denna fas är det ofta viktigt för personen att uppbrottet är tydligt och offentligt, att det inte finns någon återvändo, och att det finns stöd och hjälp att tillgå.

- **Marginalsituationen:** Här uppstår ofta ett tomrum där personen känner sig vilsen och saknar det liv som hen lämnat. Personen kan känna sig ambivalent och osäker på om hen valt rätt. Hen kan också känna att det är omöjligt att komma in i ett nytt livsmönster, och att livsmiljöer och kontaktvägar är stängda. I denna fas är personen mest sårbar och återfall sker ofta. Att befinna sig länge i marginalsituationen är ohälsosamt, det är vanligt med krisreaktioner och psykiska problem och personen behöver mycket stöd, både informellt och professionellt.
- **Stabilitet och uppbyggnad:** Här sker något som gör att personen står stadigare och kan börja bygga upp ett nytt liv. Detta kan bero både på en inre bearbetning och yttre förändringar som skett. Att få en bostad, arbeta eller studera, tillhöra en gemenskap och få nya vänner är viktiga delar för att kunna bygga upp ett nytt liv och en ny identitet i sin nya roll.

Ett uppbrott är sällan linjärt. I verkligheten rör sig personen oftast fram och tillbaka mellan faserna. Den som bryter upp kan ibland ha kontroll över situationen och själv välja hur snabbt eller långsamt processen går, men det finns också situationer där uppbrottet, till exempel genom krav från samhället, behöver genomföras på ett visst sätt. En del uppbrott kan i praktiken vara flera olika uppbrott: Att lämna missbruk eller kriminalitet kan innebära att gamla vänskapsrelationer blir främmande eller obekväma och att en stor del av ens kunskaper inte längre kan användas – man behöver då bygga upp sitt nya liv från grunden (Hedin, Herlitz, & Kousmanen, 2006).

I Lars berättelse fanns en idé om att ett *förstadium till uppbrott* är nödvändigt för att klara av Bostad först. Han önskade sig en kortare väg till Bostad först, men såg samtidigt att andra i hans situation skulle behöva gå igenom en egen, inre process *innan* Bostad först. Han upplevde att det behövdes dels en insikt om att droger och kriminalitet är fel väg att gå, dels en vilja att leva på ett annat sätt. Genom Camillas berättelse fick vi i stället en inblick i hur ett förstadium till uppbrott kan se ut i praktiken. Ett tydligt tema i Camillas berättelse var hur hon försökte hitta strategier för att undvika att misslyckas. I den processen hittade Camilla Bostad först – en insats som hon hoppades skulle ge henne lugn och ro och något meningsfullt att göra.

De flesta av intervjupersonerna fick kännedom om Bostad först i samband med ansökan. Det faktiska uppbrottet sker dock inte när personen har bestämt sig för att ansöka, utan är beroende av köer och tillgången till lägenheter. När personen till sist får sin lägenhet, månader eller år senare, behöver hen ha kvar samma motivation att gå vidare. Personen kan då under lång tid ha befunnit sig i ett förstadium till uppbrott, och kanske kunnat bygga upp hopp och förväntningar – eller motarbetats av det sammanhang de befunnit sig i.

När *vändpunkten* slutligen kommer, och personen får besked om att de beviljats en lägenhet via Bostad först, finns en förutbestämd väg med vissa steg: Personen väljer (i bästa fall) mellan två lägenheter, flyttar in och möblerar lägenheten, och får sedan besök och stöd av en okänd människa som hen förväntas bygga en slags relation till. Det är en stor och plötslig livsförändring. Här har intervjupersonerna kunnat få stöd av personalen i Bostad först och andra stödresurser.

Tiden efter inflytt är en slags *marginalsituation*. Att lämna det liv man vant sig vid ger ett tomrum som man tvingas fylla och ofta vet man inte alltid hur detta ska gå till. Några intervjupersoner hade bjudit hem vänner för att minska ensamheten, något som resulterat i störningar och skadegörelse – och i två fall även att de behövde flytta från sin lägenhet. Sammanhang som man tidigare varit en del av är inte längre självklara – samtidigt som det inte är tydligt vad man ska ersätta dem med. Vid inflytt tillkommer också ansvar som man kanske inte haft på många år.

De flesta intervjupersoner hade vid intervjutillfället landat i en *mer stabil livssituation*, där bostaden och stödet från stödpersonalen var centrala pusselbitar. För vissa intervjupersoner saknades dock andra viktiga pusselbitar som gör det enklare att bygga upp ett nytt liv och en ny identitet, som ett arbete eller sysselsättning, stöttande vänner och/eller familj eller att tillhöra en gemenskap.

Reflektioner utifrån Socialstyrelsens förslag

Tillgång till lägenheter

Göteborgs Stad avsätter årligen 38–51 lägenheter till Bostad först. Hur många lägenheter som staden behöver avsätta hänger dock ihop med hur många personer som tillhör målgruppen.

I stadens rapport *Hemlösa och utestängda från bostadsmarknaden april 2022* bedömdes exempelvis att ”cirka 100 hushåll” behövde en Bostad först-lägenhet (Göteborgs stad, 2022). Uppskattningen baseras på data från socialsekreterare i stadens socialförvaltningar, vilket innebär att socialsekreterarna både behöver känna till Bostad först och bedöma att insatsen är mest relevant som boendelösning för att behovet ska synas i rapporten¹⁷. Det är möjligt att det finns ett mörkertal som skulle kunna behöva en lägenhet via Bostad först men att de själva eller den personal de möter inom socialtjänsten saknar tillräcklig kunskap om insatsen.

Stöd från kommunledningen

En styrka i arbetet med Bostad först i Göteborg är att det finns ett tydligt politiskt stöd för modellen och att man efterfrågar resultat. Utifrån denna utvärdering finns ytterligare underlag för förtroendevalda att prioritera resurser och att följa specifika delar av Bostad först. Intressanta frågor att ställa sig som förtroendevald skulle exempelvis kunna vara:

- Hur länge ska en person kunna bo i tillfälliga boendelösningar inom staden innan hen erbjuds ett mer långsiktigt boende?
- Utöver volymmått (antal lägenheter till Bostad först) – vad kan vara viktiga faktorer att följa över tid för att avgöra om modellen är framgångsrik?
- Hur kan Göteborg som samhälle skapa plats för personer som genom Bostad först tagit ett första steg till en ny livssituation?

¹⁷ Information om metod för datainsamling från verksamhetsutvecklare på Socialförvaltningen Sydväst.

Överenskommelser för att underlätta samarbete

Sedan 2020 finns en rutin för arbetet med Bostad först i Göteborg. Utifrån intervjuer med hyresgäster framgår dock att vissa rutiner inte är nedtecknade – vilket innebär en risk för att hyresgäster behandlas olika. Ett par frågor att ställa sig vid en eventuell framtida revidering av stadens rutin av Bostad först är:

- I vilka situationer kan det finnas anledning att göra undantag från principen att hyresgäster ska få välja mellan två lägenheter? Hur motiveras i sådana fall undantagen?
- Eftersom förlängningar av andrahandskontrakt tycks förekomma inom Bostad först, bör förlängningar vara en del av rutinen för Bostad först?

Andra möjliga förtydliganden av stadens rutin handlar om att definiera sådant som kan tolkas olika: Vad skulle kunna vara en *rimlig tid* att vänta på en lägenhet? Vad innebär det att ha en *lång tid* i hemlöshet? Vad innebär det att inte *i närtid* ha en *historia* av våld och hot?

Hyresformen för Bostad först är ett kommunalt kontrakt, men Bostad först har en egen rutin med motsvarande struktur som rutinen för kommunala kontrakt. Givet att förlängningarna som tillämpas inom Bostad först endast beskrivs i rutinen för kommunala kontrakt är ett förslag att förtydliga hur rutinerna relaterar till varandra.

I samarbetet kring Bostad först i Göteborg deltar flera berörda aktörer. En aktör som tidigare funnits med i samarbetet kring Bostad först är beroendevården/psykiatrin. Då målgruppen för Bostad först är personer med psykisk ohälsa och/eller missbruk verkar beroendevården/psykiatrin vara viktiga samarbetspartners. Ett förslag är därför att se över förutsättningarna att återigen involvera beroendevården/psykiatrin, för att utbyta kunskap och erfarenheter och få en överblick över vilka resurser som finns tillgängliga för målgruppen.

Flexibelt stöd

Det är tydligt utifrån intervjuerna att stödet inom Bostad först utgår från den enskildes behov och har ett flexibelt innehåll. Det tycks dock vara viktigt att ha en levande diskussion om vad som krävs för att hyresgästen ska ha förutsättningar att definiera sina egna stödbehov på kort och lång sikt, och på vilket sätt stödpersonalen kan stärka och guida hyresgästen i sin återhämtning.

Tillgång till sysselsättning eller arbete

Vissa intervjupersoner deltog i arbetsträning eller annan sysselsättning, och hade fått stöd av stödpersonalen att hitta detta. Två av utförarna uppgav dock att de själva inte erbjöd någon form av sysselsättning eller (stöd till) arbete. Detta tycks vara ett möjligt utvecklingsområde för Bostad först i Göteborg, där sysselsättning eller arbete skulle kunna vara en av flera möjliga vägar till nya gemenskaper och egen försörjning.

Förutsättningar att ta över kontrakt

I september 2023 hade 47 personer inom Bostad först ett andrahandskontrakt som pågått längre än 18 månader. Om rutinen med förlängningar av andrahandskontrakt inom Bostad först fortsätter är ett förslag att staden:

- Analyserar vad som ligger bakom förlängningarna på *individnivå* och *gruppnivå*, för att identifiera individens behov av stöd och för att se eventuella mönster som visar om Bostad först behöver förändra sitt arbetssätt.
- Har en plan för vad som förväntas hända under de månader som andrahandskontraktet förlängs: Kommer hyresgästen att få mer fokuserat stöd inom det område som förlängningen berör?

Av de 89 personer som tagit över ett förstahandskontrakt sedan starten hade 29 personer (32 procent) fortsatt stöd i augusti 2023. Utvärderaren har inte haft tillgång till data som beskriver hur många som ansökt om fortsatt stöd vid ett förstahandskontrakt, hur många (om någon) som fått avslag på ansökan, och med vilka motiveringar. Detta skulle dock kunna vara ett intressant fördjupningsområde.

I intervjuerna framträdde blandade bilder av förutsättningarna för fortsatt stöd: någon trodde att stödet "egentligen" bara beviljades under andrahandskontrakt, någon annan trodde att det var max ett halvår efter förstahandskontrakt och ytterligare någon trodde att stödet kunde pågå "nästan hur länge som helst". Detta väcker frågan i vilken grad hyresgäster inom Bostad först har kunskap om förutsättningarna för fortsatt stöd.

Tillgång till andra boendeformer

Utförarna bedömde att det "delvis" finns tillgång till andra boendeformer för personer som inte klarar av Bostad först. Staden har många boendeformer, men om dessa är lämpliga för personer som inte klarar av Bostad först beror på flera faktorer.

En viktig fråga tycks vara att definiera vad det innebär att *inte klara av* Bostad först. Den data som utvärderaren tagit del av via exploateringsförvaltningen är övergripande, och det framgår inte varför personer blivit av med sin lägenhet (vilken typ av missförhållanden) och vilket stöd hyresgästerna fått för att undvika uppsägning/avhysning. Det hade varit intressant att på gruppnivå kunna följa några övergripande kategorier av orsaker, för att med stöd av detta kunna utveckla arbetssättet inom Bostad först. Är den vanligaste orsaken till avhysning att man bjudit in gäster som stört grannar, och hur går den frågan i sådana fall att arbeta med på ett systematiskt sätt i möten med hyresgäster och i personalutbildning?

En annan viktig fråga för Bostad först är hur många chanser hyresgästerna ska få. Av de personer som fått en ny lägenhet efter att ha blivit av med sin första lägenhet tycks 63 procent ha klarat det på andra försöket, vilket skulle kunna tala för att fler personer borde få en andra chans.

Referenser

- Backman, C. (2012). *Vad tycker hyresgästerna? Utvärdering av Stadsmissionens Stöd-och tillsynsboende i Göteborg. En verksamhet med bostad-först intentioner*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Busch-Geertsema, Benjaminsen, Hrast, & Pleace. (2014). *Extent and profile of homelessness in European Member States: A statistical update*. Bryssel: European Observatory on Homelessness.
- Ebaugh. (1988). *Becoming an Ex. The Process of Role Exit*. Chicago: Chicago University Press.
- Gulcur, Stefancic, Shinn, Tsemberis, & Fischer. (2003). Housing, hospitalization, and cost outcomes for homeless individuals with psychiatric disabilities participating in continuum of care and housing first programmes. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 13(2), 171-186.
- Göteborgs stad. (2016). *Uppföljning av strategi och plan mot hemlöshet 2015-2018*. Göteborg: Göteborgs stad Fastighetskontoret.
- Göteborgs stad. (2019). *Avsiktsförklaring för anskaffning av bostäder i Göteborg*. Göteborg: Fastighetskontoret.
- Göteborgs stad. (2020). *Göteborgs stads plan mot hemlöshet 2020-2022*. Göteborg: Göteborgs stad.
- Göteborgs stad. (2021). *Göteborgs Stads rutin för Bostad först. Giltig från 2020-05-15 och tills vidare, senast reviderad 2021-05-25*.
- Göteborgs stad. (2022). *Göteborgs stad - Hemlösa och utestängda från bostadsmarknaden april 2022*. Göteborg: Göteborgs stad Fastighetskontoret.
- Göteborgs stad. (2022). *Göteborgs Stads rutin för kommunala kontrakt*.
- Göteborgs stad. (oktober 2023). *Budget 2024 Göteborgs stad*. Socialdemokraterna, Vänsterpartiet, Miljöpartiet de gröna.
- Göteborgs stad. (2023-03-27). *Uppföljning av Göteborgs stads plan mot hemlöshet 2020-2022*. Exploateringsförvaltningen.
- Hedin, Herlitz, & Kousmanen. (2006). *Exitprocesser och empowerment - En studie av sociala arbetskooperativet i Vägen ut - projektet*. Kriminalvårdens forskningskommitté rapport 19.
- Johnsen, S., & Teixeira, L. (2010). Staircases, elevators and cycles of change: 'Housing First' and other housing models for homeless people with complex support needs. *Crisis*.
- Kategorirådet. (2023). *Kategoriplan vuxen*. Göteborgs stad.
- Knutagård, & Kristiansen. (2013). Not by the Book: The Emergence and Translation of Housing First in Sweden. *European Journal of Homelessness*, 7(1): 93-115.
- Kommunfullmäktige. (2023-10-12). *Uppföljning av Göteborgs stads plan mot hemlöshet 2020-2022 och begäran om igångsättningsbeslut för att ta fram en ny plan mot hemlöshet, §14 Ärendenummer SLK-2023-00497*. Göteborg: Göteborgs stad.
- Myndigheten för vård- och omsorgsanalys. (2018). *Från mottagare till medskapare. Ett kunskapsunderlag för en mer personcentrerad hälso- och sjukvård. Rapport 2018:8*.
- Nyström, M. (2021). Hermeneutik. i G. Klingberg, & H. Hallberg, *Kvalitativa metoder helt enkelt!* (ss. 231-256). Lund: Studentlitteratur.
- OHCHR. (2009). *Fact sheet No. 21, The Human Right to Adequate Housing/Rev.1*. UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR).
- Pleace, N. (2018). *Bostad först - en handbok*. Sveriges Stadsmissioner och Égalité bokförlag.
- Sahlin, I. (2005). The staircase of transition: Survival through failure. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 18:2, 115-136.

- Sandberg, & Faugert. (2012). *Perspektiv på utvärdering*. Lund: Studentlitteratur.
- SBU. (2018). *Insatser för att minska hemlöshet för personer med missbruk, beroende och psykisk ohälsa*. Statens beredning för medicinsk och social utvärdering.
- Segnestam Larsson, O. (2020). *Vad vet vi om resultat av Bostad först för människor i långvarig hemlöshet i Sverige? En systematisk litteraturoversikt av forskning, uppsatser, utredningar, utvärderingar och rapporter*. Stockholm: Riksföreningen Sveriges Stadsmissioner.
- Socialstyrelsen. (2005). *Integration mellan forskning, utbildning och praktik ur ett brukarperspektiv*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2013). *Att ge ordet och lämna plats - Vägledning om brukarinflytande inom socialtjänst, psykiatri och missbruks- och beroendevård*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2017). *Hemlöshet 2017 - Omfattning och karaktär*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2018). *Nationella riktlinjer för vård och stöd vid schizofreni och schizofreniliknande tillstånd - Stöd för styrning och ledning*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2019). *Nationella riktlinjer för vård och stöd vid missbruk och beroende - Stöd för styrning och ledning*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2021). *Ekonomiskt bistånd - handbok för socialtjänsten*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2021). *Förebygga och motverka hemlöshet - Analys och förslag för fortsatt arbete inom socialtjänsten*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2022). *Öppna jämförelser 2022 - Motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (den 05 09 2023). *Socialstyrelsens termbank*. Hämtat från Brukare: Socialstyrelsens termbank
- Socialstyrelsen. (u.d.). *Bostad först*. Hämtat från Socialstyrelsens webbplats: <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/evidensbaserad-praktik/metodguiden/bostad-forst/#:~:text=Modellen%20Bostad%20f%C3%B6rst%20%C3%A4r%20vanlig,%22redo%20f%C3%B6r%20att%20bo%E2%80%9D>.
- SOU 2008:18. (2008). *En evidensbaserad praktik inom socialtjänsten till nytta för brukaren*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2020:47. (2020). *Hållbar socialtjänst: en ny socialtjänstlag*. Stockholm: Slutbetänkande av Utredningen Framtidens socialtjänst.
- Tsemberis, S. (2010). *Housing first. The Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Illness and Addiction*. Center City, Minnesota: Hazelden.
- Uhnöo, S. (2016). *Utvärdering av Bostad först Göteborg*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Uhnöo, S. (2017). *Utvärdering av BODIL-projektet Ett lokalt bostad först-projekt i SDF Askim-Frölunda-Högsbo Göteborgs stad 2014-2016*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Uhnöo, S. (2019). *Bostad först - utvärdering av verksamheter i Göteborg*. Malmö: Egalité.
- Waegemakers Schiff, J., & A.L.Schiff, R. (2014). Housing first: Paradigm or program? *Journal of Social Distress and the Homeless*, 23:2, 80-104.

Bilaga 1: Intervjuguide

Övergripande teman för intervjuerna med hyresgäster inom Bostad först. Generella följdfrågor under intervjuerna var hur personen upplevde och tolkade specifika situationer, och hur personen själv tyckte att det borde ha fungerat.

Vägen till en lägenhet

- Tiden innan Bostad först
- Hur det gick till att få en lägenhet via Bostad först
- Lägenhetsval, inflytt, möblering

Stödet från personalen

- Vad man gör med personalen
- Upplevda förutsättningar att påverka stödet och att definiera sina behov

Att bo i Bostad först

- Möjliga teman exempelvis relationer (vänner, familj, ensamhet), ansvar (följa hyreslagen), sysselsättning (arbete, annan sysselsättning), delaktighet i samhället (samhällsengagemang, aktiviteter), stödresurser, ekonomi.

Framtiden

- Vägen till ett förstahandskontrakt, förutsättningar för fortsatt stöd

Bilaga 2: Informationsbrev

Information om utvärdering av Bostad först

Vi undrar om du vill delta i en intervju om Bostad först. Här kan du läsa mer om utvärderingen och vad det innebär att delta i intervjun.

Vi som skriver det här brevet heter Anjelica Hammersjö och Lisbeth Lindahl och arbetar på FoU i Väst, Göteborgsregionen. Vi har fått uppdraget att utvärdera Bostad först utifrån ett brukarperspektiv. Därför vill vi intervjua personer som har fått en lägenhet genom Bostad först.

Anjelica

Lisbeth

Vi har inte ditt namn eller din adress, så vi har bett Göteborgs Stad, Stadsmissionen och Skyddsvärnet att skicka det här brevet till varannan person som har en lägenhet via Bostad först i Göteborg.

Hur går det till att vara med?

Intervjuerna sker enskilt och på en plats som du själv väljer. Intervjun tar ungefär en timme. Våra frågor handlar om hur du tyckte att det fungerade att få en lägenhet via Bostad först, hur du upplever stödet från personalen, vad som gör det lätt eller svårt att bo kvar i lägenheten och hur du ser på ditt boende och stöd i framtiden.

Om du tillåter det spelas intervjun in, och samtalet kommer sedan att lyssnas av och skrivas ner. Bara Anjelica och Lisbeth kommer att lyssna på samtalet och läsa utskriften. Det som sägs i samtalet kommer att användas i en rapport, men ingen kommer att veta att just du deltagit eller vad just du har sagt.

Att delta i intervjun är helt frivilligt, och påverkar inte ditt stöd via Bostad först.

Hur anmäler jag intresse?

Om du vill vara med i en intervju kontaktar du Anjelica Hammersjö genom att ringa, sms:a eller maila. Du når Anjelica på telefonnummer 0708-43 06 11 eller på mailadressen anjelica.hammersjo@goteborgsregionen.se. Då kan du också ställa fler frågor om utvärderingen.

Finns det några risker med att delta?

Du berättar bara vad du själv vill och är bekväm med. Den dag vi träffas för intervjun behöver du kunna tacka ja eller nej till att vara med och förstå vad intervjun handlar om. Om du mår väldigt dåligt den dag vi träffas eller är för påverkad av alkohol eller droger behöver vi hitta en annan dag för intervjun.

Finns det några fördelar med att delta?

En del personer tycker att det känns bra att berätta om sina tankar och erfarenheter. Att delta i en intervju kan därför kännas meningsfullt och viktigt. Dina erfarenheter kan också bidra till att öka kunskapen om Bostad först.

Ersättning

Vi har inte möjlighet att betala dig för att delta i intervjun.

Frivillighet

Det är helt frivilligt att delta i en intervju. Du kan när som helst säga att du inte längre vill vara med och du behöver inte berätta varför. I så fall raderar vi alla uppgifter vi fått från dig. Om du inte längre vill vara med kontaktar du Anjelica Hammersjö på 0708-43 06 11 eller anjelica.hammersjo@goteborgsregionen.se.

Hantering av data och sekretess

Dina svar och dina resultat kommer att behandlas så att inte obehöriga kan ta del av dem. Ansvarig för dina personuppgifter är Göteborgsregionen. Enligt EU:s dataskyddsförordning har du rätt att utan kostnad ta del av de uppgifter om dig som hanteras i studien och vid behov få eventuella fel rättade. Du kan också begära att uppgifter om dig raderas samt att behandlingen av dina personuppgifter begränsas. Kontakta Anjelica Hammersjö (se nedan) om du vill ta del av uppgifterna. Dataskyddsombud nås på dso@goteborgsregionen.se, telefon 031-335 52 53 eller 031-335 52 54. Om du är missnöjd med hur dina personuppgifter behandlas kan du klaga till Integritetsskyddsmyndigheten via mailadressen imy@imy.se.

Om du vill läsa resultatet

När rapporten är färdig kan du få den via mail. Kontakta i sådana fall Anjelica Hammersjö på anjelica.hammersjo@goteborgsregionen.se.

Ansvariga för projektet

Ansvariga för projektet är Anjelica Hammersjö, analytiker och Lisbeth Lindahl, forskare på FoU i Väst, Göteborgsregionen.

Mailadress: anjelica.hammersjo@goteborgsregionen.se, Tel: 0708-43 06 11

Mailadress: lisbeth.lindahl@goteborgsregionen.se, Tel: 0703 96 50 33.